

ҚАЗАҚСТАН ҰЛТТЫҚ БАНКІ

АҚША-КРЕДИТ СЯСАТЫ
ТУРАЛЫ БАЯНДАМА

2024 ақпан

МАЗМҰНЫ

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БАНКІ ТӨРАҒАСЫНЫҢ 2024 ЖЫЛҒЫ АҚПАНДАҒЫ БАЗАЛЫҚ МӨЛШЕРЛЕМЕ ТУРАЛЫ МӘЛІМДЕМЕСІ	23
4	
I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ	8
1.1. Болжамның алғышарттары	8
1.2. Экономикалық ахуалдың базалық сценарий бойынша даму перспективалары	12
1.3. Болжамның балама сценарийлері	15
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер	16
1.5. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамы	18
II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ	21
2.1. Ақша-кредит шарттары	21
2.2. Ақша ұсынысы	23
2.3. Ақша нарығы	23
2.4. Валюта нарығы	24
2.5. Қор нарығы	26
2.6. Депозит нарығы	27
2.7. Кредит нарығы	30
III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР	37
3.1. Сыртқы сектор	37
3.2. Ішкі сектор	40
3.3. Еңбек нарығы	43
3.4. Өндіріс шығасылары	45
3.5. Инфляция	49
3.6. Фискалдық саясат	56
НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР	58
НЕГІЗГІ ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	61
БОКСТАР	
1-бокс. Орталық банктің пайыздық мөлшерлемесі бойынша болжамдарды жариялау	21
2-бокс. Қазақстан экономикасындағы монеталандыруды талдау	32
3-бокс. «Тарифті инвестицияға айырбастау» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде Қазақстанның коммуналдық инфрақұрылымының жай-күйі мен даму перспективалары	47
4-бокс. 2023-2024 жылдардағы жылдық инфляцияның баяулауы және «базалық әсерді» бағалау	54

Ақша-кредит саясаты туралы баяндама Ұлттық Банктің тоқсандық басылымы болып табылады, онда инфляцияға әсер ететін негізгі макроэкономикалық факторлардың талдауы, сондай-ақ макроэкономикалық өлшемдердің қысқа мерзімді және орташа мерзімді перспективадағы болжамы қамтылады.

Құжат Ұлттық Банктің ресми интернет-ресурсында қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде электрондық нұсқада жарияланады.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамы мен талдауы **2024 жылғы 23 ақпандағы** жағдай бойынша статистикалық ақпарат негізінде дайындалды

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БАНКІ ТӨРАҒАСЫНЫҢ 2024 ЖЫЛҒЫ 23 АҚПАНДАҒЫ БАЗАЛЫҚ МӨЛШЕРЛЕМЕ ТУРАЛЫ МӘЛІМДЕМЕСІ

Ұлттық Банктің Ақша-кредит саясаты комитеті базалық мөлшерлемені 14,75%-ке дейін төмендету туралы шешім қабылдады.

Бұл шешімде нақты деректер мен жаңартылған болжамдар ескерілді.

Макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамдарын жаңартумен қатар инфляция тәуекелдерінің бағалауы да түзетілді.

Жылдық инфляция біздің болжамымызға сәйкес баяулап келеді. Баяулау қарқыны төмендеуде. Инфляцияға қатысты халық күтулерінің үш ай қатарынан төмендеуі – біз үшін оң сигнал. Алайда инфляцияның орнықты бөлігіндегі көрсеткіштер әлі де жоғары. Бұл баға тұрақтылығын қамтамасыз ету шараларын жалғастыруды қажет етеді.

Экономикада проинфляциялық факторлар сақталып отыр. Олардың ішінде: тұтынушылық сұраныс, фискалдық ынталандыру және жоғары инфляциялық күтулер бар.

Сыртқы ортада жаһандық инфляцияның баяулағаны сезіледі. Оған елдердің монетарлық саясаты және энергия көзі мен азық-түлік бағасының төмендеуі ықпал етуде. Кейбір аймақтардағы логистика мәселелері және Ресей мен Қытайдағы инфляцияның қарқын алуы алаңдаушылық туғызады.

Ішкі сұраныс көрсеткіштерінде, инфляциялық күтулерде байқалатын үрдістер, сондай-ақ бюджет саясаты параметрлеріндегі және сыртқы жағдайдағы белгісіздік ұстамды қатаң ақша-кредит шарттарын сақтауды талап етеді.

Біздің басты міндетіміз – орта мерзімде инфляцияны 5%-ке дейін төмендету.

Енді шешім қабылдауға негіз болған факторларға тоқталып өтейін.

БІРІНШІ. ИНФЛЯЦИЯ ЖӘНЕ ИНФЛЯЦИЯЛЫҚ КҮТУЛЕР ДИНАМИКАСЫ.

Инфляция қарқыны жүргізіліп жатқан ақша-кредит саясаты, билік қабылдаған шаралар мен жаһандық инфляциялық қысым мен басқа да факторлардың әлсіреуінен төмендеп келеді. Дегенмен, 2023 жылғы жоғары базаның есептен шығуына байланысты төмендеу қарқыны бәсеңдеді.

Қаңтар айында бағаның жылдық өсуі 9,5% деңгейінде қалыптасты. Азық-түлік тауарларының бағасы қаңтарда 8,2% болды. Бұл өткен айдағы көрсеткіштен төмен. Азық-түлікке жатпайтын тауарлардың жылдық инфляциясы 8,6%-ке дейін төмендеді, бұл да 2023 жылғы желтоқсандағы көрсеткіштен төмен. Ақылы қызметтер бағасының өсуі шамалы төмендегенімен, әлі де жоғары деңгейде қалып отыр.

Қаңтар айында айлық инфляция 0,8%-ті құрап, орташа тарихи деңгейден асып түсті (ол шашамен 0,6% болған еді). Базалық (0,74%) және маусымдық факторлар ескерілмеген инфляцияның көрсеткіштері орта мерзімді мақсаттан едәуір жоғары болып, біршама өсті. Бұл елде инфляциялық процестердің сақталғанын білдіреді. Осыған орай инфляцияның тұрақты төмендеу үрдісі қалыптасып болды деп айтуға әлі ерте.

Соңғы айларда күтілетін инфляцияның динамикасындағы оң өзгерісті өз алдына бөлек атап өткен жөн. Қаңтар айының қорытындысы бойынша алдағы бір жылға күтілетін инфляция 14,4%-ке дейін айтарлықтай төмендеді. Еске сала кетсем, 2023 жылғы желтоқсанда ол 16,4% болған еді. Қысқа мерзімді келешекте инфляциялық күтулердің баяулау үрдісін қалыптастыру және оларды орташа тарихи деңгейіне қайтаруды қамтамасыз ету маңызды.

ЕКІНШІ. ІШКІ ЭКОНОМИКАДАҒЫ ҮРДІСТЕР.

2023 жылы Қазақстан экономикасы жылдық 5,1%-ке өсті. Экономиканың барлық негізгі салаларында іскерлік белсенділік кеңейді. 2024 жылғы қаңтар айының қорытындысы бойынша жалпы ішкі өнім жылдық 3,9%-ке өсті. Іскерлік белсенділік одан әрі кеңейуде.

Құрылыс, көлік, ақпарат және байланыс салалары ең жоғары өсу қарқынын көрсетті. Өңдеу өнеркәсібінде іскерлік белсенділік артты, оның ішінде химия өнеркәсібі, машина жасау, металл бұйымдары және металлургия салалары өсіп келеді. Бөлек айта кететін жайт, 2023 жылы егіннің аз жиналуынан туындаған құлдыраудан кейін ауыл шаруашылық өндірісі өсу аймағына өтті.

Ішкі сұраныс бағаға қысым көрсетіп, тұрақты қалпында қалды. Оны бөлшек тауар айналымының, жекелеген тұтыну тауарлары импортының және тамақтану, қонақүй қызметі деректерінен көруге болады. Халықтың нақты жалақысының өсуі және тұтынушылық кредиттеу ішкі сұранысқа қолдау көрсетті.

Инвестициялық белсенділік артып келеді. Негізгі капиталға салынған инвестициялардың өсімі экономиканың барлық саласында байқалды.

ҮШІНШІ. СЫРТҚЫ ЭКОНОМИКАЛЫҚ КОНЪЮНКТУРА.

Сыртқы секторда жаһандық инфляцияның баяулау үрдісі байқалуда. Бұл азық-түлік бағасының оң динамикасына, орталық банктердің тежеуші ақша-кредит саясатына және энергия бағасының төмендеуіне байланысты. Дегенмен, инфляцияға қысым жасайтын жекелеген факторлар сақталуда.

Қант бағасының қалыпты өсуімен қатар дәнді дақылдар мен ет құнының арзандауына байланысты әлемдегі азық-түлік бағасы төмендеп келеді. Астық бағасының төмендеуі мол өнім алу нәтижесінде ұсыныстың артуына байланысты болды.

Сонымен қатар, дамыған елдерде орталық банктер мөлшерлемелерді өзгеріссіз қалдырды. Бұл инфляцияның орнықты баяулауына қарай қауіптің болуына байланысты.

2023 жылдың қорытындысы бойынша Еуроодақтағы бағаның жылдық өсуі қараша айындағы ең төменгі деңгейге жеткен соң 3,4%-ке дейін біршама жеделдеді. Таргетті 2%-ке жеткізу үшін Еуропа Орталық банкінен ұзақ уақыт бойы жоғары пайыздық мөлшерлемелерді сақтауды қажет етеді.

Осыған ұқсас жағдай АҚШ-та байқалды, онда инфляция әлі де орнықты. Федералды Резервтік Жүйе риторикасына сәйкес саясатты жұмсарту шарасы биыл басталуы мүмкін. Алайда, реттеуші қажет болған жағдайда мөлшерлемелердің жоғары деңгейі ұзақ уақыт бойы сақталатынын мәлімдеді.

Биыл қаңтар айында Қытайда жылдық мәнде дефляция жалғасуда. Алайда осы жылғы қаңтарда айлық инфляция көрсеткішінде өсім тіркелді.

Ресейде жылдық инфляция 2024 жылғы қаңтар айында 7,4%-ті құрады. Негізгі фактор бұрынғысынша жоғары инфляциялық күтулер мен ішкі сұраныстың өсуі болып отыр. 2024 жылы инфляцияны орнына қайтару және оны Ресей Орталық Банкі таргетінің маңайында одан әрі тұрақтандыру ақша-кредит шарттарын ұзақ кезең бойы ұстауды талап етеді.

Біздің болжамымыз бойынша әлемдік азық-түлік нарығында бағалар 2024 жылдың ортасына дейін біршама көтеріліп, кейін тұрақтанады және біртіндеп төмендейді.

Алғышарттар, бір жағынан, тасымалданатын тауарлардың құнына әсер ететін Қызыл және Қара теңіздегі ықтимал логистикалық мәселелердің тәуекелдерін білдіреді. Ал басқа жағынан 2024 жылғы маусымның соңында халықаралық ұйымдардың егін жинау болжамдары мен әлемдегі астық қорларының өсуі бойынша күтулерін көрсетеді.

Биыл халықаралық ұйымдар мұнай бағасы барреліне 80 долларға жақын деңгейде тұрақтайды деп күтеді. Бағаның өсуіне ықпал ететін негізгі факторлар: ОПЕК+тің мұнай өндірісін қысқарту мерзімін ұзартуы, АҚШ-та мұнай өндіру ісінің тұрақты өсімі және Таяу Шығыстағы соғыс бойынша белгісіздік.

Осыны ескере отырып, базалық сценарийде Brent мұнайының бағасы 2024-2025 жылы орта есеппен бір баррель үшін 80 доллар, 2026 жылы бір баррель үшін 77 доллар деңгейінде белгіленді.

Енді макроэкономикалық көрсеткіштердің болжамына тоқталып өтейін.

Биылға инфляция болжамы өзгерген жоқ. Баға 7,5-9,5% шегінде өседі деп күтілуде. 2025 жылға арналған болжам 5,5-7,5% деңгейінде сақталды. 2026 жылы біздің бағалауымыз бойынша инфляция таргетке жақындап, 5-6% шегінде қалыптасады.

Осы жылдың ақпан айында өткен жылғы жоғары база толық шыққанына және экономикада баға қысымы факторларының болуына байланысты инфляцияның төмендеу қарқыны баяулайды. Ақша-кредит шарттарының ұстамды қатаң сипаты және сыртқы ортадағы баға өсуі жағдайының одан әрі жақсаруы инфляцияның төмендеуіне ықпал етеді.

Болжамда көрініс тапқан негізгі тәуекелдер: бюджет саясаты параметрлерінің жеткіліксіз анықтығы, ағымдағы фискалдық ынталандыру, тұрақсыз инфляциялық күтулерге негізделген инфляцияның орнықтылығы, сондай-ақ Қазақстанның негізгі сауда-серіктестеріне қатысты санкциялық қысымның ықтимал өсуі.

Қазақстан экономикасының 2024 жылғы өсу болжамы 3,5-4,5%-ке дейін көтеріліп, 2025 жылға 5,5-6,5% деңгейінде сақталды. 2024 жылы жалпы ішкі өнімнің өсуі іскерлік белсенділік ахуалының жақсаруы аясында ішкі сұраныспен қамтамасыз етіледі. Біз 2025 жылы экономикалық өсімнің мейлінше жоғарылауы көбінесе Теңіз Шевройлдағы өндірістің ұлғаюына байланысты мұнай өндіруді арттыруды жоспарлап отырған Үкімет шараларының арқасында болады деп болжаймыз. 2026 жылы мұнай бағасының сценарий бойынша төмендеуі және болжамның алғышарттары кезінде жалпы ішкі өнімнің өсу қарқыны 3,5-4,5%-ті құрайды.

Осы орайда бұл болжамдар еліміздің әлеуметтік-экономикалық даму болжамы мен Үкіметтің басқа да бағдарламалық құжаттарына негізделгенін атап өткім келеді. Ал қазіргі уақытта Үкімет пен басқа да мемлекеттік органдар экономиканың өсу қарқынын арттыру саясатына қатысты жаңа шараларды әзірлеп жатыр. Осы саясатты қалыптастыруға және аталған шараларды іске асыруға біздің инфляция мен жалпы ішкі өнім туралы болжамдарымыз қайта қаралуы мүмкін.

**Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Төрағасы
Тимур Сүлейменов**

ЭКОНОМИКАНЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

I. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ АХУАЛДЫҢ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

1.1. Болжамның алғышарттары

Пандемияға дейінгі кезеңмен салыстырғанда әлемдік экономика неғұрлым ұстамды дамиды болады. Сонымен бірге, әлемнің бірқатар ірі елдеріндегі тұрақты экономикалық өсуге, инфляциялық қысымның әлсіреуіне және еңбек нарығындағы ахуалдың біршама жақсаруына байланысты рецессияның туындау қаупі төмен деңгейде бағаланады.

ХВҚ-ның жаңартылған болжамдары біршама оптимистік¹ болып көрінеді. Ағымдағы жылы әлемдік экономиканың өсуі бойынша болжам 2,9%-дан (ж/ж) 3,1% -ға (ж/ж) дейін көтерілді, 2025 жылы жаһандық экономиканың өсуі 3,2% (ж/ж) деңгейінде күтілуде. Болжамдардың жақсаруы АҚШ, Қытай, Ресей, Үндістан және өзге де дамушы елдер бойынша болжамдарды арттыру жағына қайта қараумен түсіндіріледі. Әлемдік экономиканың өсуіне тежеуші ықпал бұрынғысынша еуропалық елдер тарапынан күтілуде.

Базалық сценарий шеңберінде ХВҚ 2024-2025 жылдары энергия тасымалдағыштарға баға өткен жылдарға қарағанда біршама төмен болады деп күтеді. Сондай-ақ, әлемнің ірі орталық банктері жүргізіп жатқан монетарлық саясатты бірте-бірте қалыпқа келтіруге көшеді деп болжануда. ХВҚ тежеуші факторлардың ішінде геоэкономикалық фрагменттеуді, әлемдегі геосаяси жағдайдың нашарлауын, сондай-ақ базалық инфляцияның орнықтылығын атап көрсетеді.

ЕО-дағы экономиканың неғұрлым әлсіз өсуі Қытай мен Ресейдегі айтарлықтай жоғары экономикалық өсіммен өтеледі. Бұл ретте Ресейдегі неғұрлым жоғары инфляция Қытай мен ЕО-дағы бағалардың неғұрлым әлсіз өсу әсерін теңшейтін болады.

«2023 жылғы қараша» болжамды раундымен салыстырғанда қысқа мерзімді кезеңге арналған экономикалық өсу бойынша бағалаулар Қытай мен Ресейдің экономикасы бойынша көтерілді, ЕО бойынша бағалау неғұрлым әлсіз өсу жағына қайта қаралды (1-график) (1-кесте). Қытай экономикасына бюджет саясатының жоспарланған шаралары мен неғұрлым жұмсақ монетарлық саясат айтарлықтай қолдау көрсетеді деп күтілуде. Автомобиль өнеркәсібі Қытай экономикасының негізгі қозғаушы күшіне айналады. Ресейдегі экономикалық өсу жөніндегі болжам ағымдағы анағұрлым күшті жеке және мемлекеттік сұранысқа байланысты көтерілді. Алдағы уақытта қарқынның баяулауы күтілуде, бұл қатаң монетарлық саясатқа, жұмыс күшінің жетіспеушілігіне, сондай-ақ бюджет тапшылығына негізделеді.

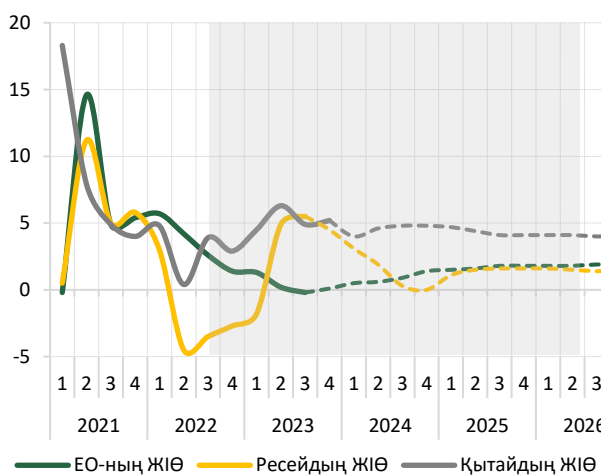
ЕО-дағы инфляция қатаң монетарлық саясаттың қысымынан бәсеңдейді деп күтілуде. Болжамдарға сәйкес, Қытайда, керісінше, бағаның өсуі сәл жылдамдайды, бірақ нысаналы көрсеткіштен аспайды. Ресейде инфляция күшті тұтынушылық сұраныс, импорттық бағалардың өсуі және ұсыныс тапшылығы жағдайында бұрын болжанғаннан біршама жоғары қалыптасатын болады. 4% таргетке жету 2025 жылдың екінші жартысына ауыстырылды (2-график) (1-кесте).

Әлемде инфляциялық қысым біртіндеп әлсіреуін жалғастыруда. Осының аясында бірқатар дамушы елдер 2023 жылдың соңынан бастап ақша-кредит саясатын біртіндеп қалыпқа келтіруге көше бастады. Ірі орталық банктер жүргізіліп жатқан саясаттың мерзімінен бұрын әлсіреу тәуекелдеріне байланысты әзірге пайыздық мөлшерлемелердің өзгермейтін тұрақтылығын ұстанып отыр. Дегенмен, мөлшерлемелерді төмендету циклінің басталуы биылғы жылдың көктемінде басталады деп күтілуде.

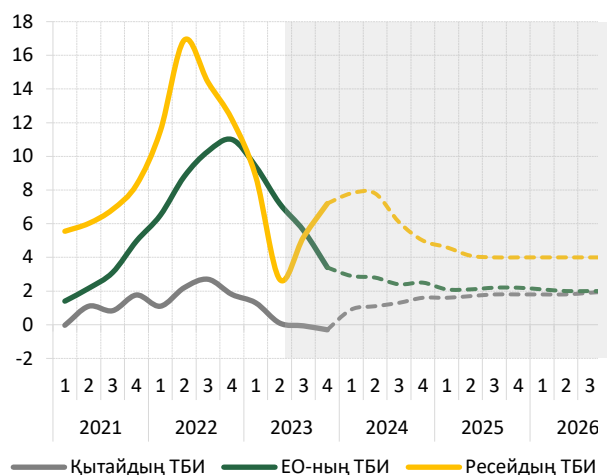
¹ «Әлемдік экономиканың даму перспективалары. 2024 қаңтар» ХВҚ баяндамасы

Сыртқы монетарлық жағдайлар алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда жақсарды. АҚШ ФРЖ соңғы отырысында экономиканың өсуі мен еңбек нарығындағы шиеленіс жағдайында инфляцияның баяулауының тұрақтылығына қатысты күмән болуына байланысты мөлшерлемені өзгеріссіз сақтап қалды. Сонымен қатар, биылғы жылдың мамыр айынан бастап АҚШ ФРЖ негізгі мөлшерлемені біртіндеп төмендете бастайды деп күтілуде. Осылайша, 2026 жылдың соңына дейін мөлшерлеме жылдық 2,5%-ға дейін төмендетіледі деп күтілуде. ЕОБ мөлшерлемесін төмендету жөніндегі болжамдар 2024 жылдың соңына қарай көзделген.

1-график. ЖІӨ өсу қарқыны, ж/ж, %

2-график. Инфляция, ж/ж, %

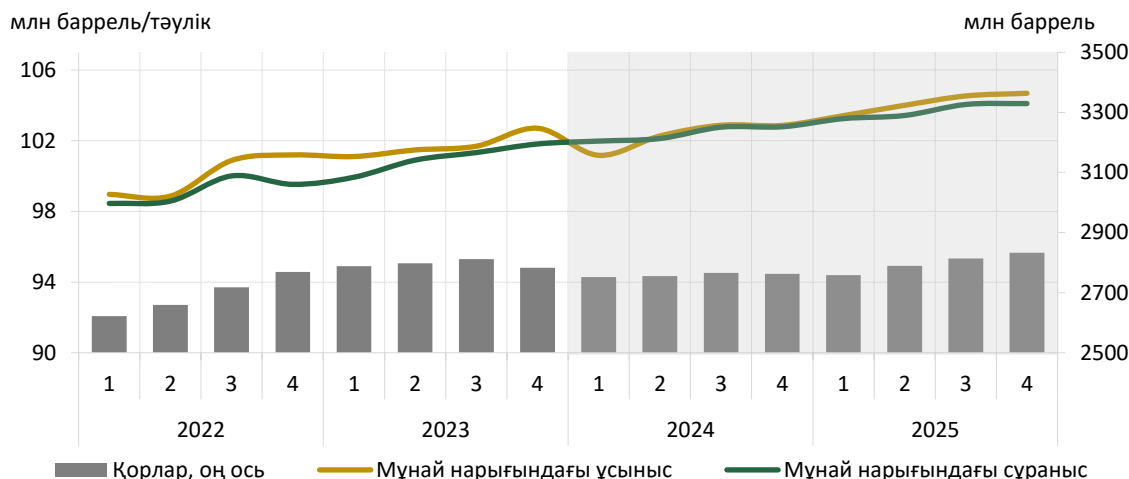
Дереккөзі: Eurostat, National Bureau of Statistics of China, Росстат, Consensus Ecs., РФ ОБ, ҚР ҰБ бағалауы

Мұнайға әлемдік бағаның ағымдағы динамикасы әлемдік нарықта мұнай ұсынысы басым болған жағдайда қалыптасады. АҚШ-та тәулігіне 13 млн баррельден астам мөлшерде шикі мұнай өндірудің тарихи рекордтық көрсеткіші байқалады. Сонымен қатар, Таяу Шығыстағы геосаяси дағдарыс мұнай бағаларына күтілетін жоғары әсерін тигізген жоқ. Орта мерзімді перспективада ОПЕК+тен тыс елдердің әлемдік мұнай өндіруінің өсуіне және әлемде экономиканың неғұрлым қалыпты өсуіне байланысты Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасының төмендеуі жалғасады деп күтілуде.

Алдыңғы «2023 жылғы қараша» болжамды раундымен салыстырғанда Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы бойынша баға белгіленімі ОПЕК+тен тыс елдер тарапынан мұнай ұсынысының өсуіне байланысты төмендеу жағына қайта қаралды. Биылғы жылдың басынан бастап мұнай бағасы барреліне 80 АҚШ доллары деңгейінде белгіленеді деп күтілуде. Бұған 2024 жылдың бірінші тоқсанында Сауд Арабиясы мен ОПЕК+ басқа елдері арасындағы мұнай өндіру көлемін 2,2 млн баррелге қысқарту туралы келісімді² ұзарту ықпал ететін болады. Бұл 2024 жылғы бірінші тоқсанда әлемдік нарықта мұнай тапшылығының болмашы қалыптасуына себепші болады. 2026 жылдың басынан бастап ОПЕК+тен тыс елдер мұнай өндірудің күтілетін өсуіне және әлемдік экономиканың неғұрлым қалыпты даму болжамдарына байланысты мұнай бағасының біртіндеп төмендеуі болжанып отыр (1-график).

² https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/7267.htm

3-график. Әлемдік мұнай нарығының динамикасы

Дереккөзі: EIA

Базалық сценарий шеңберінде Brent маркалы мұнайдың бағасы 2025 жылдың соңына дейін бір баррель үшін 80 АҚШ доллары деңгейінде қалады, содан кейін 2026 жылдың соңына қарай біртіндеп бір баррель үшін 75 АҚШ долларына дейін төмендейді деп болжануда.

Сонымен бірге, әлемдік экономика дамуының белгісіздігіне байланысты базалық сценарийден бөлек мұнайдың әлемдік бағасы динамикасының баламалы сценарийлері қ де қаралды.

Мәселен, геосаяси шиеленістің төмендеуі, әлемдік сауданың едәуір өсуі және ақша-кредит жағдайларының жаһандық жеңілдеуі әлемдік экономиканың едәуір өсуіне және мұнайға сұраныстың ұлғаюына алып келуі мүмкін. Бұл фактор әлемде мұнайды әлемдік өндірудің қалыпты сақталуы кезінде мұнайдың әлемдік бағасының өсуіне себепші болады. Нәтижесінде, оптимистік сценарий шеңберінде ағымдағы жылдың қыркүйегінде мұнайдың әлемдік бағасы бір баррель үшін 100 АҚШ долларына дейін өседі және осы деңгейде болжамды кезеңнің соңына дейін сақталады деп болжануда.

Екінші жағынан, Қытайдың әлсіз экономикалық көрсеткіштері аясында энергия көздеріне сұраныстың төмендеу қаупі бар. ХВҚ 2024 жылы Қытай экономикасының өсуі бойынша болжамды³ қайта қарағанына қарамастан, экономикада баяу сұраныс сақталуда. Қытайда 2024 жылғы қаңтарда жылдық мәні (-)0,8% құраған тұтыну бағалары төмендеуді жалғастыруда. Мұнайға әлемдік сұраныс әлсіз болған жағдайда, ағымдағы жылдың қыркүйегінде Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасын барреліне 60 АҚШ долларына дейін төмендетуді және 2026 жылдың соңына дейін осы деңгейде сақтауды болжайтын пессимистік сценарий қарастырылады. (1-кесте) (4-график).

³ <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/01/30/world-economic-outlook-update-january-2024>

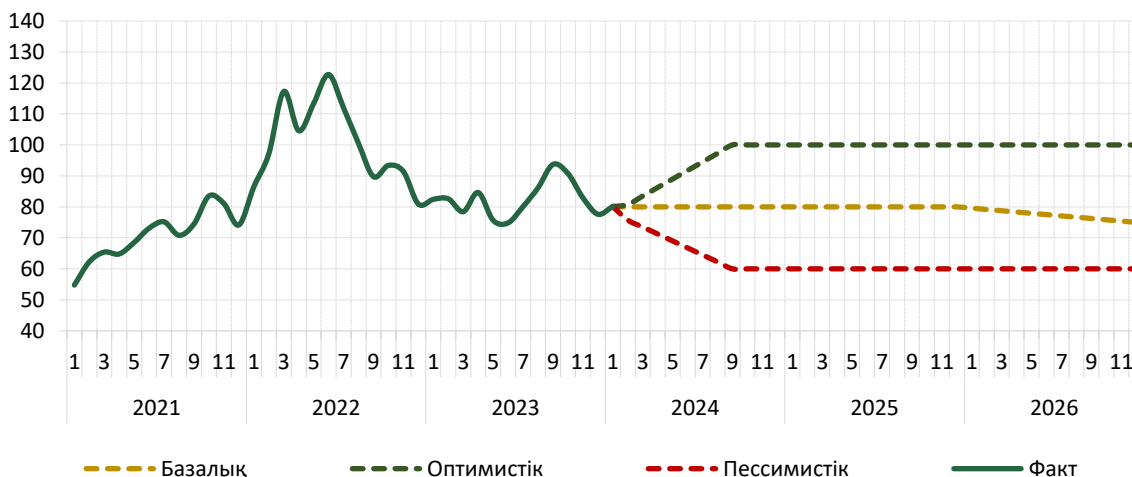
1-кесте. Мұнай бағасы бойынша болжамдардың алғышарттары

	2024	2025	2026
Пессимистік сценарий	66,8 (64,6)*	60,0 (60,0)	60,0
Негізгі сценарий	80,0 (85,0)	80,0 (80,0)	77,0
Оптимистік сценарий	91,8 (98,4)	100,0 (100)	100,0

Дереккөзі: ҚРҰБ есебі

* – жақшада «2023 жылғы қараша» болжамды раунды шеңберінде алдыңғы алғышарттар көрсетілген

4-график. Brent маркалы мұнай бағасының сценарийі, барреліне АҚШ доллары

Дереккөзі: EIA, ҚР ҰБ есептеуі

Логистикалық қиындықтардың сақталуына байланысты әлемде астық бағасының алдағы уақытта 2024 жылдың ортасына дейін қысқа мерзімді көтеріліп кейіннен біртіндеп төмендеуі күтілуде.

ФАО дәнді дақылдар индексі жылдық мәнде 2023 жылғы ақпаннан бастап төмендеуді жалғастыруда, бұл әлемдік нарықта бидай мен жүгерінің айтарлықтай экспорттық ұсынысының болуына негізделген. Сонымен қатар, 2023 жылдың аяғынан 2024 жылдың ортасына дейін Қара және Қызыл теңіздегі ықтимал логистикалық қиындықтарға байланысты бағалардың өсуі болжанып отыр. Астық бағасының күтілетін өсуі де өз кезегінде әлемдік күріш өндірісінің жартысынан астамы тиесілі Азия өңіріндегі құрғақшылық жағдайларға әкелуі мүмкін Эль-Ниньо құбылысының ықпалына байланысты болуы мүмкін. Сондай-ақ, Эль-Ниньо Бразилия мен Австралияның тропикалық аймақтарында құрғақшылық тудырып, осы өңірлердегі бидай мен басқа да дақылдардың өнімділігін төмендетуі мүмкін. Дүниежүзілік банктің бағалауынша, Эль-Ниньо әсері 2024 жылдың қысында пайда болады және 2024 жылдың көктемінде⁴ біртіндеп әлсірейді. 2024 жылдың ортасынан бастап әлемдік ұсыныстың ұлғаюы аясында астық бағасының біртіндеп төмендеуі күтілуде.

⁴ <https://blogs.worldbank.org/developmenttalk/risks-global-food-markets-0>

1.2. Экономикалық ахуалдың базалық сценарий бойынша даму перспективалары

Қазақстан экономикасы 2023 жылдың қорытындысы бойынша 5,1%-ға өсті. Күтілгендей, экономиканың барлық негізгі салаларында іскерлік белсенділік кеңейде, алайда тау-кен өндіру өнеркәсібінде шамалы өсу және ауыл шаруашылығында қысқару байқалады. Болжам бойынша ЖІӨ өсуі 2024 жылы – 3,5-4,5%, 2025 жылы – 5,5-6,5%, 2026 жылы – 3,5-4,5% болады (5-график) (2-кесте).

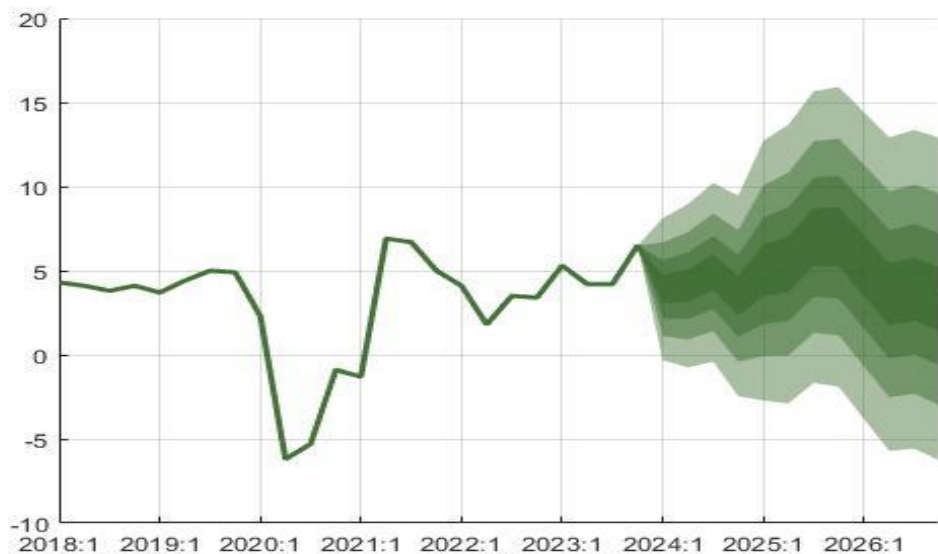
2024 жылы ЖІӨ өсуіне ішкі сұраныс негізгі үлес қосады. Үй шаруашылықтарының шығысы өсуі әлеуметтік салаға арналған бюджет шығысынан, инфляция баяулауы аясында нақты жалақының оң динамикасы қалпына келуінен және тұтынушылық кредит берудің оң динамикасынан қолдау табады.

Жалпы жинақтау экономиканың әртүрлі секторларында (өнеркәсіпте, ауыл шаруашылығында, энергетикада, көлікте және басқа да секторларда) инвестициялық жобалар іске асырылу есебінен өседі. Ішкі сұраныстың оң динамикасы импорттың өсуін ынталандырады, ол ЖІӨ өсуіне тежеуіш ықпал етеді. Мемлекеттік басқару органдарының шығысы бойынша да оң динамикасы күтілуде, ол қызметкерлердің жалақысына арналған шығыс пен тауарлар мен көрсетілетін қызметтер шығысы өсуіне негізделетін болады. ТШО-да ККЖ/ҰЕҚБ жобасын енгізуді 2025 жылға ауыстыру және 2023 жылғы нашар өнімнің салдарынан дәнді дақылдардың қалыпты экспорты сияқты факторлар экспорттың динамикасына әсер етеді деп күтіледі. Нәтижесінде, **экономиканың өсуі бойынша 2024 жылға арналған жаңартылған болжам 3,5-4,5%-ды құрайды.**

2025 жылы бюджеттік ынталандыру біршама әлсірейді, алайда неғұрлым тежелген фискалдық импульс ККЖ/ҰЕҚБ жобасын іске қосуға байланысты экспорт жеделдеуімен реттеледі, бұл ТШО кен орнында мұнай өндіруді едәуір арттыруға мүмкіндік береді. Экспортқа сыртқы сұраныс қолдау көрсетеді, ол болжамды келешекте тұрақты болып қалады. Экспорт ішкі сұраныстың және неғұрлым қалыпты импорттың динамикасынан артық өсуі нәтижесінде **2025 жылы ЖІӨ-нің өсуі 5,5-6,5% болады.**

2026 жылы негізгі кен орындарында жөндеу жұмыстарын жүргізу салдарынан мұнайды өндіру төмендеуі аясында экспорт нашар динамиканы көрсетеді. Оның үстіне, фискалдық ынталандыру бәсеңдеуіне қарай ішкі сұраныс өзінің үрдістік мәндеріне жақындай түседі. Бұл факторлар экономиканың өсімі өзінің ұзақ мерзімді мәндеріне жақындауына ықпал етеді. Нәтижесінде, **2026 жылы ЖІӨ өсімі 3,5-4,5% деңгейінде күтіледі.**

5-график. ЖІӨ, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

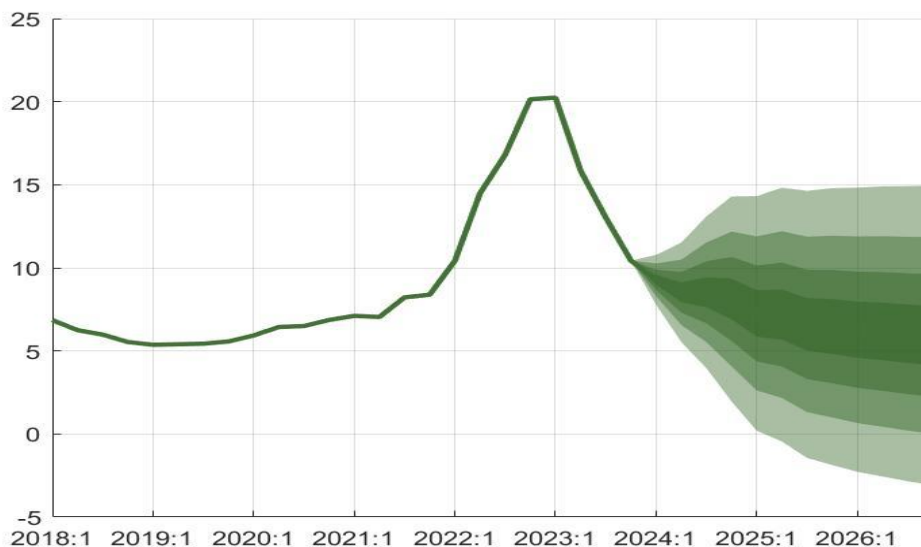
Барлық болжамды аралықта шығарылым алшақтығы 2026 жыл ішінде біртіндеп жабыла отырып, оң күйінде сақталады. Ішкі сұраныстың оң алшақтығы 2026 жылға қарай баяу тарылады. Импорт ішкі сұраныс функциясы ретінде ұқсас динамиканы көрсетеді. 2025 жылы экспорттың айтарлықтай өсуімен, 2024 жылы оның нөлге жақын алшақтығы күтілуде. Мемлекеттік басқару органдарының тұтынуы бойынша 2026 жылы нөлге ұмтыла отырып, 2024 жылы аздаған оң алшақтық күтілуде. Жалпы шығарылым алшақтығы жабылу жағына қарай жылжиды, бірақ фискалдық ынталандыруға байланысты өткен болжамдармен салыстырғанда баяулау болады.

Соңғы айларда инфляцияның ағымдағы динамикасы Ұлттық Банктің болжамдарына сәйкес қалыптасуда. 2025-2026 жылдары инфляцияның бәсеңдеуді жалғасады, болжамды динамиканың алғышарттары мен траекториясы елеулі өзгерістерге ұшыраған жоқ. Осылайша, 2024 жылы инфляция 7,5-9,5%%, 2025 жылы – 5,5-7,5%, 2026 жылы – 5,0-6,0% болады (6-график) (2-кесте).

2024 жылғы бірінші тоқсанда жеміс-көкөніс өнімдерінің бағасы маусымдық өсуіне байланысты айлық азық-түлік инфляциясының жоғары динамикасы күтілуде. Келесі айларда азық-түлік инфляциясы едәуір дәрежеде ауыл шаруашылығында өндірушілердің бағасы және азық-түліктің (май мен тоң май, қант және астық) әлемдік бағасы төмендеуінің дезинфекциялық әсеріне ұшырайды.

Инфляцияның шамалы бәсеңдеуі халықтың нақты жалақысы мен тұтынушылық кредиттеу өсуі жағынан проинфляциялық қысымға негізделеді, олар азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен нарықтық қызметтерге деген орнықты ішкі сұранысты қолдауды жалғастырады. Инфляцияның сервистік құрауышын жеделдетіп, реттеліп көрсетілетін қызметтердің бағасы өсуі жалғасады. 2024 жылы реттеліп көрсетілетін коммуналдық қызметтердің бағасы өсуі 20-25% деңгейінде күтіледі, ал оның инфляцияға үлесі 2023 жылдың деңгейінде бағаланады.

6-график. Инфляция, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

2025-2026 жылдары жылдық инфляцияның баяу қарқынмен болса да төмендеуі жалғасады. Мәселен, қалыпты-қатаң ақша-кредит жағдайлары, инфляциялық күтулердің төмендеуі, Қазақстанның сауда әріптес елдерінде инфляция өзінің нысаналы мәндеріне қайта оралуы және әлемде азық-түліктің бағасы төмендеуінің жалпы үрдісі Қазақстанда инфляция төмендеуіне ықпал етеді. Сонымен қатар, ТКҚ тарифтері саласында жүргізіліп жатқан фискалдық ынталандыру мен реформалар инфляция өзінің таргеттелген 5%-дық деңгейіне жылдам оралуына мүмкіндік бермейді. Нәтижесінде, 2025 жылдың соңына қарай инфляция **5,5-7,5%** аралығында қалыптасады, 2026 жылдың соңында **5-6%-ға** дейін төмендейді.

Болжамдар Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық даму болжамына (ӘЭДБ) және Үкіметтің басқа да қолданыстағы бағдарламалық құжаттарына негізделетінін атап өту қажет. Ағымдағы кезде Үкімет пен басқа да мемлекеттік органдар экономиканың өсу қарқынын ұлғайту саясатының жаңа шараларын әзірлеуде. Осы шаралар мен осы саясаттың қалыптасуына және іске асырылуына қарай Ұлттық Банктің инфляция мен ЖІӨ бойынша болжамдары қайта қаралуы мүмкін.

2-кесте. Базалық сценарий бойынша болжам

	2024	2025	2026
ЖІӨ, ж/ж, %	3,5-4,5 (3,2-4,2)	5,5-6,5 (5,5-6,5)	3,5-4,5
ТПИ, өткен жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсанда, %	7,5-9,5 (7,5-9,5)	5,5-7,5 (5,5-7,5)	5-6
Brent мұнайы, бір баррелі үшін АҚШ долларымен, жылына орта есеппен	80 (85)	80 (80)	77

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

1.3. Болжамның балама сценарийлері

Өзгермелі геосаяси ахуал жағдайында әлемдік экономиканың дамуына қатысты тәуекелдерді негізге ала отырып, Ұлттық Банк базалық мөлшерлеме бойынша шешім қабылдау кезінде базалық сценарийден бөлек басқа да пессимистік (3 (а) кесте) және оптимистік (3 (б) кесте) - балама сценарийлерді қарастырды.

Пессимистік сценарий іске асырылған кезде мұнай бағасы бір баррелі үшін біртіндеп 60 АҚШ долларына дейін төмендеуі және оның 2026 жылдың соңына дейін осы деңгейде сақталуы болжанып отыр. Бұл сценарийге қолайсыз геосаяси жағдайдың, елдер арасында сауда шектеулері кеңеюі, мұнай өндіру көлеміне қатысты ОПЕК+ мәмілесі тоқтатылуы және ОПЕКтен тыс мұнай өндірудің аса өсуі салдарынан әлемдік экономиканың өсуі ықтимал баяулауы сәйкес келеді.

Пессимистік сценарий бойынша оқиғалар дамыған жағдайда, Қазақстанның экспорттық тауарларына, бірінші кезекте, мұнайға сұраныс базалық сценарийге қарағанда аздаған болады. Бұл фактор мұнайдың төмен бағасымен бірге өндіруші салаларда іскерлік белсенділікті шектейді, бұл да құрылыстың, көліктің, сауданың аралас салаларына және өзге де көрсетілетін қызметтерге және тұтастай алғанда экономикадағы инвестицияларға теріс әсер етеді. Экономикадағы неғұрлым нашар белсенділік халықтың табысы азаюына және тұтыну тиісінше әлсіреуіне алып келеді. Экономикалық агенттер мұнай бағасының жаңа деңгейіне және төмен базаның әсеріне, сондай-ақ ТШО-да мұнай өндіруді ұлғайту бойынша алғышарттар сақталуына бейімделуіне қарай 2025-2026 жылдары экономиканың өсуі базалық сценарийдің мәндеріне жақындай түседі. Нәтижесінде, **ЖІӨ-нің өсу қарқыны 2024 жылы 3-4%, 2025 жылы 5-6% және 2026 жылы 3,5-4,5% болады.**

Пессимистік сценарий кезінде инфляция базалық сценарийге қарағанда төмен қарқынмен баяулайды. Экономикада белсенділік неғұрлым төмен болуына қарамастан, теңгенің неғұрлым әлсіз нақты тиімді бағамы мен неғұрлым жоғары инфляциялық күтулер артқан инфляциялық қысымға себепші болады. **2024 жылы инфляция 8-10%, 2025 жылы – 6,5-8,5%, 2026 жылы – 5,5-6,5% болады.**

Әлемдік экономика оптимистік сценарий бойынша дамыған жағдайда, мұнай бағасы бірте-бірте 100 АҚШ долларына дейін көтеріледі және болжамды келешектің соңына дейін осы деңгейде қалады деп болжануда. Геосаяси шиеленістің шамалы төмендеуі, әлемде мұнайды қалыпты өндіру сақталуы кезінде дамыған және дамушы елдерде инфляция неғұрлым жылдам бәсеңдеуіне байланысты белсенді сауда қатынастары қалпына келуі және ақша-кредит талаптары жеңілдеуі аясында әлемдік экономиканың неғұрлым жылдам өсуі мұнай мен жалпы шикізат тауарларының бағасы өсуіне ықпал етеді.

Шикізаттың әлемдік жоғары бағасы мен асқан сыртқы сұраныс базалық сценарийге қарағанда Қазақстандағы іскерлік белсенділікке едәуір әсер етеді. **2024 жылы экономиканың өсуі 4-5%, 2025 жылы – 6-7%, 2026 жылы – 3,5-4,5% болады.**

Оптимистік сценарий кезінде инфляция базалық сценарийге қарағанда нысаналы мәндерге тезірек төмендейді. Бұған теңгенің айырбастау бағамының мықты динамикасы мен сыртқы инфляциялық қысым азаюы ықпал етеді. **2024 жылы инфляция 7-9%, 2025 жылы – 5,0-6,5%, 2026 жылы – 5-6% шегінде қалыптасады.**

3 (а) кесте. Пессимистік сценарий бойынша болжам

	2024	2025	2026
ЖІӨ, ж/ж, %	3-4 (2,5-3,5)	5-6 (5-6)	3,5-4,5
ТПИ, өткен жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсанда, %	8-10 (8,5-9,5)	6,5-8,5 (6-8)	5,5-6,5
Brent мұнайы, бір баррелі үшін АҚШ долларымен, жылына орта есеппен	66,8	60	60

3 (б) кесте. Оптимистік сценарий бойынша болжам

	2024	2025	2026
ЖІӨ, ж/ж, %	4-5 (3,5-4,5)	6-7 (5,8-6,8)	3,5-4,5
ТПИ, өткен жылғы желтоқсанмен салыстырғанда желтоқсанда, %	7-9 (7-9)	5,0-6,5 (5-7)	5-6
Brent мұнайы, бір баррелі үшін АҚШ долларымен, жылына орта есеппен	91,8	100	100

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

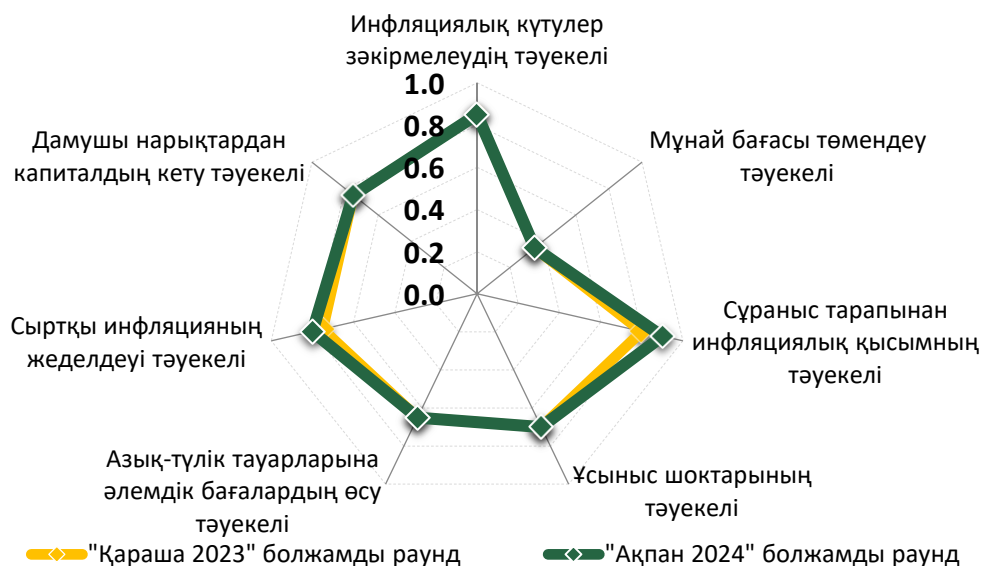
1.4. Орта мерзімді перспективадағы тәуекелдер

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда тәуекелдердің жиынтық балансы сыртқы факторлар тарапынан сияқты ішкі факторлар тарапынан да шамалы күшейе түсті (7-график).

Алдыңғы болжамды раундпен салыстырғанда сыртқы инфляциялық қысымның өсу тәуекелі біршама күшейе түсті. Қазіргі кезде Қызыл және Қара теңіздерде шиеленіскен ахуал аясында әлемде тасымалдаудың өзіндік құны өсу тәуекелі күшейді, бұл көптеген елдердегі бағаның жалпы деңгейіне әсер етуі мүмкін. Осыған байланысты, экономикадағы бағаның тұрақты өсуін білдіретін базалық инфляция көптеген елдерде бұрын болжанғаннан неғұрлым ұзақ уақыт бойы таргеттен жоғары болуы мүмкін. Нәтижесінде, осы фактор көптеген елдерде жоғары инфляциялық күтулерге және инфляция жеделдеуіне алып келуі мүмкін, бұл импорт арнасы арқылы Қазақстандағы бағаға да әсер етеді. Сонымен қатар, негізгі көлік бағыттарындағы геосаяси шиеленіс факторы әлемдік сауданың шектеулерімен және климат өзгеруі салдарынан әлемдік өнімнің ықтимал төмендеуімен қоса әлемдік жоғары азық-түлік инфляциясының импорты тәуекелі жоғары деңгейде болуына себепші болады. Тәуекелдің осы сыртқы факторлары Қазақстандағы нашар астықтың салдарларымен бірге Қазақстанда азық-түлік бағасы айтарлықтай өсуінің себебі болуы мүмкін.

Дамушы нарықтардан капитал дамыған нарықтардың пайдасына әкетілу тәуекелі де бұрынғысынша жоғары болуда. Әлемде орнықты инфляциялық қысым сақталған немесе тіпті күшейген жағдайда, дамыған елдердің орталық банктері неғұрлым ұзақ уақыт бойы қатаң ақша-кредит талаптарын қолдайтын болады, бұл дамушы нарығы бар елдердің валюталарына теріс әсер етуі мүмкін. Бұдан басқа, сауда әріптес елдерге қатысты санкциялар ұлғаю тәуекелі жоғары болып қалуда.

7-график. Сараптамалық тәсілге негізделген тәуекелдер картасы

Дереккөзі: ҚРҰБ есептеуі

Басқа сыртқы тәуекелдермен салыстырғанда мұнайдың бағасы едәуір құлдырау тәуекелі аз көрініс алуда. Бұл ОПЕК+ мұнай өндіруді қысқарту бойынша іс-әрекетімен, Таяу Шығыста шиеленіс сақталуымен сияқты әлемдік экономиканың өсуімен де байланысты. Алайда сауда байланыстарының жұмысы бұзылуы, қаржы секторында, әсіресе Қытайда проблемалардың өсуі аясында әлемдік экономиканың өсуінің төмендеуі мұнай мен басқа да шикізат тауарларының бағасы төмендеуіне себепші болуы мүмкін.

Инфляция үшін тәуекелдің ішкі факторларына келетін болсақ, фискалдық ынталандыру тәуекелі күшейе түсті.

Мәселен, өткен жылдарда мемлекеттік шығысты ұлғайту жағына қарай жиі қайта қарау практикасын және салықтың жеткіліксіз жиналуын (бұл бюджеттің мұнайға жатпайтын тапшылығы өсуіне негіз болады) назарға ала отырып, бюджет параметрлері шығыс бөлігін кеңейту және/немесе бюджет тапшылығын ұлғайту жағына қосымша қайта қаралуы мүмкіндігі жоққа шығарылмайды, бұл экономикада баға өсуінің қосымша көзі болуы мүмкін.

Ұсыныс факторлары жағынан да тәуекелдер жоғары болуда. Ауыл шаруашылығы мен өңдеу өнеркәсіп салаларында өндірушілер бағасының төмен динамикасы өндірушілердің өзіндік құны өсу тәуекелін шамалы азайтады. Дегенмен, осы факторлардың әсері реттелетін тұрғын үй-коммуналдық қызметтердің бағасы күтілгендей өсуі, тасымалдау шығысы ұлғаюы, 2023 жылғы төмен өнімнің теріс салдары аясында одан әрі өрістеуі мүмкін.

Инфляциялық күтулердің 5%-дық таргетке жақын деңгейде тұрақтанбау тәуекелі бұрынғысынша жоғары күйінде қалып отыр, бұл олардың жоғары деңгейіне, өткен оқиғаларға бағдарлануына және азық-түлік, ЖЖМ және ТКҚ сияқты маркер-тауарларға тәуелді болуға байланысты.

ЖІӨ болжамының тәуекелдері 2024-2025 жылдары мұнай өндіру көрсеткіштеріне және болашақ салық-бюджет саясатының параметрлеріне қатысты белгісіздікпен байланысты.

1.5. Төлем балансының ағымдағы шотының болжамы

Базалық сценарий іске асырылу кезінде 2024-2026 жылдары төлем балансының ағымдағы шоты тапшылық аймағында қалады. Орта мерзімді перспективада ағымдағы шоттың тапшы мәндеріне мұнай бағасының бірте-бірте болжамды төмендеуі мен тауарлар импортының өсуі жалғасуы ықпал етеді.

Ағымдағы шоттың тапшылығы 2024 жылы ЖӨІ-ге қатысты (-)3,9%, 2025 жылы ЖӨІ-ге қатысты (-)1,8% және 2026 жылы ЖӨІ-ге қатысты (-)2,8% деңгейде күтіледі (8-график). Болжанатын динамика мына факторларға негізделеді.

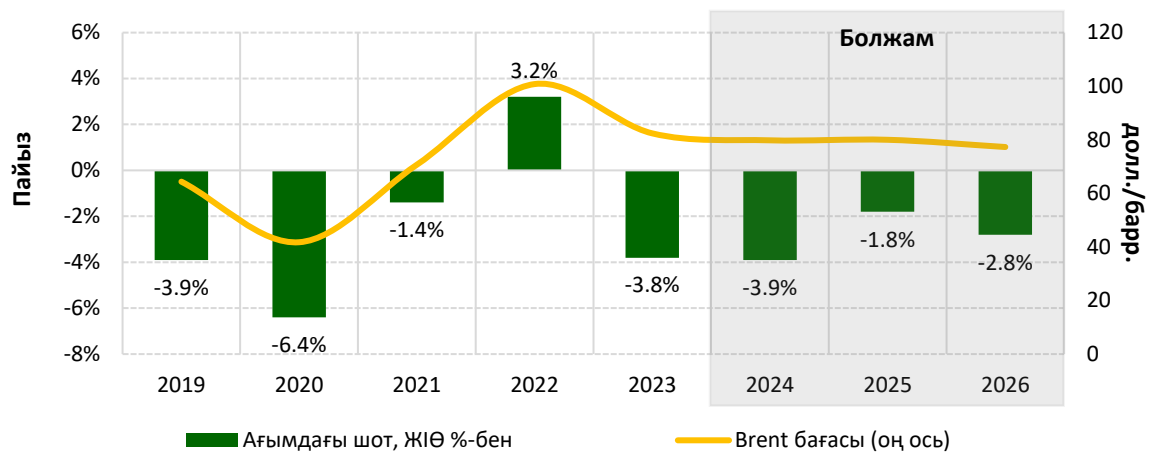
Тауарлар экспортының траекториясы мұнай құрауышымен алдын ала айқындалуы жалғасады. Мұнай бағасы 2026 жылы бір баррель үшін 77 АҚШ долларына дейін сценарий бойынша біртіндеп төмендеуі ТШО ККЖ/ҰЕҚБ жобасы аяқталуына негізделген мұнайды өндіру көлемі өсуінен реттеледі. Мұнайға жатпайтын экспорттың қалыпты өсуі, көбінесе, уранның бағасы болжамды өсуінен және металдар мен олардың кенін жеткізу баяу өсуінен қолдау табады.

Төлем балансының әдіснамасы бойынша тауарлар импорты 2024-2026 жылдар ішінде жыл сайын орташа есеппен 3,1%-ға қалыпты өсуі жалғасады. Импорттың жоғары деңгейі Қазақстан өнімінің ұсыныс көлемі шектеулі болуынан халық пен бизнестің шетелдік тауарларға деген өсіп келе жатқан сұранысын қанағаттандыруға, өндірістік тізбекте импорттық аралық тауарлардың үлесі едәуір болуына, сондай-ақ индустриялық және инфрақұрылымдық дамудың мемлекеттік бағдарламаларын іске асыруға негізделеді. Бұдан басқа, «Қорғас» ШЫХО-ның ашылуы бақал сауданың көлемі пандемияға дейінгі деңгейден астам деңгейге дейін артуына ықпал етеді.

Кіріс теңгерімінің тапшылығы жоғары деңгейде қалып, шикізат экспортының динамикасынан кейін жалғасады. Мұнай бағасы төмендеуінің болжамды траекториясына қарамастан, тікелей шетелдік инвестициялар бойынша төлеуге арналған кіріс металл экспортының болжамды өсуіне, сондай-ақ мұнай өндіру көлемі ұлғаюына байланысты елеулі болады. 2023 жылы тарихи ең жоғары деңгейге жеткен төлеуге есептелген пайыздар 2024 жылдың екінші жартысынан бастап әлемдік пайыздық мөлшерлемелердің күтілетін қысқаруы салдарынан төмендей бастайды.

Болжамды келешекте қызметтер балансының тапшылығы олардың импортымен салыстырғанда қызметтер экспортының анағұрлым жоғары өсу қарқынына байланысты қысқарады: орташа жылдық өсу қарқыны сәйкесінше 5,1%-ға қарсы 7,2% деңгейінде болжанады. Қызметтер экспорты бейрезиденттердің Қазақстанға жеке сапары, сондай-ақ ел аумағы арқылы жүк транзитінің ұлғаюына байланысты көлік қызметтері көлемінің үздіксіз артуы есебінен өседі. Қызметтер импортының өсуі, негізінен, шетелге туристердің бару көлемінің айтарлықтай өсуіне байланысты сапар импортының ұлғаюына, сондай-ақ тауарлар импортының өсуіне байланысты фрахт артуына байланысты болады.

8-график. Төлем балансының ағымдағы шоты

Дереккөзі: ҚРҰБ болжамы

АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

II. АҚША-КРЕДИТ САЯСАТЫ

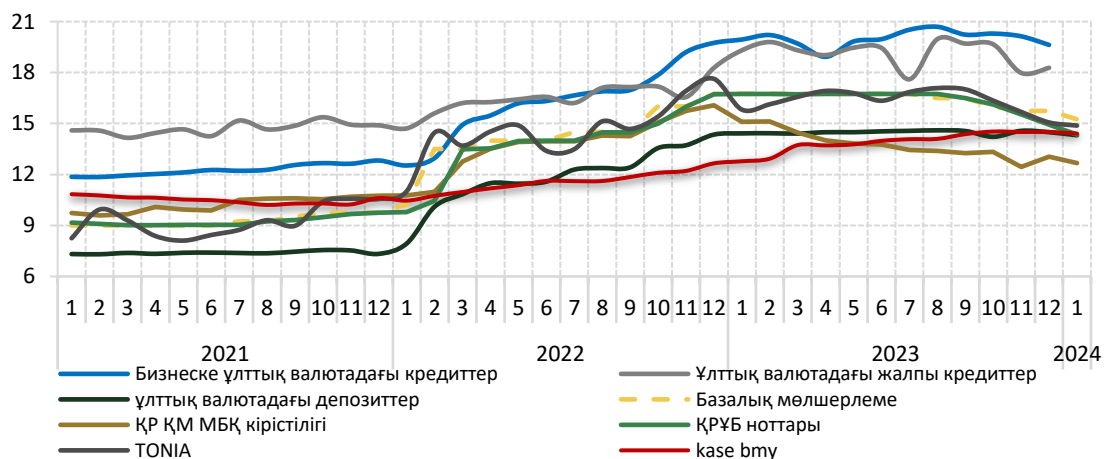
2.1. Ақша-кредит шарттары

МБҚ кірістілігі ақша-кредит шарттарының ағымдағы және күтілетін жеңілдетілуіне байланысты төмендеуді жалғастырды. Атап айтқанда, ҚР Қаржыминінің МБҚ орташа алынған кірістілігі 2023 жылғы қазандағы 13,33%-дан 2024 жылғы қаңтардағы 12,67%-ға дейін азайды. ҚРҰБ шығарған ноталарының кірістілігі 16,12%-дан ұқсас кезеңдегі 14,35%-ға дейін төмендеді (9-график).

ҰБ-ның базалық мөлшерлеме бойынша соңғы шешімдері кредиттердің құнына да әсер етті: ЕДБ барлық кредитінің орташа өлшемді құны 2023 жылғы 4-тоқсанда 142 б.т., оның ішінде бизнеске кредиттер бойынша орташа өлшемді мөлшерлеме 60 б.т. төмендеді. Сонымен қатар тұтынушылық қарыздар бойынша маусымдық маркетингтік акциялар өткізу де халыққа берілген кредиттер бойынша мөлшерлеменің төмендеуіне септігін тигізді.

TONIA мөлшерлемесі мен теңгедегі салымдар бойынша жалпы мөлшерлеме арасындағы спрэд қазан айында 213 базистік тармақтан 2024 жылғы қаңтарда 57 базистік тармаққа дейін қысқарды.

9-график. Базалық мөлшерлеме мен нарықтардағы мөлшерлеме өзгерістерінің динамикасы, %

Дереккөзі: ҚРҰБ, ҚҚБ

1-бокс. Орталық банктің пайыздық мөлшерлемесі бойынша болжамдарды жариялау

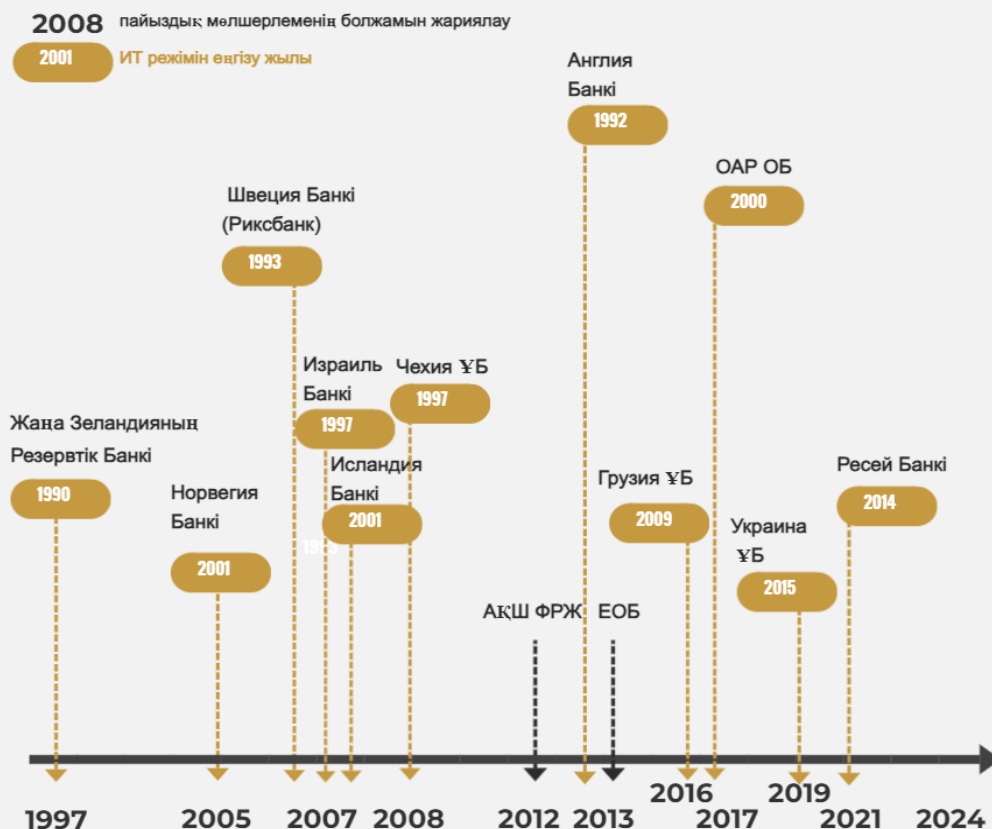
Қазіргі уақытта әлемдегі орталық банктердің аз бөлігі пайыздық мөлшерлеменің болжамын жариялауды қолданады. Жариялаудың мейлінше ұзақ кезеңі Жаңа Зеландия, Швеция мен Норвегияның орталық банктерінде байқалады. Соңғы он жылда Грузия Ұлттық Банкі (2016 жылдан бастап), ОАР Орталық Банкі (2017 жылдан бастап), Украина Ұлттық Банкі (2019 жылдан бастап) және Ресей Банкі (2021 жылдан бастап) болжамдарды жариялай бастады (1-сурет).

Мөлшерлемені жариялаудағы жалпы тәсілдер. Орталық банк макроэкономикалық айналыстарды болжау кезінде қысқа мерзімді пайыздық мөлшерлеменің траекториясы бойынша белгілі бір болжамдар жасайды.

Негізінен орталық банктер пайыздық мөлшерлеменің болжамдарын мынадай нұсқалар бойынша жариялайды жүзеге асырылады:

1. Өзгермейтін (тұрақты) пайыздық мөлшерлеме (Польша Ұлттық Банкі, Англия Банкі);
2. Кірістілік/нарықтық күту қисығынан жанама болжанған траектория (Исландия Банкі, Израиль Банкі, Англия Банкі, ЕОБ);
3. Мөлшерлеме болжамының траекториясын АКС жөніндегі комитет айқындайды (АҚШ ФРЖ, Норвегияның, Швецияның, Жаңа Зеландияның, ОАР-дың, Чехияның және т.б. ОБ). Негізгі модельге енгізілген эндогендік траекторияны, сондай-ақ персоналдың болжамдары мен АКС жөніндегі комитет мүшелерінің сараптамалық пайымдауларының комбинациясын білдіреді.

1-сурет. Пайыздық мөлшерлеме болжамын жариялаудағы халықаралық тәжірибе

Дереккөзі: автор орталық банктердің ресми сайттарынан алған ақпарат негізінде құрастырған.

Сары түспен инфляциялық таргеттеу режимі бар елдер бөліп көрсетілді, қалғандары – АКС айқын емес режимі бар елдер.

Мөлшерлемені таңдау. Орталық банктердің көпшілігі ақша-кредит саясатының негізгі мөлшерлемесінің болжамдарын жариялайды (key policy rate). Жекелеген банктер (ЕОБ, Чехия Ұлттық Банкі және Польша Ұлттық Банкі) үш айлық банкаралық мөлшерлемелердің болжамдарын жариялайды. ОАР орталық банкі номиналды негізгі пайыздық мөлшерлемеден басқа бейтарап пайыздық мөлшерлеменің болжамын жариялайды.

Жариялау форматы. Көп жағдайда мөлшерлеме бойынша нүктелік болжамдар диапазондарға немесе ықтималды болжамдарға қарағанда басым болады. Мөлшерлеме траекториясы орташа алғанда жылдың соңындағы (соңғы тоқсандағы) және/немесе орташа жылдық нүктелік мән түрінде алдағы 3 жылға (12-13 тоқсан) болжанады. Сонымен қатар АҚШ ФРЖ да ұзақ мерзімді кезеңге болжамдарды бөлек жариялайды және әртүрлі болжам форматтарын (медиана, орталық үрдіс, диапазон) ұсынады. Ресей банкі болжамды бір жылға арналған орташа негізгі мөлшерлеме диапазоны түрінде ұсынады. Жекелеген банктер графикалық болжамды сенімді аралықпен жариялайды (Чехия, ОАР). Негізінен болжамдар жалпы барлық негізгі макроэкономикалық болжам сияқты жылына 4 рет ұсынылады. Риксбанк (Швеция) – балама сценарийлер кезінде мөлшерлеме траекториясын жариялайтын орталық банктердің бірі.

Болжамдарды жариялау практикасының басты артықшылығы – болашақ ақша-кредит саясаты туралы тиісті нарықтық күтулерді қалыптастыру. Бұл қаржылық активтерді тиімдірек бағалауға мүмкіндік береді. Болжамды жариялауға қарсы негізгі дәлел – қаржы нарығына қатысушылардың орталық банктің мәлімдемесін дұрыс түсінбеуі. Егер агенттер болжамның шартты сипатын түсінбесе, онда бұл мөлшерлеме бойынша коммуникацияны қиындатады және нарықта құбылмалылықты туындатуы мүмкін.

Жалпы алғанда, ақша-кредит саясатының негізгі мөлшерлемесінің болжамы – бұл орталық банктің осы траекторияны ұстануға қатаң уәдесі емес, бағалау. Теңгерімді ақша-кредит саясаты үшін мөлшерлеменің қандай траекториясы қажет екенін, яғни ағымдағы макроэкономикалық жағдайлар мен перспективаларды ескере отырып, шешім қабылдау кезіндегі саясаттың бағытын бағалау. Жаңа ақпарат пайда болған, сыртқы және ішкі жағдайлар өзгерген кезде мөлшерлеме траекториясы өзгеруі мүмкін.

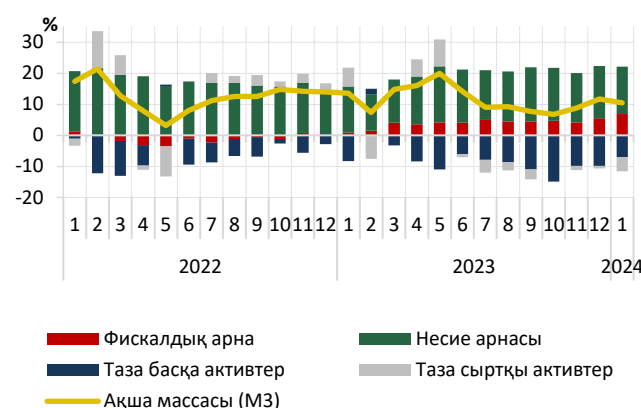
2.2. Ақша ұсынысы

Қыркүйек пен қазан айларында айтарлықтай баяулағаннан кейін 2023 жылғы желтоқсан мен 2024 жылғы қаңтардың қорытындысы бойынша ақша ұсынысының жылдық өсуі жеделдеді. Кредиттік және фискалдық арналар ақша массасының өсуіне негізгі үлес қосты.

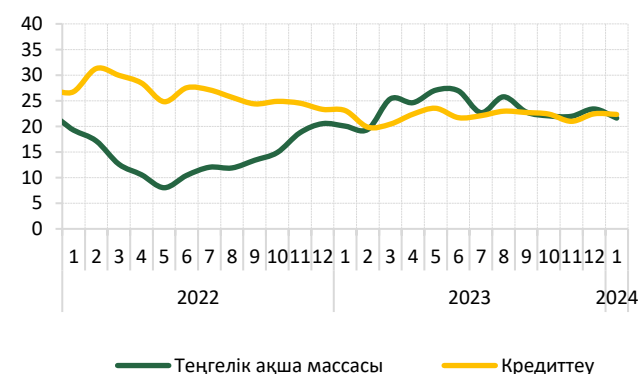
2023 жылғы қарашада ақша массасының жылдық өсуі жеделдей бастап, 2024 жылғы қаңтарда 10,5%-ға ұлғайды. Қаңтарда ақшалай ұсынысының жалпы көлемі 37,4 трлн теңге болды (10-график). Ақша ұсынысының өсуі кредиттік арнамен, негізінен халыққа кредит беру есебінен (үлесі 12,4 п.т.) және бизнес (үлесі 3,0 п.т.), сондай-ақ мемлекеттік бағалы қағаздар шығаруды кеңейту аясында фискалдық арнамен (үлесі 6,9 п.т.) қамтамасыз етілді, сыртқы активтер теріс үлес қосты.

Теңгедегі ақша массасының өсуі жоғары қарқынды көрсетіп, 2024 жылғы қаңтарда 21,6%-ға жетті. 2023 жылғы желтоқсандағы жағдай бойынша теңгедегі ақша массасының өсуі номиналды ЖІӨ динамикасынан 8,5 п.т. озды (теңгедегі ақша массасы 23,4%-ға, номиналды ЖІӨ ж/ж 14,9%-ға артты).

10-график. Ақша массасы, ж/ж, %

11-график. Теңгедегі ақша массасы және ЕДБ кредиттеу көлемі, ж/ж

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.3. Ақша нарығы

2024 жылғы қаңтарда ашық позиция сальдосы (өтімділік профициті) 5,2 трлн теңге болды. 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда ақша нарығының мөлшерлемелері 2023 жылғы қарашадағы тоқсан сайынғы салық аптасы және өтімділіктің жоғары профицитінің сақталу жағдайларында құбылмалылықты көрсетті.

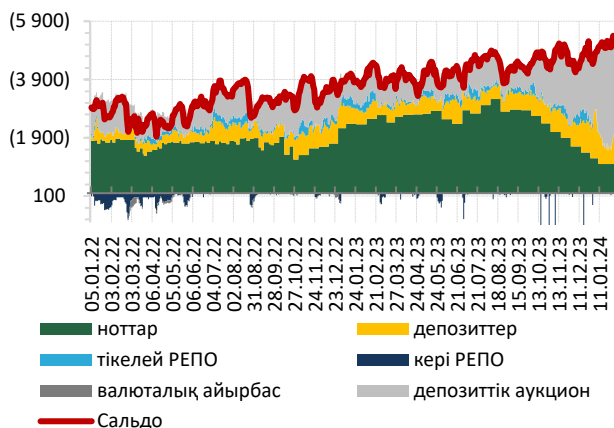
2024 жылғы қаңтарда ҚРҰБ операциялары бойынша сальдо ж/ж 17% -ға өсті. Өтімділіктің негізгі көлемі 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда орташа есеппен 2,3 трлн теңге депозиттік аукциондармен, 1,5 трлн теңге мөлшеріндегі ноталармен және депозиттермен - 0,9 трлн теңге алынды (12-график).

2023 жылғы қараша TONIA мөлшерлемесі құбылмалы болып, тоқсан сайынғы салық аптасының әсерінен базалық мөлшерлемеге жуық, сол сияқты төменгі шекке жуық та қалыптасты.

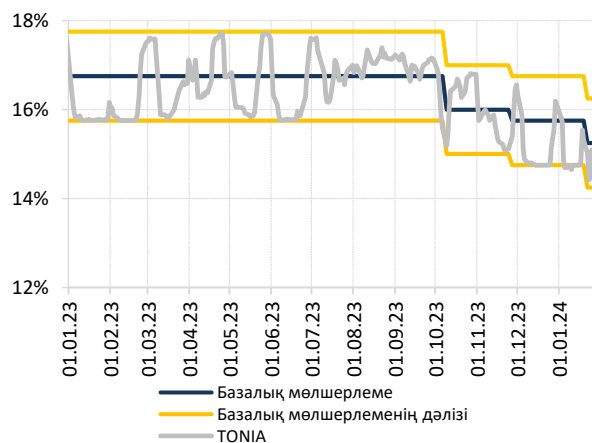
Желтоқсанда (айдың соңын қоспағанда) маусымдық айтарлықтай өсуге байланысты мемлекеттік шығыстардың айлық мәнінде және банк секторында өтімділіктің артуы аясында TONIA негізінен дәліздің төменгі шегінде қалыптасты. 2024 жылғы қаңтарда TONIA нарықтық қалыптасуы болжанатын ҚРҰБ жаңартылған құралдар жүйесінің жұмыс істей бастауына байланысты айдың басында АКС мөлшерлемелері дәлізінің төменгі шегіне жетуі байқалды. Бұдан кейін TONIA нысаналы дәліз шегінде болды.

2023 жылғы қарашада және 2024 жылғы қаңтарда базалық мөлшерлеменің төмендеу жағдайында TONIA орташа мөлшерлемесі 2023 жылғы қарашада - 2024 жылғы қаңтарда 15,2% деңгейінде қалыптасты (13-график). 3 айда TONIA мен базалық мөлшерлеме арасындағы спред орташа есеппен (-) 0,5 п.т. деңгейінде қалыптасты.

12-график. Ұлттық Банктің операциялары бойынша ашық позиция, млрд теңге

13-график. Пайыздық мөлшерлеме дәлізі және TONIA мөлшерлемесі

Дереккөзі: ҚРҰБ

2.4. Валюта нарығы

2023 жылғы қарашада - 2024 жылғы қаңтарда ұлттық валюта АҚШ доллары үшін 448,2 теңгеге дейін 4,6%-ға нығайды. Оның нығаяуына АҚШ долларының жаһандық әлсіреуі, 2023 жылдың соңында экспорттаушылардың валютаны маусымдық сатуы және бейрезиденттердің ҚР МБҚ-ға салымдарының ұлғаюы ықпал етті.

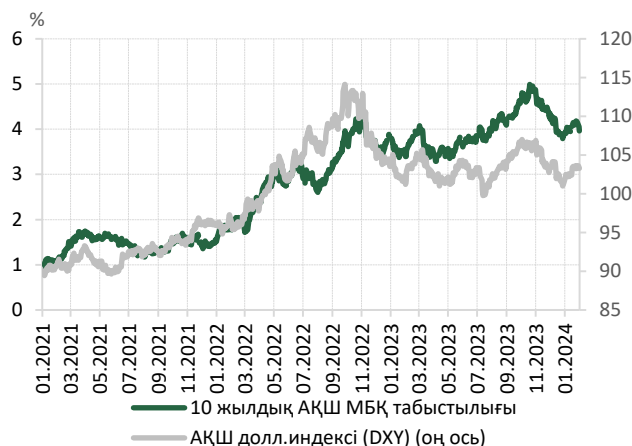
Дамыған елдердің орталық банктері сақтық танытып, инфляцияны нысаналы мәндерге дейін төмендету үшін қатаң ақша-кредит саясатын қолдады. АҚШ ФРЖ 2023 жылғы қарашадағы, желтоқсандағы және 2024 жылғы қаңтардағы үш отырыстың қорытындысы бойынша инфляциялық процестердің айтарлықтай баяулауына қарамастан, негізгі мөлшерлемені 5,25-5,5% деңгейінде сақтау туралы шешім қабылдады. Бұл ретте желтоқсан айындағы отырыста ФРЖ ағымдағы ақша-кредит саясатын қатаңдату циклі аяқталуы ықтимал екенін мәлімдеді. Осыған байланысты АҚШ-тың қазынашылық облигацияларының кірістілігі 2023 жылғы қараша айының басында 4,9%-дан 2024 жылғы қаңтар айының соңында 4%-ға дейін айтарлықтай төмендегені байқалды (14-график). Осының нәтижесінде DXY АҚШ долларының индексі 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда 5%-ға төмендеді (14-график), ал дамушы елдердің валюталарының индексі 3,2%-ға артты (15-график).

2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда мұнай нарығына бірқатар әр түрлі бағыттағы факторлар әсер етті. ОПЕК+ құрамына кірмейтін мемлекеттерде мұнай өндіру көлемінің артуы оның негізгі тұтынушылары – АҚШ пен Қытай тарапынан сұраныстың төмендеуіне қатысты алаңдаушылық тудырып, мұнай бағасын белгілеуге төмендетуші әсер берді. Ал биылғы қаңтардағы жаһандық экономикалық өсу болжамының жақсаруы (2023 жылғы қазанмен салыстырғанда), ОПЕК елдері арасында 2024 жылғы бірінші тоқсанда мұнай өндіруді қосымша қысқартуға қатысты уағдаластық, сондай-ақ Таяу Шығыстағы шиеленістің күшеюі мұнай бағасының өсуіне септігін тигізді. Жоғарыда айтылғанды ескере отырып, мұнай бағасы 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда бір баррель үшін 87,4 доллардан 81,7 долларға дейін 6,5%-ға төмендеді (15-график).

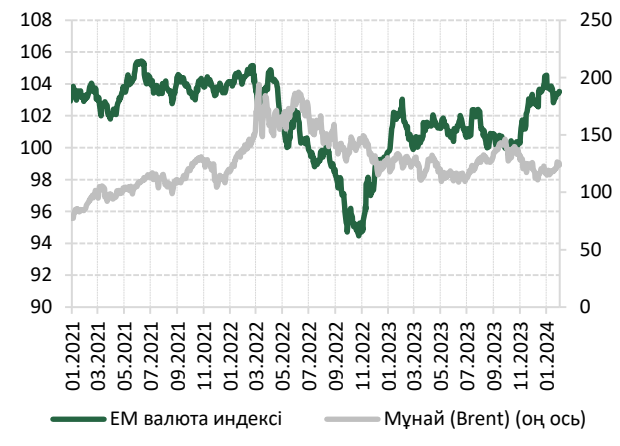
2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда ішкі валюта нарығында ұлттық валютаны нығайту факторлары – қараша және желтоқсан айларында салық төлеу үшін экспорттаушылардың

шетел валютасын маусымдық сатуы, «ҚазМұнайГаз» ҰК» АҚ акцияларын ҚР Ұлттық қорының қаражаты есебінен сатып алу, ал халық тарапынан валютаға маусымдық сұраныстың өсуі және Ұлттық Банктің базалық мөлшерлемесінің 16%-дан 15,25%-ға дейін жиынтық 75 б.т. төмендеуі әлсірету факторлары болды.

14-график. АҚШ-тың 10 жылдық МБҚ кірістілігі, АҚШ долларының индексі

15-график. ЕМ валюталары индексінің, мұнай құнының (31.12.2019ж.=100) динамикасы

Дереккөзі: Refinitiv

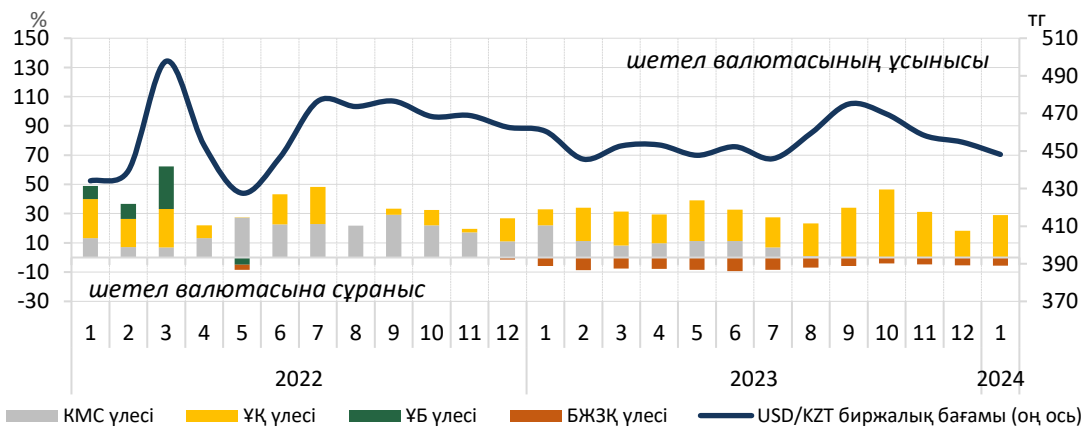
Республикалық бюджетке трансферттерді қамтамасыз ету шеңберінде Ұлттық қордан сату ұлттық валютаға қолдау көрсетті. Олардың қатысу үлесі 2023 жылғы қараша - 2023 жылғы қаңтарда орта есеппен сауда-саттықтың жалпы көлемінің 26,2%-ын құрады (16-график).

Осының нәтижесінде ұлттық валюта 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтардың қорытындысы бойынша бір АҚШ доллары үшін 469,6 теңгеден 448,2 теңгеге дейін 4,6%-ға нығайды (16-график). Бұл ретте айырбастау бағамының ауытқу диапазоны айтарлықтай өзгермей, бір АҚШ доллары үшін 445,6 - 469,8 теңге болды.

Биржалық сауда-саттықтың орташа тәуліктік көлемі 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда ж/ж 1,5 есе өсіп, 180,4 млн АҚШ доллары болды.

2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда Ұлттық қордан сатуды және БЖЗҚ зейнетақы активтерінің валюталық үлесін 30% деңгейінде ұстап тұру мақсатында сатып алуды қоса алғанда, Ұлттық Банктің операциялары алдын ала жарияланған көлемге сәйкес жүзеге асырылды. Осы кезеңде БЖЗҚ үшін шетел валютасын сатып алу көлемі 590 млн АҚШ доллары немесе сауда-саттықтың жалпы көлемінің 5,2%-ын құрады (16-график). 2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда валюталық интервенциялар жүргізілмеді.

16-график. Ірі қатысушылардың шетел валютасын сату мен сатып алудағы үлесі, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚҚБ, ҚРҰБ

2.5. Қор нарығы

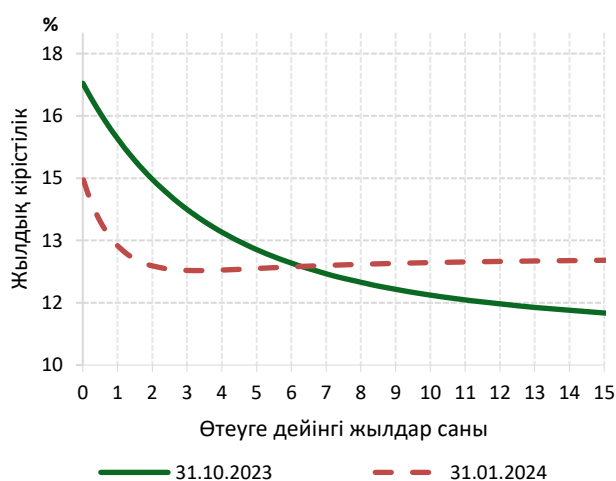
2023 жылғы қараша - 2024 жылғы қаңтарда ҚР ҚМ МБҚ бастапқы нарықта орналастыру көлемі негізінен 2024 жылғы қаңтардағы айтарлықтай көлемге байланысты оған дейінгі үш аймен салыстырғанда артты. Қайталама нарықта сауда-саттық көлемі жоғары деңгейде қалып отыр.

Ақша-кредит шарттарының біртіндеп жеңілдетілуі мен жоғары сұраныс қысқа мерзімді және орта мерзімді сегменттерде тәуекелсіз кірістілік қисығының төмендеуіне әкелді. Монетарлық саясаттың одан әрі жеңілдетілуін күтуге байланысты оның «инверттелген» (кері) пішіні сақталуда.

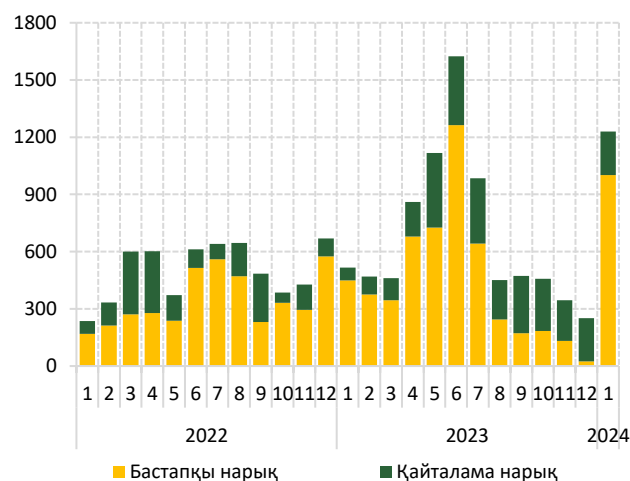
Қысқа мерзімді (1 жылға дейін) (1 жылдан 5 жылға дейін) кірістілік таяу жылдарда ақша-кредит саясаты жеңілдетіледі деп күтілуіне байланысты 258 б.т. айтарлықтай төмендеді, орта мерзімді сегменттерде 20 б.т. төмендеді (17-график).

2024 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша мемлекеттік қарыз (KASE-де саудаланатын) 24,1 трлн теңге болды. 2023 жылдың ортасында рекордтық тарту көлеміне байланысты Қаржы министрлігі 2023 жылдың соңында жаңа МБҚ шығаруды қысқартты, бұл да 2023 жылдың соңында мемлекеттік қарыздың және сауда-саттық көлемінің азаюына алып келді (18-график).

17-график. Тәуекелсіз кірістілік қисығы, %

18-график. МБҚ нарығындағы мәмілелер көлемі, млрд теңге

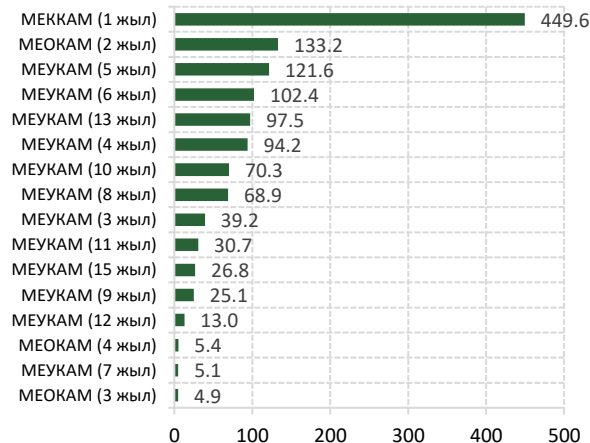
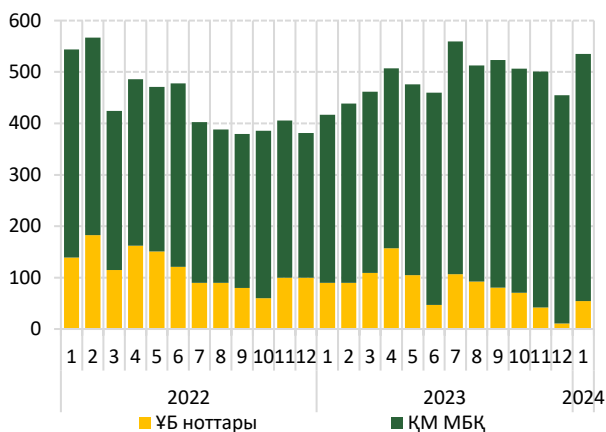
Дереккөзі: ҚҚБ

Бейрезиденттердің МБҚ-ны иелену үлесі 2023 жылғы қазандағы 2,4%-дан 2024 жылғы қаңтардағы 2,7%-ға дейін өсті, ҚР Қаржыминінің МБҚ-ға бейрезиденттердің инвестициялары 481 млрд теңге болды, ал ҚРҰБ ноталарында иелену 70,5 млрд теңгеден 54,1 млрд теңгеге дейін төмендеді (19-график). Бейрезиденттер тарапынан ноталарға орналастыру бойынша мұндай төмендеу ҚРҰБ ноталарын шығару көлемінің жалпы қысқаруы аясында да орын алды. ҚР Қаржы министрлігінің 2024 жылға арналған мемлекеттік бағалы қағаздар шығарылымының жоспарына сәйкес, шамамен 5,2 трлн теңге тарту жоспарлануда (2023 жылға арналған шығарылым жоспары – 4,6 трлн теңге). Бұл ретте, орналастыру көлемі 2024 жылғы қаңтарда 2023 жылғы қаңтармен салыстырғанда біршама өсті және 2024 жылға жоспарланған шығарылым көлемінің шамамен 20%-ын құрады. Өз кезегінде, ҚРҰБ ноталары шығарылымының қысқаруы сұраныстың олардың ұсынысынан біршама асып кетуіне әкелді. 2023 жылғы қараша – 2024 жылғы қаңтар кезеңінде МБҚ-ны бастапқы нарықта орналастырудың негізгі көлемі ҚР Қаржыминінің кірістілігі 13,0%-13,3% аралығындағы мөлшерде 1 жылға дейінгі қысқа мерзімді МБҚ сегментіне тиесілі болды. Сонымен қатар, кірістілігі 12,0%-14,0% мөлшеріндегі 1 жылдан 5 жылға дейінгі орта мерзімді қағаздар

белсенді орналастырылды. Мерзімі 5 жылдан басталатын ұзақ мерзімді қағаздар 11,5%- 13,0% кірістілікпен орналастырылды (20-график).

19-график. Бейрезиденттердің МБҚ-ны иелену көлемі, млрд теңге

20-график. Қаржыминінің 2023 жылғы қараша – 2024 жылғы қаңтар аралығы үшін өтегенге дейінгі мерзімдер бөлігінде орналастырылған МБҚ, млрд теңге

Дереккөзі: ҚҚБ

2023 жылғы қараша – 2024 жылғы қаңтар аралығында бастапқы нарықта мемлекеттік қағаздардың негізгі сатып алушылары сауда-саттықтың жалпы көлемінен шамамен 70% үлесі бар екінші деңгейдегі банктер болды. Белсенділікті де шамамен 25% үлесі бар институционалдық инвесторлар көрсетті.

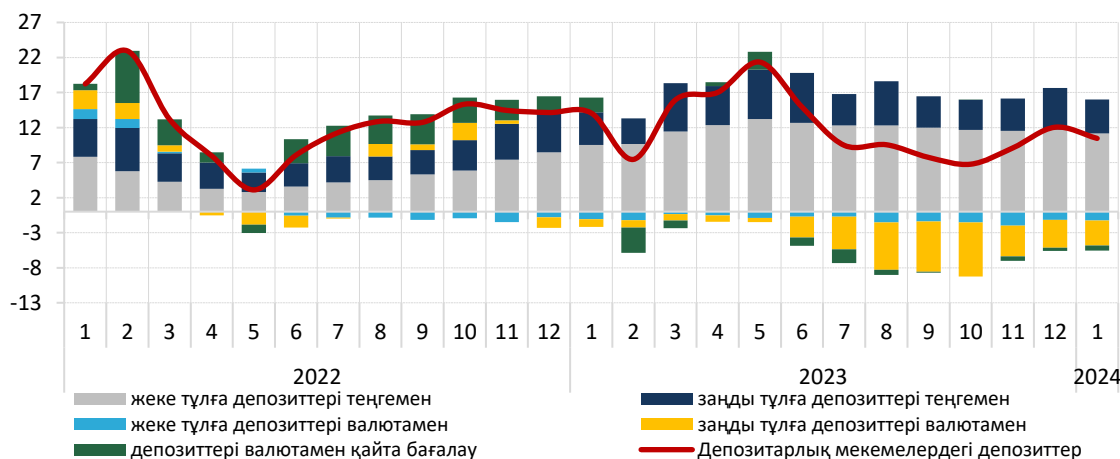
Қайталама нарықта негізгі ойыншылар екінші деңгейдегі банктер және басқа да заңды тұлғалар болды (олардың үлесі шамамен 90%-ды құрады). Бейрезиденттердің қатысу үлесі 10% деңгейінде болды.

2.6. Депозит нарығы

2023 жылдың соңында тарихи ең жоғары деңгейге жеткеннен кейін, 2024 жылғы қаңтарда депозиттердің жалпы көлемі маусымдық негізде төмендеді.

2024 жылғы қаңтарда депозиттік ұйымдардағы депозиттер жылдық мәнде 33,8 трлн теңгеге дейін 10,5%-ға ұлғайды. Негізгі оң салымды ж/ж 23,2%-ға ұлғайып, ұлттық валютадағы депозиттер қосты, теріс салым валюталық депозиттермен байланысты – ж/ж 17,8%-ға төмендеу (21-график).

21-график. Депозиттік ұйымдардағы резиденттердің депозиттері, ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

Теңгемен депозиттер жеке тұлғалардың (ж/ж 31,3%) және заңды тұлғалардың (ж/ж 14,6%) салымдары есебінен өсті. Жеке тұлғалардың теңгедегі салымдарының өсуінің басты факторы инфляция деңгейін жабуға мүмкіндік беретін салымдар бойынша жоғары мөлшерлемелер, сондай-ақ теңгедегі және валюталық депозиттер арасындағы мөлшерлемелердің сақталып отырған жоғары дифференциалы болып табылады.

Шетел валютасындағы депозиттер негізінен салымдардың «әкетілуі» есебінен төмендеді (валюталық баламада жалпы төмендеу 15,5% болды). Валюталық салымдардың төмендеуіне негізінен валюталық депозиттер бойынша мөлшерлемелердің төмен мөлшері әсер етті, бұл нәтижесінде теңгедегі активтерге ішінара ауысуы, сондай-ақ валюталық депозиттермен салыстырғанда жоғары кірістілік алуға мүмкіндік беретін инвестициялаудың балама қаржы құралдарына әкеледі. Жыл ішінде ұлттық валютаның нығаюына байланысты депозиттерді бағамдық қайта бағалау валюталық салымдардың төмендеуіне шамалы әсер етті. Осыған байланысты жеке тұлғалардың шетел валютасындағы депозиттері валюталық баламада 2023 жылғы қазанда 11 жылдық, заңды тұлғалардың депозиттері 2023 жылғы қыркүйекте 15 жылдық ең төменгі деңгейге жетті. Алайда, ұзақ мерзімді төмендеу кезеңінен кейін шетел валютасындағы депозиттер (валюталық баламада) 2023 жылғы тоқ/тоқ 4-тоқсанда қалпына келтіріле отырып өсуді (73,1% өсу) көрсетті, алайда маусымдық факторларға байланысты биылғы жылғы қаңтарда азайды.

Халықтың (бейрезиденттерді ескере отырып) депозиттерінің құрылымында теңгедегі депозиттік базаның біршама бөлігі 2024 жылғы қаңтарда мерзімсіз салымдарға⁵ – 59,7% (2023 жылғы қаңтарда – 55,4%) тиесілі болды, жинақ салымдарының үлесі 11,1%ға дейін өсті (2023 жылғы қаңтарда – 9,9%). Теңгедегі мерзімсіз салымдар көлемі бойынша жылдық өсу 42,3%-ды құрады. Жинақ салымдарда айтарлықтай өсті (48,3% ж/ж).

Теңгедегі және шетел валютасындағы депозиттер арасындағы мөлшерлемелердің жоғары дифференциалы, сондай-ақ айырбастау бағамының екіжақты құбылмалылығы соңғы 26 жылда банк жүйесіндегі долларландырудың ең төменгі мәніне алып келді.

2024 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша депозиттерді долларландыру соңғы 26 жылда ең төменгі мәнге дейін төмендеді және 23,1%-ды құрады (2023 жылғы қазанда – 24,5%) (22-график). Заңды тұлғалардың салымдарын долларландыру 16 жылдық ең төменгі деңгейге (24,2%, 2023 жылғы қазанда – 26,5%), жеке тұлғалардың салымдарын долларландыру – 26 жылдық ең төменгі деңгейге (22,2%, 2023 жылғы қазанда – 22,8%) жетті. Долларландырудың төмендеуі жаңа теңгедегі салымдардың «нетто-әкелінуімен», сондай-ақ валюталық салымдардың «нетто-әкелінуімен» қатар болғанын айта кету керек, (23-график).

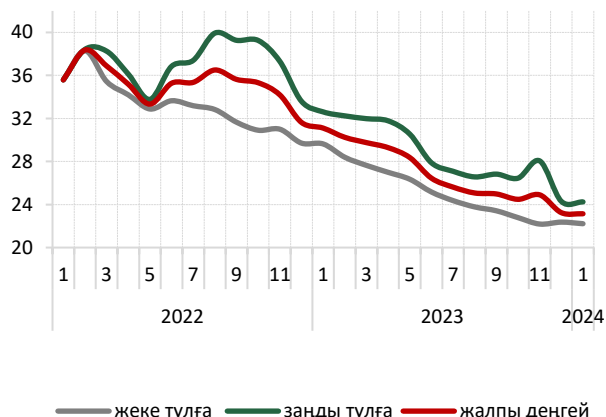
Жеке тұлғалардың салымдарын долларландыру (бейрезиденттерді ескере отырып) іс жүзінде сомалар бөлінісінде барлық сегменттер бойынша төмендеді.

Сонымен қатар, 2024 жылғы қаңтарда халықтың жинақтау ниетінің жоғарылағаны туралы белгі бере отырып, жинақтаушы халық үлесінің⁶ 2016 жылдан бергі ең жоғары мәнге (27,0%) дейін өсуі байқалды.

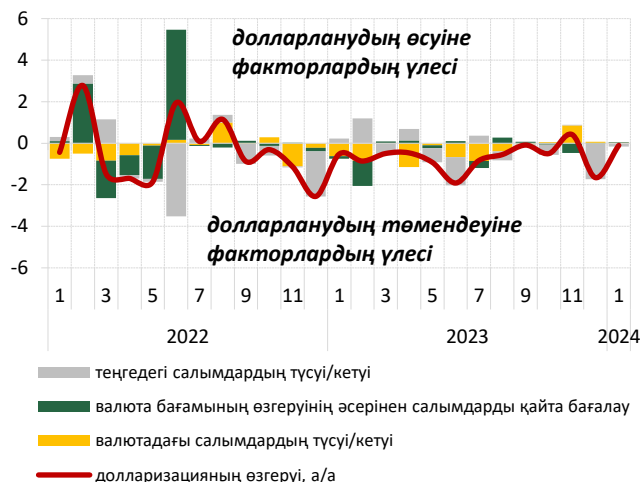
⁵ ҚДКБҚ әдістемесіне сәйкес жеке тұлғалардың депозиттері бойынша ең жоғары мөлшерлемелерді анықтау және белгілеу

⁶ Инфляциялық күтулер бойынша пікіртерім нәтижелеріне сәйкес

22-график. Депозиттерді долларландыру, %

23-график. Банк жүйесіндегі долларландырудың өзгеруіне әсер ететін факторлар, а/а, %

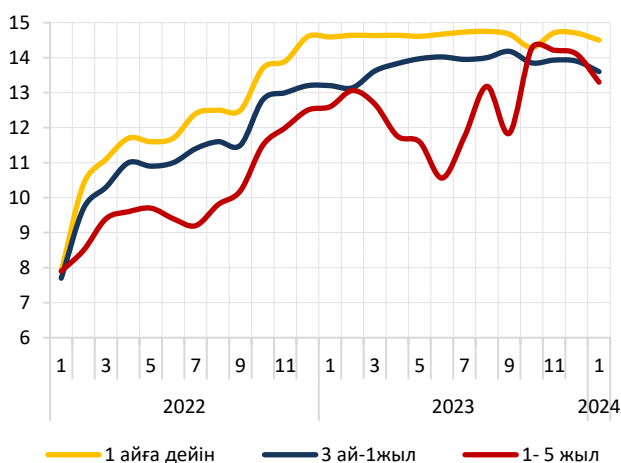
Дереккөзі: ҚРҰБ

Базалық мөлшерлеме төмендегеннен кейін ұзақ мерзімді депозиттер бойынша мөлшерлемелер төмендеді.

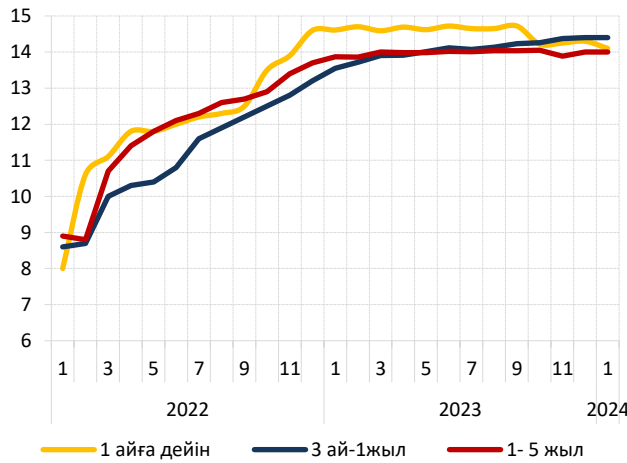
Ақша-кредит саясатын жеңілдету заңды тұлғалардың барынша ұзақ мерзімді депозиттер бойынша мөлшерлемелерінің тиісінше өзгеруіне әкелді: 2023 жылғы қазанмен салыстырғанда, 2024 жылғы қаңтарда заңды тұлғалардың 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзіммен депозиттері бойынша орташа өлшенген мөлшерлеме 97 базистік тармаққа 13,3%-ға дейін, 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзіммен – 25 базистік тармаққа 13,6% дейін төмендеді. 1 айға дейінгі мерзіммен депозиттер бойынша мөлшерлемелер 0,2 базистік тармаққа дейін 14,5%-ға шамалы ұлғайып, ақша-кредит талаптарының жеңілдеуіне әсер еткен жоқ (24-график).

Жеке тұлғалардың 1 айға дейінгі және 1 жылдан 5 жылға дейінгі мерзіммен депозиттері бойынша мөлшерлемелер тиісінше 12 базистік тармаққа және 5 базистік тармаққа төмендеді, ал 3 айдан 1 жылға дейінгі депозиттер бойынша мөлшерлеме 14 базистік тармаққа өсті (25-график).

24-график. Заңды тұлғалардың депозиттері бойынша мөлшерлемелер, %

25-график. Жеке тұлғалардың салымдары бойынша мөлшерлемелер, %

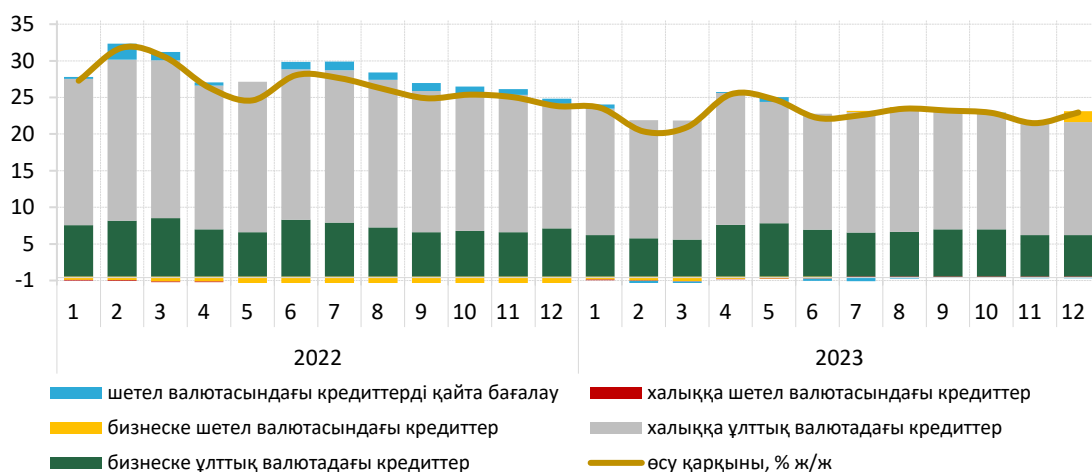
Дереккөзі: ҚРҰБ

2.7. Кредит нарығы

ЕДБ-ның экономиканы кредиттеу (қалдықтар) 2023 жылғы төртінші тоқсанда бизнеске кредиттердің өсуін жеделдету және халыққа кредиттердің тұрақты жоғары өсу қарқыны аясында ұлғайды.

ЕДБ-ның экономикаға кредиттерінің жылдық өсуі (қалдықтар) 2023 жылғы қыркүйектегі 22,7%-дан 22,4%-ға дейін аздап баяулап, іс жүзінде сол деңгейде сақталды (26-график). Жалпы кредиттеудің өсуіне негізгі үлес, бұрынғыдай, халыққа кредиттер қосты. Сонымен қатар бизнеске кредиттердің үлесі желтоқсан айында шағын кәсіпкерлікке кредиттердің қарқынды өсуі аясында ұлғайды.

26-график. ЕДБ-дан экономикаға кредиттер (қалдық), ж/ж, %

Дереккөзі: ҚРҰБ

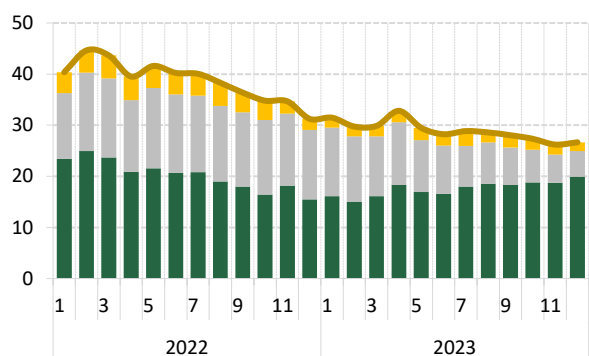
Төртінші тоқсандағы өсу қарқынының баяулауына қарамастан, халыққа берілетін кредиттер жалпы кредиттеудің өсуінің негізгі драйвері болып қала береді. Халыққа берілетін кредиттер құрылымында жылжымайтын мүлік нарығындағы сұранысты қалыпқа келтіру жағдайында ипотеканың өсу қарқынының айтарлықтай баяулағаны байқалады. Сонымен қатар бөліп төлеудің кең таралуы және көрсетілетін қаржылық қызметтерді жедел цифрландыру аясында тұтынушылық кредиттеу динамикасы өсу қарқынының жеделдеуін көрсетеді.

Халыққа кредиттердің өсуі (қалдықтар) жылдық мәнде ең алдымен ипотеканың өсу қарқынының 21,2%-дан 14,2%-ға дейін төмендету есебінен 2023 жылғы қыркүйектегі 28,0%-дан желтоқсанда 26,7%-ға дейін шамалы баяулады (27-график). Бұл ретте, 2023 жылы берілген жаңа ипотекалық кредиттердің көлемі ж/ж 17,2%-ға азайды (28-график).

Ипотекалық кредиттеу динамикасы жылжымайтын тұрғын үй мүлігіне бұрын іске асырылған сұраныс, мемлекеттік ынталандырудың қысқаруы және «Отбасы банктің» аралық қарыздары бойынша талаптардың қатаңдауы аясында өсудің біршама баяулауын көрсетуді жалғастыруда. Ипотекалық кредиттер бойынша орташа өлшенген мөлшерлеме 10,5% деңгейінде қалып, қыркүйекпен салыстырғанда айтарлықтай өзгерген жоқ (29-график).

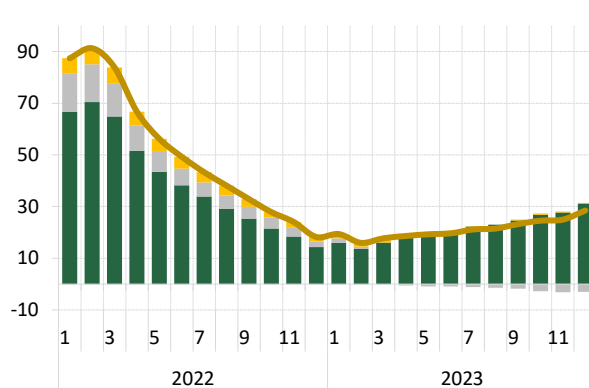
Тұтынушылық кредиттеудің жылдық өсуі қыркүйектегі 31,1%-дан желтоқсандағы 34,2%-ға дейін жеделдеді (27-график). Бұған ЕДБ қарқынды маркетингтік іс-шараларымен, жеделдетілген цифрландырумен және жоғары инфляциялық күтулермен ынталандырылған бөліп төлеудің кең таралуы ықпал етті.

27-график. ЕДБ-дан халыққа кредиттер (қалдық), ж/ж, %

■ басқа несиелер ■ ипотека
■ тұтынушылық несиелер — өсу қарқыны, % ж/ж

28-график. ЕДБ-дан халыққа берілген жаңа кредиттер, 12 айға жинақталған, ж/ж, %

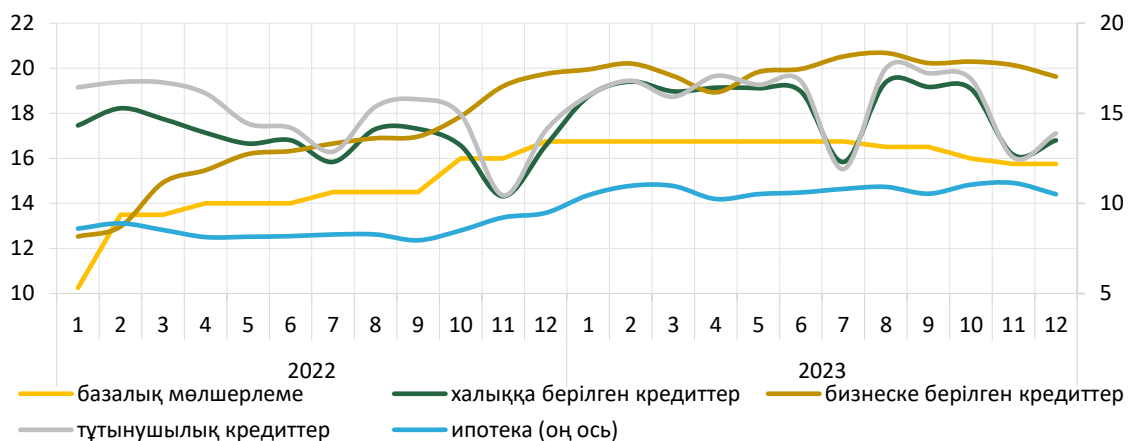

■ тұтынушылық несиелер ■ ипотека
■ басқа несиелер — халыққа несиелер

Дереккөзі: ҚРҰБ

2023 жылғы қаңтар-желтоқсанда берілген жаңа тұтынушылық кредиттердің көлемі ж/ж 41,3%-ға ұлғайды (28-график). Тұтынушылық кредиттер бойынша орташа өлшенген мөлшерлеме қыркүйектегі 19,8%-дан желтоқсандағы 17,1%-ға дейін төмендеді (29-график).

29-график. Ұлттық валютадағы кредиттер бойынша мөлшерлемелер, %

— базалық мөлшерлеме — халыққа берілген кредиттер — бизнеске берілген кредиттер
— тұтынушылық кредиттер — ипотека (оң ось)

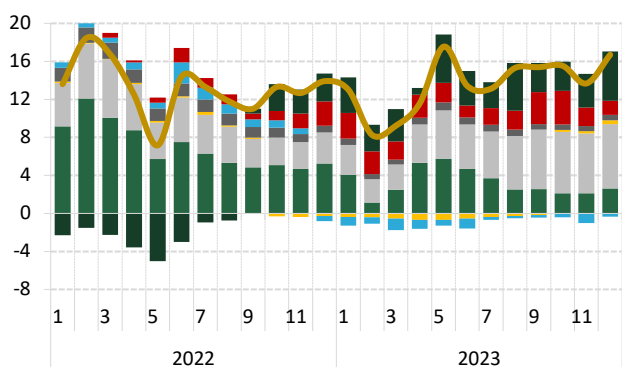
Дереккөзі: ҚРҰБ

Бизнеске кредиттер жеделдеді және цифрландыруға байланысты банктік қызметтердің қолжетімділігін кеңейту аясында шағын кәсіпкерлікті кредиттеу есебінен 2023 жылғы төртінші тоқсанда екі таңбалы өсуді көрсетті. Экономикалық қызмет түрлері бөлінісінде кредиттердің өсуі құрылыстан басқа барлық негізгі салаларда тіркелді.

Бизнеске кредиттердің өсуі (қалдықтар) қыркүйектегі 15,4%-дан желтоқсандағы 16,7%-ға дейін жеделдеді (30-график). Өсу құрылыстан (-5,3%) басқа экономиканың барлық негізгі салаларында тіркелді. Бизнеске кредиттердің негізгі үлесін құрайтын өнеркәсіп және сауда субъектілеріне кредиттер бір жылда тиісінше 8,2%-ға және 28,3%-ға өсті.

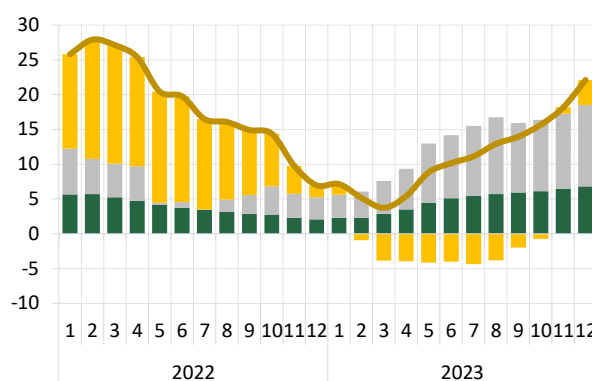
Бизнестің көлемі бөлінісінде кредиттердің өсуі кәсіпкерлік субъектілерінің барлық түрлері бойынша байқалды. Әсіресе шағын бизнеске кредиттер белсенді өсуде – желтоқсанда ж/ж 26,2%-ға, оның ішінде жеке кәсіпкерлікке кредиттер – ж/ж 58,6%-ға өсті. Өз кезегінде жеке кәсіпкерлерге жаңа кредиттер беру бір жылда 84,6%-ға, басқа шағын бизнес субъектілеріне (ЖК қоспағанда) – 44,8%-ға өсті (31-график).

30-график. ЕДБ-дан бизнеске кредиттер (қалдық), ж/ж, %

өнеркәсіп
байланыс
құрылыс
басқа салалар
сауда
ауыл шаруашылығы
көлік
өсу қарқыны, % ж/ж

31-график. ЕДБ-дан бизнеске берілген жаңа кредиттер, ж/ж, %

кәсіпкерліктің басқа субъектілері
ШК (ЖК қоспағанда)
ЖК
бизнес несиелері

Дереккөзі: ҚРҰБ

Орта және ірі кәсіпкерлікке кредиттер (қалдықтар) бойынша да тиісінше ж/ж 4,0%-ға және 10,0%-ға өсу байқалды. Орта кәсіпкерлік субъектілеріне жаңа кредиттер беру бір жылда 18,0%-ға, ірі кәсіпкерлікке – 2,2%-ға өсті.

Бизнесі кредиттеудің баға талаптары 2023 жылғы төртінші тоқсанның қорытындысы бойынша біртіндеп жеңілдетілгенін көрсетті.

Бизнеске теңгемен кредиттер бойынша мөлшерлемелер ақша-кредит жағдайларын жеңілдету аясында төмендегенін көрсетті. Ірі бизнеске кредиттер бойынша орташа өлшенген мөлшерлеме қыркүйектегі 18,9%-дан желтоқсандағы 18,2%-ға дейін, орта бизнеске – 19,7%-дан 19,1%-ға дейін, шағын бизнеске – 21,9%-дан 21,3%-ға дейін төмендеді.

Экономикаға кредиттер 2023 жылдың қорытындысы бойынша кеңейтілген анықтамада⁷ 34,6 трлн теңгеге дейін ж/ж 19,7%-ға ұлғайды. Бұл ретте бизнеске кредиттер (бизнес мақсаттарға кредиттер алған қаржылық емес заңды тұлғалар мен ЖК) 14,1%-ға, халыққа кредиттер – 25,4%-ға өсті. Банк секторының кредиттері 2024 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша 20,3%-ға өсті, оның ішінде Қазақстан Даму Банкінің кредиттері 4,6%-ға төмендеді, ЕДБ-ның кредиттері 22,4%-ға ұлғайды.

2-бокс. Қазақстан экономикасындағы монеталандыруды талдау

Жалпы көріністе монеталандыру экономиканың ақшамен қанығу деңгейін сипаттайды және ақша массасы деңгейінің ІЖӨ-ге қатынасы ретінде есептеледі.

Іс жүзінде көптеген елдерде монеталандыруды есептеу үшін M2 агрегаты қолданылады, ол ақша массасын тек ұлттық валютада⁸ сипаттайды. Қазақстанда жалпы ақша массасының көрсеткіші ретінде, тарихи түрде, ұлттық валютадағы және шетел валютасындағы ақша массасын ескеретін M3 агрегаты

⁷ Кеңейтілген анықтамада экономикаға кредиттер – бұл банк секторының, ипотекалық ұйымдардың, квазимемлекеттік сектордың басқа субъектілерінің («Бәйтерек» ҰБХ» АҚ-тың нақты секторға кредиттеуді жүзеге асыратын еншілес ұйымдары) және микроқаржылық қызметті жүзеге асыратын ұйымдардың кредиттері бойынша нақты берешек қалдықтары туралы деректер

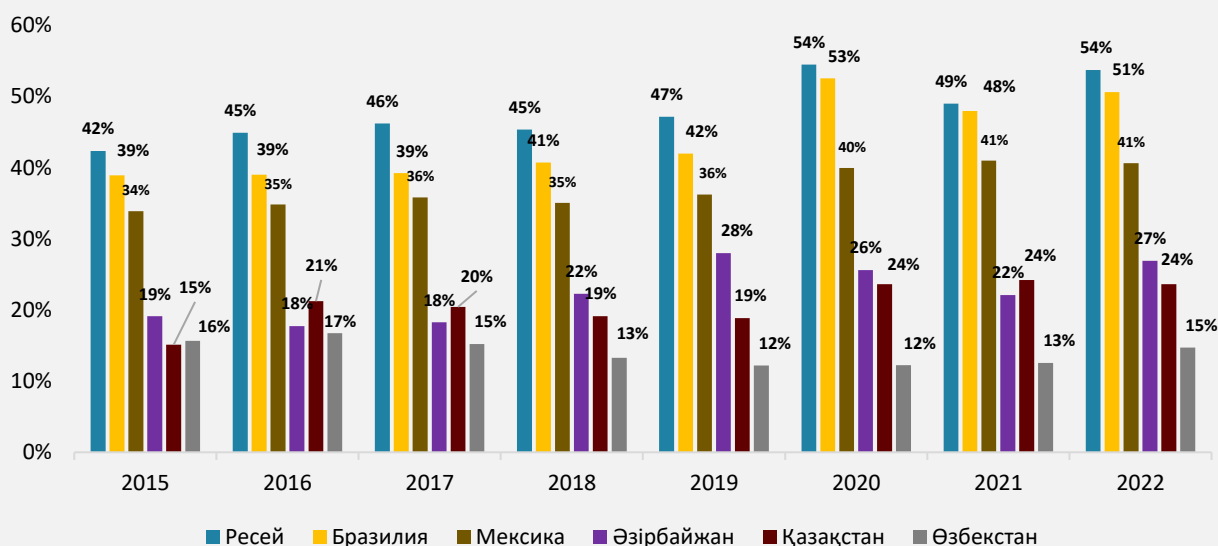
⁸ Қазақстанда M2 ақша агрегаты айналыстағы қолма-қол ақшамен және ұлттық валютадағы депозиттермен қатар жеке және заңды тұлғалардың шетел валютасындағы аударылатын депозиттерін де қамтиды

пайдаланылды. Ақша массасының барынша кең айқындамасын қолдану Қазақстан экономикасының тұтынушылық және инвестициялық сұраныстағы импорттың жоғары үлесін болжайтын құрылымының ерекшеліктерімен, жинақтау құралы ретінде шетел валютасын кеңінен пайдаланумен және тағы да басқалармен байланысты болды.

Монеталандыру деңгейін халықаралық салыстыру қиынға соғады. Монеталандыруға экономиканың құрылымы (оның ішінде шикізаттық бағыт), қаржылық инклюзивтілік деңгейі, мәдени және тарихи факторлар, мемлекеттік институттарға деген сенім, сондай-ақ орталық банктердің саясаты әсер етеді. Мәселен, ақша-кредит саясатының әртүрлі режимдері жағдайында монеталандыру деңгейінің мәні мен маңыздылығы әртүрлі. Қазақстан 2015 жылы инфляциялық таргеттеуге және оған ілеспе өзгермелі айырбастау бағамына көшіп, ақша-кредит саясатының режимін өзгертті. Инфляциялық таргеттеу кезінде орталық банк ақша нарығының мөлшерлемелерін берілген дәліз шеңберінде ұстап тұру арқылы олардың санын емес, экономикадағы ақшаның құнын реттейді. Ақша массасының көлемі және, тиісінше, монеталандыру жүргізіліп жатқан саясаттың салдары ретінде қалыптасады, сондықтан монеталандыру мәндерін қарастыру өзекті болмайды.

1-графикте 2015 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі 8 жыл ішінде елдерді монеталандыруды шикізаттық бағдармен салыстыруға әрекет жасалды. Барынша дұрыс халықаралық салыстыру үшін Қазақстандағы жалпылай емес, тек теңгемен ақша массасын, яғни шетел валютасын есептемегенде есептелген. Абсолютті мәнде монеталандырудың барынша жоғары деңгейі экономикасы әртарапандырылған біз салыстырған елдер арасында: Ресей, Бразилия және Мексика. Елдегі экономиканы әртарапандыру деңгейі неғұрлым жоғары болса және мамандандыру мен еңбек бөлінісі тереңірек болса, экономикада ақша мен кредитке сұраныс соғұрлым көп болады, сәйкесінше елдегі монеталандыру деңгейі соғұрлым жоғары болуы мүмкін. Әзірбайжанда, Қазақстанда және Өзбекстанда Ресеймен, Бразилиямен және Мексикамен салыстырғанда негізінен ірі халықаралық корпорациялар (тиісті елдердің банктері емес) қаржыландыратын ІЖӨ-дегі шикізат секторының барыша жоғары үлесіне, сондай-ақ экономиканың аз дамыған шикізатқа жатпайтын секторға байланысты монеталандыру төмен. Сонымен қатар, Өзбекстанды қоспағанда, біз қарастырған барлық елдерде 2015 жыл – 2022 жыл аралығына дейін монеталандырудың өсу үрдісі байқалды. Талданып отырға кезеңде Қазақстан мен Әзірбайжанда монеталандырудың деңгейлері салыстыруға болатын деңгейде.

1-график. Шикізат экспортына бағдарланған елдердің монеталандыру коэффициенті, %-бен

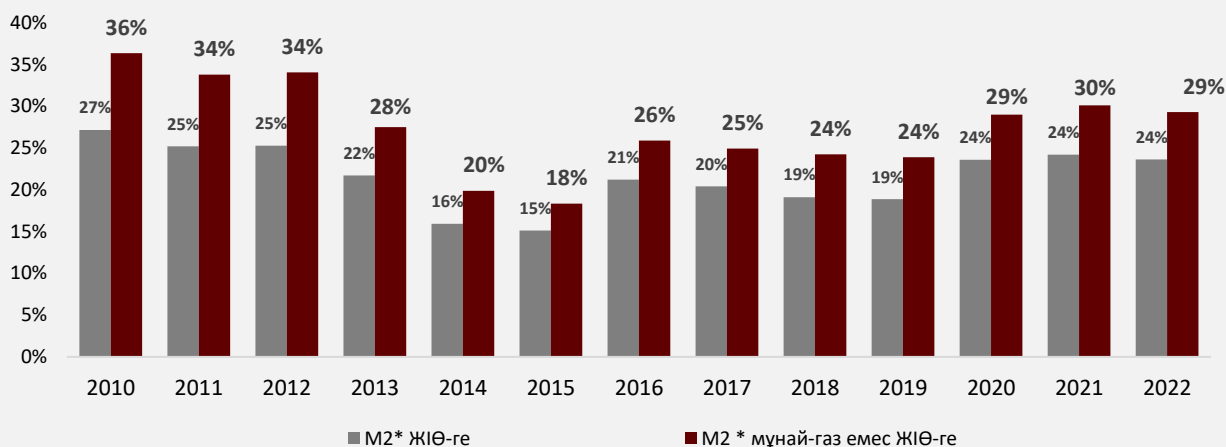

Дереккөзі: НБРК, Refinitiv, Өзбекстан Республикасының Орталық банкі

Жоғарыда атап көрсеткендей, жеке елдегі монеталандыру мәндеріне әсер ететін сандық және сапалық факторларды түсіну және талдау қажет. Қазақстан көмірсутек шикізатының экспортына бағдарланған ел болғандықтан, елдің ЖІӨ-сі мұнай-газ саласы қызметінің елеулі ықпалынан қалыптасты. Мұнай-газ өндіретін елдердегі, оның ішінде Қазақстан үшін монеталандыру деңгейін талдау кезінде ақша массасының мұнай-газға жатпайтын ЖІӨ-ге қатынасын қарастыру көбірек ақпарат беруі мүмкін (2-график). Бұл мұнай-газ секторынан түсетін жоғары кірістің жиынтық ЖІӨ-ні арттыратынына байланысты, бірақ Қазақстандағы банк секторының мұнай-газ саласын

қаржыландыруға/кредиттеуге барынша аз қатысуы салдарынан теңгедегі ақша массасының өсуіне және тиісінше жалпы монеталандыруға алып келмейді. 2022 жылы теңгедегі ақша массасының мұнай-газға жатпайтын ЖІӨ-ге қатынасы ретінде есептелген монеталандыру деңгейі 29,3%-ға тең болды. Бұл мән жалпы ЖІӨ-ні (23,6%) пайдалана отырып бағаланатын монеталандырудан 6 базистік тармаққа жоғары. Инфляциялық таргеттеу режимі енгізілгенге дейін жалпы және «мұнайға жатпайтын» монеталандырудың төмендеу үрдісін көрсеткенін атап көрсету қажет, бірақ 2015 жылдан бастап біртіндеп өскені байқала бастады. Инфляциялық таргеттеудің долларландыруды азайту және ұлттық валютаға жинақтау құралы ретінде сенімділікті арттыру арқылы **теңгедегі** ақша массасының көлемін арттыруға әсері факторлардың бірі болды.

2-график. Ақша массасының жалпы және мұнай-газға жатпайтын ЖІӨ-ге қатынасы

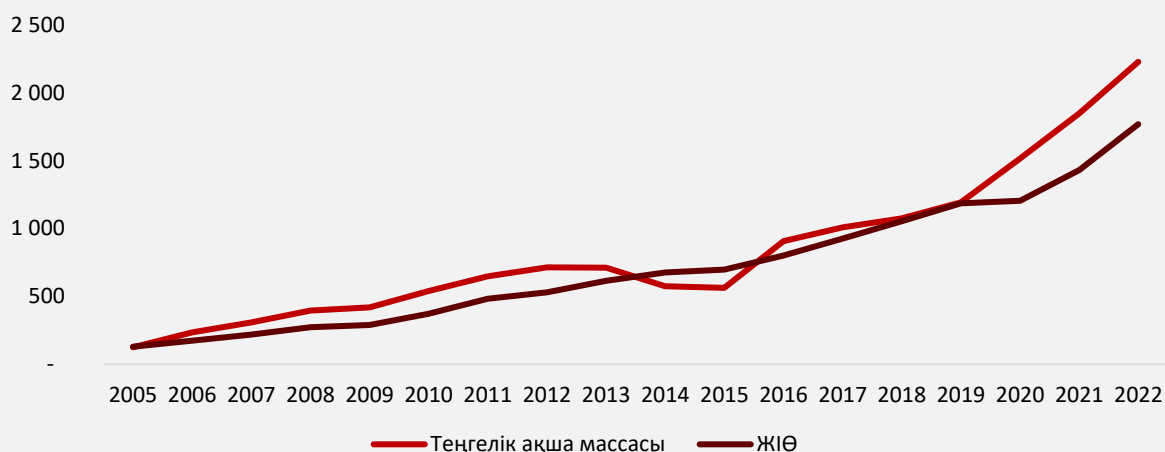

*M2- теңгедегі ақша массасы

Дереккөзі: ҚРҰБ

Монеталандыру деңгейіне және оның динамикасына әсер ететін факторларды барынша кеңінен түсіну үшін теңгедегі ақша массасын қарастыру керек, себебі ол монеталандыруды есептеуге қатысатын негізгі көрсеткіш болып табылады. Қазақстанда теңгедегі ақша массасы 2015 жылдан бастап (инфляциялық таргеттеуге көшкен сәттен бастап) 5 есе өсті. Көптеген кезеңде 2005 жылдан бастап теңгедегі ақша массасының ЖІӨ-ге қарағанда тез өскенін атап көрсеткен жөн. 2014 және 2015 жылдары жеке және заңды тұлғалар депозиттерінің⁹ долларлануы жоғары болып тұрған кезде көрсеткіш монеталандыруға теріс әсер етіп, теріс серпінді көрсетті. 2020 жылдан бастап теңге массасының өсу қарқыны номиналды ЖІӨ динамикасынан біршама арта бастады (3-график).

3-график. Теңгедегі ақша массасының және ЖІӨ-нің өсуі (2004 = 100)

Дереккөзі: ҚРҰБ

Осылайша, экономиканы монеталандыру деңгейінің экономикадағы ақшаның көбеюін талдау үшін пайдаланылатынына қарамастан, оның жалпы көрсеткіші талдау үшін толық ақпарат болып табылмайды және экономика құрылымы (атап айтқанда шикізат экспортына бағытталған),

⁹ жеке және заңды тұлғалардың депозиттері айналыстағы қолма қол ақшамен қатар ақша массасының құрамына кіреді

экономиканың негізгі салаларын сыртқы немесе ішкі қаржыландыру көздері, ақша-кредит саясатының режимі, ақша массасының өсу факторлары (кредиттеу, мемлекеттік немесе корпоративтік бағалы қағаздарды сатып алу және т.б.), қаржы нарықтарын дамыту, ақша айналымы және т. б. сияқты әртүрлі факторларды ескеруді талап етеді. Тіпті монеталандыру динамикасына жан-жақты талдау жүргізу мен әртүрлі көрсеткіштерді құру да экономикалық дамуды қамтамасыз ету үшін ақша массасын ұлғайту жөнінде ұсыныстар әзірлеуге негіз болмайды. Монеталандыру деңгейін негізге алып және/немесе басқа елдегі көрсеткіштің мәнін салыстыра отырып экономикадағы ақша массасының көлемі жоғары немесе жеткіліксіз деп кесіп айтуға болмайды.

МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

III. МАКРОЭКОНОМИКАЛЫҚ ТАЛАПТАР

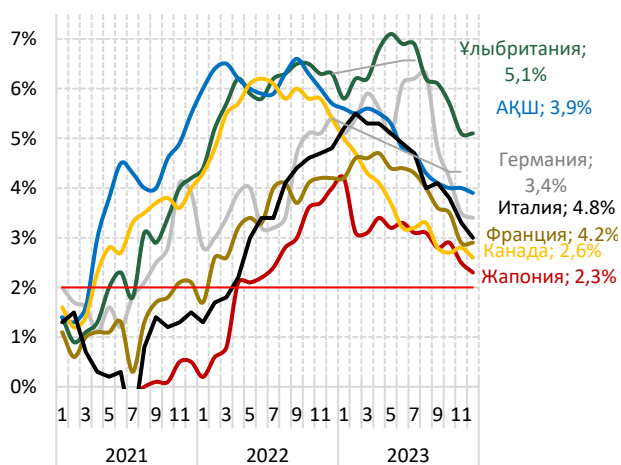
3.1. Сыртқы сектор

Жүргізіліп отырған қатаң монетарлық саясат, энергия бағасының неғұрлым төмен болуы және еңбек нарығындағы жағдайдың біршама жақсаруы жаһандық инфляциялық ахуалдың төмендеуіне ықпал етуде.

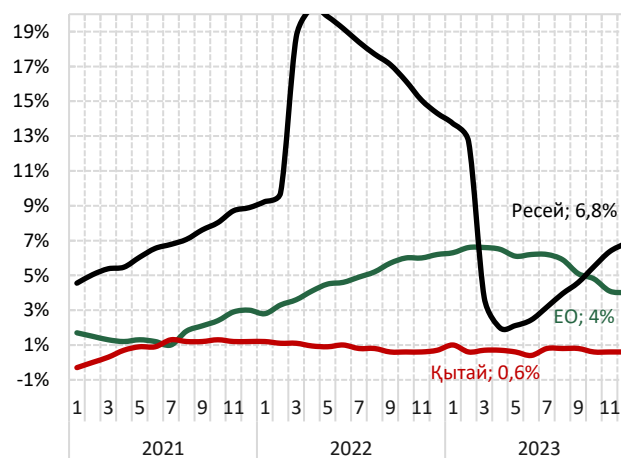
Әлемнің көптеген елдерінде инфляцияның баяулау үрдісі жалғасуда. Дамыған елдерде базалық инфляция 2022 жылдың басына дейінгі деңгейге жақындады. G-7 ірі елдерінің ішінде базалық инфляцияның неғұрлым жоғары деңгейі Ұлыбританияда, АҚШ-та және Германияда сақталады (32-график). Дүниежүзілік Банктің¹⁰ бағалауы бойынша дамушы елдерде қазіргі уақытта инфляция нысаналы көрсеткіштен төмен тұр.

Қазақстанның сауда-әріптес елдері арасында Ресейде тұтыну бағасының жоғары өсімі сақталуда. 2023 жылғы желтоқсанда Ресейдегі жылдық инфляция 7,4% болды, базалық инфляция 6,8%-ға дейін (ж/ж) жеделдеді. ЕО-да энергия ресурстарының қымбаттауына байланысты жылдық инфляция 3,4%-ға дейін жеделдеді, оның бағасының өсуі өткен жылғы төмен база есебінен шығуға байланысты болды. ЕО-дағы базалық инфляция нысаналы көрсеткіштен екі есеге дерлік асып түседі. Былтырғы жылғы қазан айынан бастап Қытайда ішкі сұраныстың төмен болуына орай баға төмендеп барады. 2023 жылғы желтоқсанның қорытындысы бойынша Қытайдағы базалық инфляция 0,6% (ж/ж) болды (33-график).

32-график. Базалық инфляция динамикасы, ж/ж

33-график. Қазақстанның сауда-әріптес елдеріндегі базалық инфляция, ж/ж

Дереккөзі: Ұлттық статистика қызметтері

Ұзақ уақыт ішінде алғаш рет өңдеу өнеркәсібіндегі жаһандық іскерлік белсенділік қалпына келді. Қызмет көрсету секторының көлемі белсенді түрде өсіп барады.

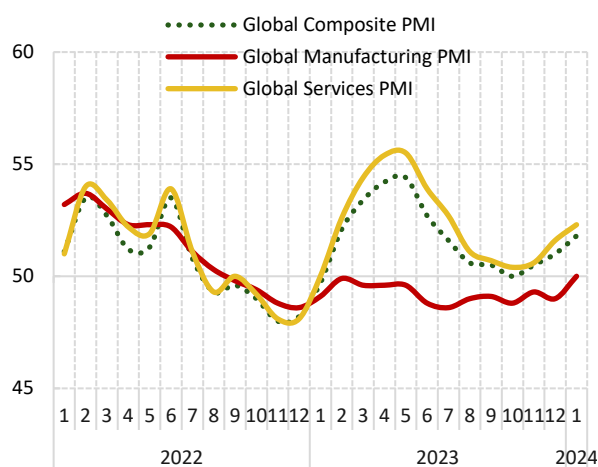
2024 жылғы қаңтарда өнеркәсіп секторындағы іскерлік белсенділік қалпына келді (34-график). Жаңа тапсырыстардың құлдырау қарқынының төмендегені және бір жылға іскерлік сенімділіктің айтарлықтай жақсарғаны байқалады. Қытайда, Бразилияда, Үндістанда және Ресейде өндіріс көлемінің артқаны байқалады (35-график). Еуропалық ірі өнеркәсіптік елдерде белсенділік баяу қарқынмен төмендей берді.

Іскерлік белсенділіктің өсуі қызмет көрсету секторында сақталып отыр. Сервистердің барлық қосалқы бөліктерінің, атап айтқанда жаңа тапсырыстардың, жаңа жұмыс орындарының,

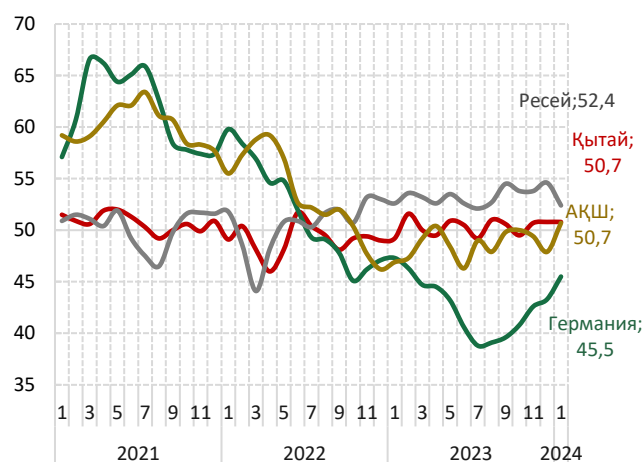
¹⁰ Global Economic Prospects, January 2024

іскерлік оптимизмнің жақсарғаны байқалады. Респонденттердің пікірінше баға қысымы өз кезегінде аздап төмендеген.

34-график. Жаһандық іскерлік белсенділік *

35-график. Елдер бойынша өнеркәсіптегі жаһандық іскерлік белсенділік

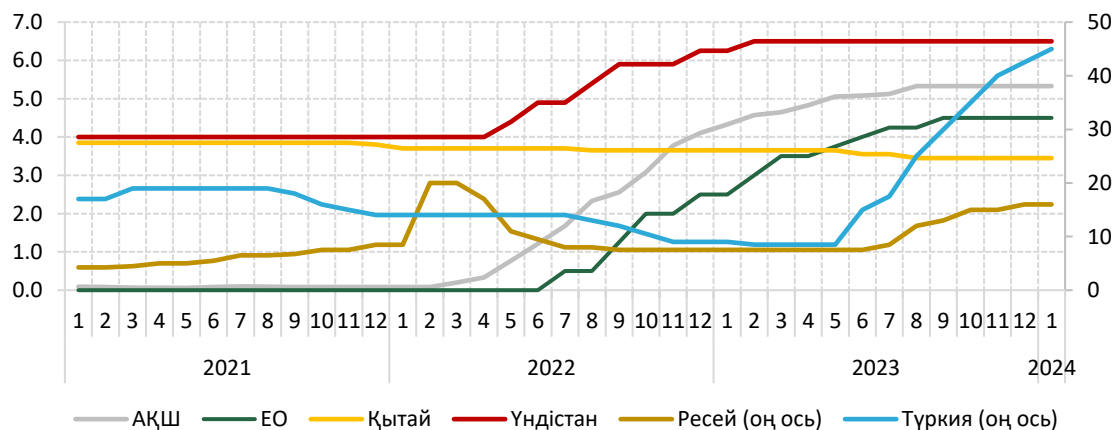
Дереккөзі: PMI by S&P Global

* Индекстің 50-ден жоғары мәні көрсеткіштің өскенін, 50-ден төмен мәні - оның төмендегенін, 50-ге тең мәні – оның өзгермейтіндігін білдіреді

Көптеген дамушы елдер 2023 жылдың соңынан бастап негізгі мөлшерлемелерді төмендете бастады. Дамыған елдер әзірге мөлшерлемелерді төмендетуді тоқтатып қойды.

Әлемдегі ең ірі орталық банктер былтырғы жылдың ортасынан бастап мөлшерлемелерді өзгермейтін деңгейде ұстап тұр (36-график). Риторика қатаңнан гөрі, бейтарап күйінде қалады. АҚШ ФРЖ мен ЕОБ соңғы отырыстарда мөлшерлемелерді өзгеріссіз сақтап қалды. Дегенмен, ведомстволар биылғы жылы дезинфляциялық процестер орнықты болған жағдайда мөлшерлемелерді төмендетуі мүмкін. РФ Орталық Банкі соңғы отырыста экономиканың үдеуін тоқтату және жоғары инфляцияны төмендету мақсатында негізгі мөлшерлемені жылдық 16,0% деңгейінде сақтап қалды. Қытай Халық Банкі өткен жылғы тамыздан бастап мөлшерлемені жылдық 3,45% деңгейінде ұстап отыр, бұл ретте экономикалық белсенділікті ынталандыру мақсатында биылғы жылғы ақпаннан бастап банктер үшін резервтік талаптардың нормасы төмендетілді.

36-график. Әлемнің кейбір елдерінің негізгі мөлшерлемелері, ж/ж, %

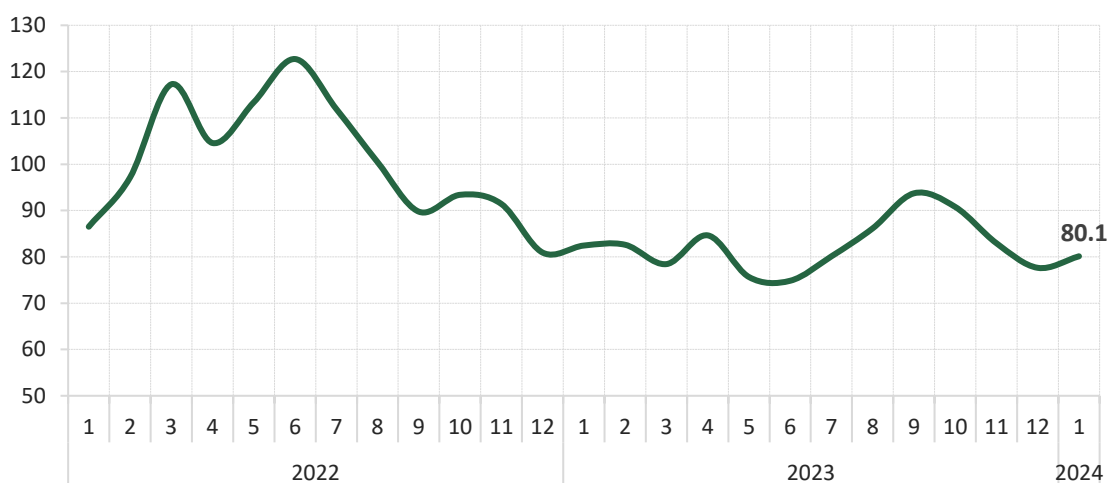

Дереккөзі: Refinitive

2023 жылғы төртінші тоқсанда ОПЕК+ қоғамдастығынан тыс елдердің мұнай өндірісінің бірқалыпты өсуіне байланысты әлемдік мұнай нарығында төмендеу үрдісі басым болды. Алайда, биылғы жылдың басында Қызыл теңіздегі әскери іс-қимылдардың күшеюі аясында мұнай бағасының біршама көтерілді.

Былтырғы жылдың соңында Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасы төмендеу динамикасын көрсетті. Мысалы, мұнай бағасының 2023 жылғы қыркүйектегі орта есеппен барреліне 90 АҚШ долларынан 2023 жылғы желтоқсанда орта есеппен барреліне 78 АҚШ долларына дейін төмендегені байқалды (37-график). Баға негізінен ОПЕК+ қоғамдастығынан тыс елдер тарапынан ұсыныстың өсуіне байланысты төмендеді. Соған қарамастан, Қызыл теңіздегі әскери іс-қимылдар аясында логистикалық қиындықтардың туындауы биылғы жылдың басында Brent маркалы мұнайдың әлемдік бағасының біршама өсуіне алып келді (37-график).

37-график. Brent маркалы мұнай бағасының динамикасы, \$/баррель

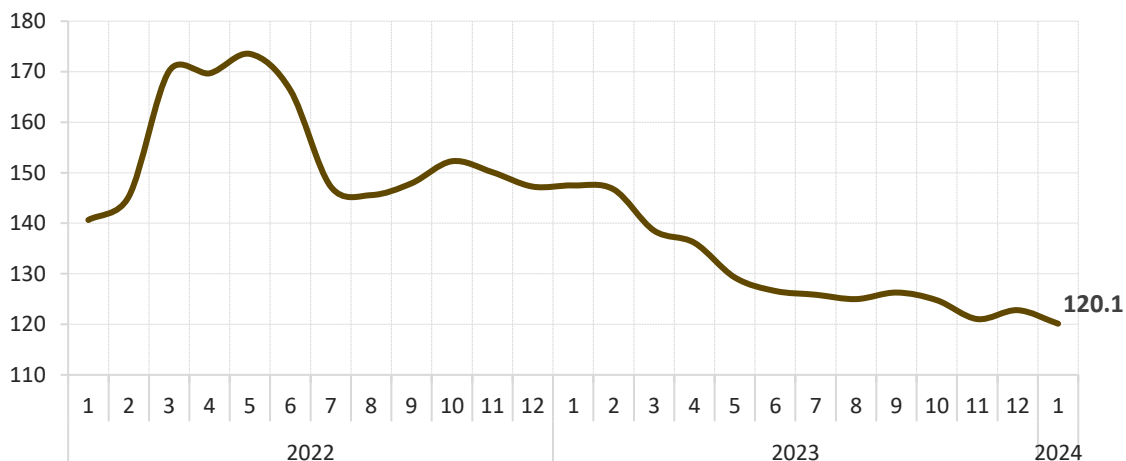
Дереккөзі: EIA

2023 жылдың соңында дәнді дақылдар бағасының төмендеуі бидай мен жүгерінің бірқалыпты жеткізілуіне байланысты болды. Алайда Қара теңіз бен Қызыл теңіз өңіріндегі әскери іс-қимылдар қысқа мерзімді преспективада бағаның өсуіне түрткі болуы мүмкін.

2023-2024 жылдардағы ауыл шаруашылығы маусымында бидай мен жүгерінің мол ұсынысына байланысты, 2023 жылдан бастап дәнді дақылдар бағасының орнықты төмендеу үрдісі байқалады. ФАО-ның¹¹ қаңтар айындағы есебіне сәйкес ағымдағы ауыл шаруашылығы маусымының соңында дәнді дақылдар қоры 895,4 млн тоннаны құрайды, бұл өткен жылғы қорлардан 2,6%-ға жоғары. 2023 жылғы желтоқсанда дәнді дақылдарды жеткізудің логистикалық кідірістері аясында әлемдік бағалардың 1,5%-ға а/а өскенін де (16,6%-ға ж/ж төмендеу) атап көрсеткен жөн. Дегенмен, астық бойынша ұсыныстың өсуі және күтудің жақсаруы аясында 2024 жылғы қаңтарда дәнді дақылдардың әлемдік бағасы 2,2%-ға а/а (18,6% ж/ж) төмендеді (38-график).

¹¹ <https://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/ru>

38-график. Дәнді дақылдардың ФАО индексі, 2014-2016 = 100

Дереккөзі: UN FAO

3.2. Ішкі сектор

2023 жылғы төртінші тоқсанда тұтынушылық сұраныс нақты жалақының өсуі және тұтынушылық кредиттер берудің өсу қарқынының жоғары болуы аясында біршама жеделдеді.

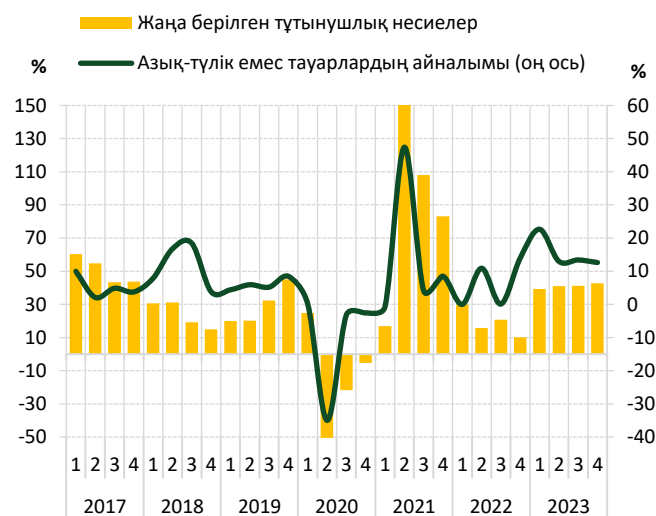
2023 жылғы төртінші тоқсанда бөлшек сауда айналымының жылдық мәнде 10%-ға дейін жеделдегені байқалады, бұл 2020 жылғы пандемияға дейінгі көрсеткіштерден айтарлықтай асып түседі. Саланың өсуіне негізгі үлесті азық-түлікке жатпайтын тауарлар саудасы қосты (12,6%-ға ж/ж өсім). Сонымен қатар, 2022 жылғы екінші тоқсаннан бастап алғаш рет азық-түлік тауарларын бөлшек сату 5,7%-ға ж/ж өсті. Бұған қоса, 2024 жылғы қаңтарда бөлшек сауда көрсеткіштері біршама баяулады. Азық-түлікке жатпайтын тауарлармен сауда 5,8%-ға дейін ж/ж баяулады, азық-түлік тауарларымен сауда 0,9%-ға ж/ж қысқарды (39-график).

Тұтынушылық сұраныстың оң динамикасы тұтынушылық кредиттеудің жоғары өсу қарқынымен қатар жүреді (40-график).

39-график. Бөлшек сауда айналымы, ж/ж %-бен

40-график. Азық-түлікке жатпайтын тауарлармен бөлшек сауда айналымы және тұтынушылық кредиттеу, ж/ж %-бен

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеуі

Қызмет көрсету секторында өсудің оң қарқыны сақталуда, бұл тұтынушылық сұраныстың орнықты деңгейде сақталғанын көрсетеді. 2023 жылғы төртінші тоқсанда қызметтердің өсу қарқынының айтарлықтай жеделдегені байқалады. Мысалы, қоғамдық тамақтандыру қызметтері 7,9%-ға ж/ж-ға өсті, тұру және тамақтану қызметтерінің өсу қарқыны 10,4%-ға дейін ж/ж жеделдеді. Демалысты, ойын-сауықты ұйымдастыру, сондай-ақ өнер саласындағы қызметтер 2023 жылғы үшінші тоқсанда қысқарғаннан кейін 2,0%-ға ж/ж өсті. Жылжымайтын мүлікпен операциялар бойынша қызметтер 5,4%-ға дейін ж/ж жеделдеді (41, 42-графиктер).

41-график. Қоғамдық тамақтану қызметтері 42-график. Әртүрлі қызмет түрлерін ұсыну, ж/ж (тамақ пен сусындар ұсыну және олармен %бен қамтамасыз ету), ж/ж %-бен

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

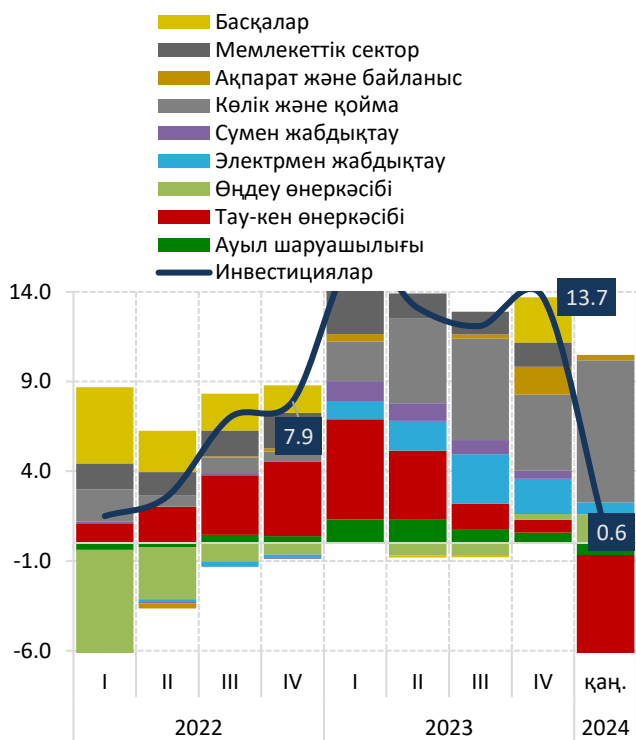
2023 жылғы төртінші тоқсанда инвестициялық белсенділік жеделдеді. Көлік, байланыс, тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық саласында іске асырылатын инфрақұрылымдық жобалар инвестициялардың өсуінің негізгі қозғаушы күші болды. Сонымен қатар, халықтың инвестициялық белсенділігі біртіндеп қалпына келіп, оң аймаққа шықты.

2023 жылы негізгі капиталға инвестициялар көлемі жылдық мәнде 13,7%-ға өсті. Инвестициялардың өсуі құрылыс саласынан, қаржы және сақтандыру қызметінен басқа, экономиканың барлық секторларында байқалады (43-график).

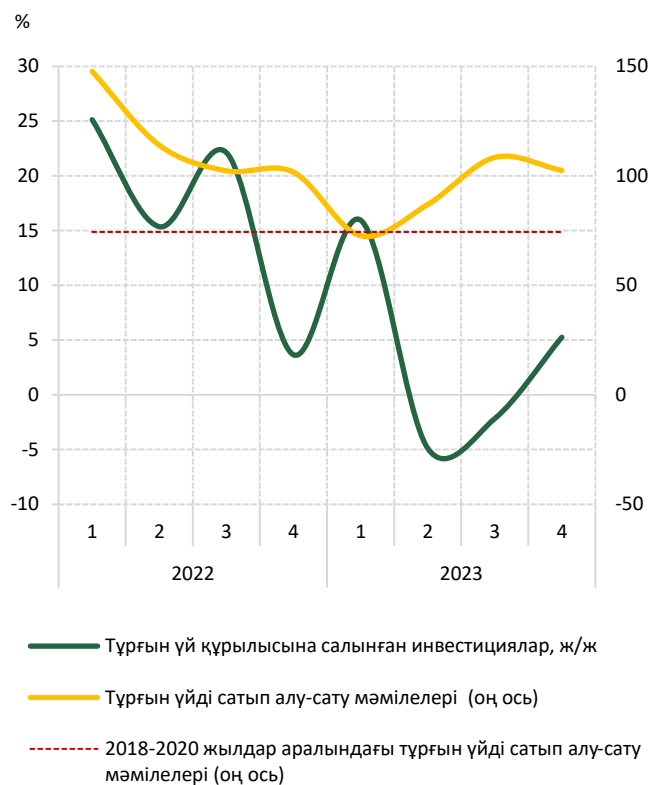
2023 жылы «Тарифті инвестицияға айырбастау» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру электрмен жабдықтау және сүмен жабдықтау секторларындағы негізгі капиталға инвестициялардың тиісінше 38,9%-ға және 14,3%-ға ж/ж өсуіне алып келді. Ақпарат және байланыс, көлік және қоймада сақтау салаларында да инвестициялардың айтарлықтай өскені байқалады. Сонымен қатар, 2024 жылғы қаңтарда негізгі капиталға инвестициялардың өсу қарқынының жылдық мәнде 0,6%-ға дейін баяулағаны байқалады.

2023 жылғы төртінші тоқсанда халықтың инвестициялық белсенділігі қалпына келе бастады. Мысалы, тұрғын үй құрылысына инвестициялар 5,3%-ға ж/ж ұлғайды. Бұл ретте тұрғын үйді сатып алу-сату мәмілелерінің саны 2022 жылғы деңгейден төмен, бірақ 2018-2021 жылдардағы орташа мәндерден жоғары қалыптасты (44-график).

43-график. Экономика секторлары бойынша негізгі капиталға инвестициялар, ж/ж жинақталған қорытындымен, %

44-график. Тұрғын үй құрылысына инвестициялар және жылжымайтын мүлік нарығындағы белсенділік

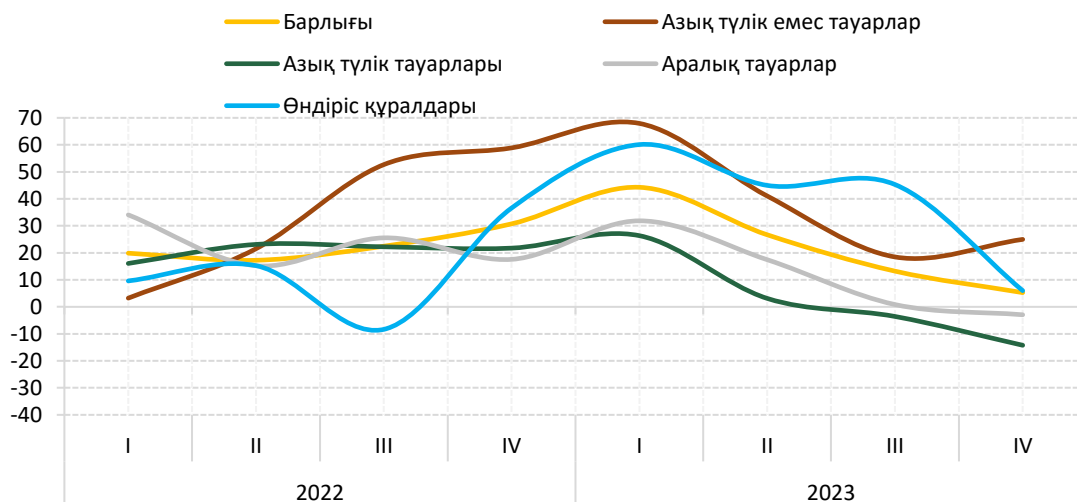

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

2023 жылы тұтынушылық және инвестициялық сұраныстың өсуі нәтижесінде тауарлардың барлық негізгі топтары бойынша импорттың айтарлықтай өсуі байқалды. Бұл ретте елдер бойынша импорт құрылымында біршама өзгерістер болды.

2023 жылғы қаңтар-желтоқсанда импорт құны бойынша жылдық мәнде 20,1%-ға өсіп, 61,2 млрд АҚШ долларын құрады. Номиналды мәнде импорттың өсуі азық-түлікке жатпайтын тауарлар мен өндіріс құралдары бойынша байқалды. Номиналды мәнде импорттың төмендеуі азық-түлік және аралық тауарлар бойынша байқалды (45-график).

45-график. Тауарлардың негізгі топтары бойынша импорт, ж/ж %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

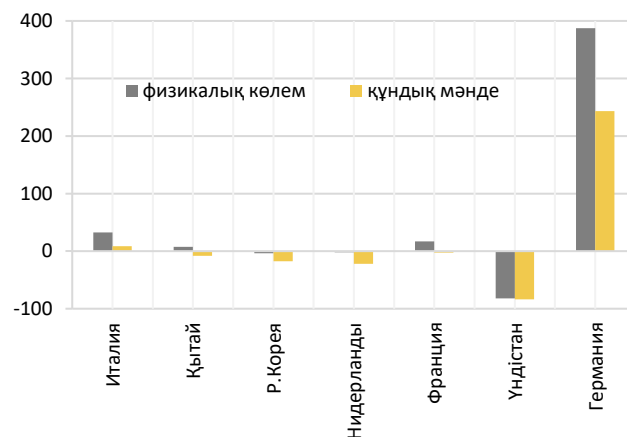
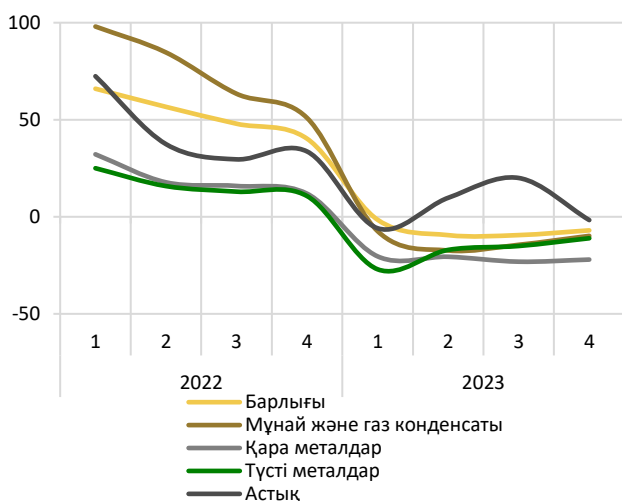
Тауарлар экспорты 2023 жылғы қаңтар-желтоқсанда құны бойынша 7,0%-ға ж/ж қысқарды және 78,7 млрд АҚШ долларын құрады. Экспорттық тауарлардың барлық негізгі топтары бойынша қысқару байқалды.

Мұнай мен газ конденсатының экспорты 2023 жылы 9,8%-ға ж/ж төмендеді (46-график). Мұнай экспортының құндық мәнде қысқаруының негізгі себебі мұнай бағасының 2022 жылмен салыстырғанда төмен болуы болды. Бұл ретте, 2023 жылы мұнайдың нақты көлемінің экспорты мұнай өндіру көлемінің ұлғаюы және Германияға, Италияға, Қытайға мұнай жеткізудің заттай өсуі аясында өсті (47-график).

Түсті және қара металдар экспортының қысқаруы құндық және нақты мәндерінде байқалды. Бұл металдарға сыртқы сұраныс пен әлемдік бағаның төмендеуіне байланысты. Қара металдарды Қытайға және ЕО-ға заттай жеткізудің, сондай-ақ түсті металдарды ЕО-ға және Ресейге заттай жеткізудің төмендеуі байқалды.

Дәнді дақылдардың әлемдік бағасының төмендеуіне қарамастан, дәнді дақылдар экспорты 2022 жылы түсімнің жақсы болуына байланысты 2023 жылы заттай өсті. Елдер бойынша ЕО-ға және Қытайға дәнді дақылдарды жеткізудің айтарлықтай жеделдеуі байқалды.

46-график. Тауарлардың негізгі топтары бойынша экспорт, ж/ж қорытындымен, %
47-график. 2023 жылдағы елдер бойынша мұнай экспорты, ж/ж жинақталған мұнай экспорты, ж/ж %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

3.3. Еңбек нарығы

2023 жылғы төртінші тоқсанда жұмыс күші 0,7%-ға ж/ж өсті. Жұмыс күшінің өсуі жалдамалы жұмысшылар мен өз бетінше жұмыспен қамтылғандар санының артуы және жұмыссыз халық санының азаюы жағдайында байқалды.

2023 жылы жұмыспен қамтудың өсуі жалдамалы жұмысшылар мен өз бетінше жұмыспен қамтылғандар санының өсуіне байланысты болды (48-график).

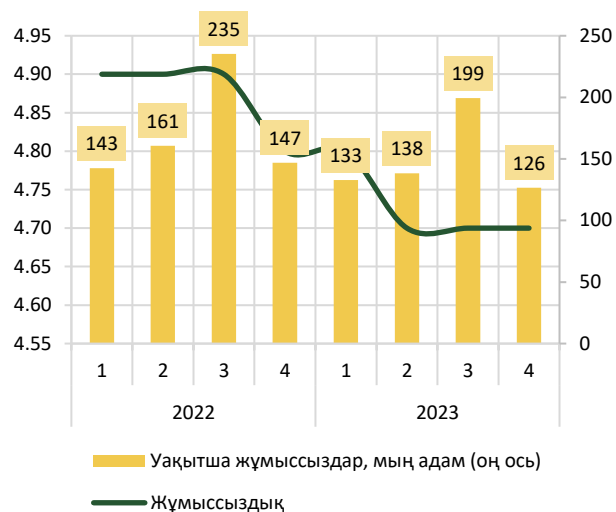
2023 жылғы төртінші тоқсанда жұмыссыздық деңгейі 4,7%-ға дейін төмендеді. Жұмыссыздықтың жалпы деңгейімен бірге уақытша жұмыспен қамтылмаған халық саны азайды, бұл 2023 жылы Қазақстан экономикасындағы экономикалық белсенділіктің өскенін көрсетеді (49-график).

48-график. Жалдамалы жұмысшылар және өз бетінше жұмыспен қамтылғандар, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

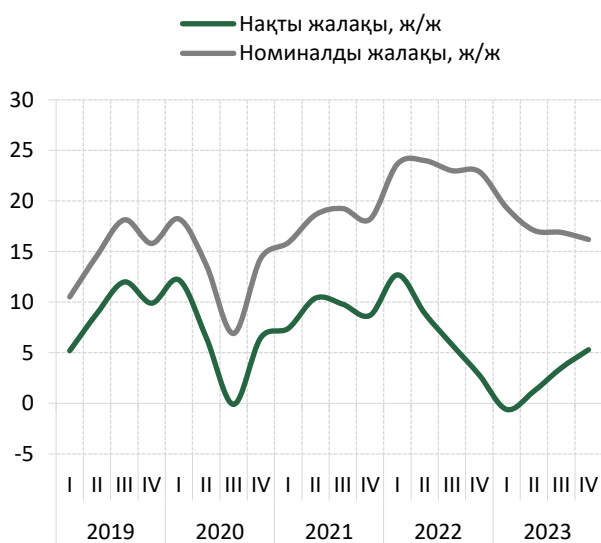
49-график. Жұмыссыздық деңгейі және уақытша жұмыспен қамтылмаған халық, ж/ж, %

Жалақының нақты өсу қарқынының қалпына келуі жалғасты. 2023 жылдың төртінші тоқсанында нақты жалақының өсуі жылдық мәнде 5,3%-ға дейін жеделдеді. Бұл инфляцияның баяулауына және номиналды жалақының жоғары өсу қарқынына байланысты (50-график). Экономика салалары бойынша нақты жалақының өсуі құрылыс пен тұру және тамақтану қызметтерін ұсынудан басқа барлық салаларда байқалды.

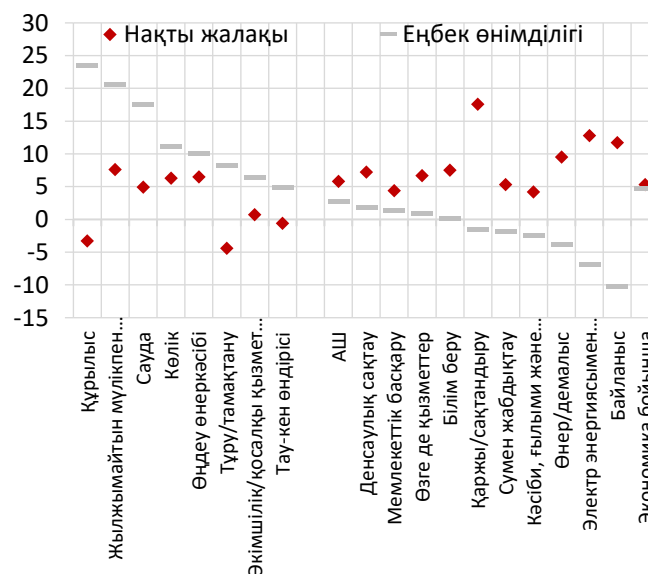
2023 жылдың төртінші тоқсанында нақты жалақының өсуі еңбек өнімділігінің өсу қарқынынан асып түсті, бұл жалпы экономикада инфляциялық қысым тудыруы мүмкін. Бұл ретте экономика секторлары бойынша көп бағытты динамика байқалды. Жекелеген салалардағы еңбек өнімділігінің төмен көрсеткіштері жалпы қосылған құнның төмендеуіне де, жұмыспен қамтудың өсу қарқынының жалпы қосылған құнның өсу қарқынынан асып кетуіне де байланысты (51-график).

50-график. Экономикадағы жалақы динамикасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚР ҰБ-ның есептеуі

51-график. 2023 жылғы төртінші тоқсанда СЭҚ бойынша еңбек өнімділігі және нақты жалақы, ж/ж, %

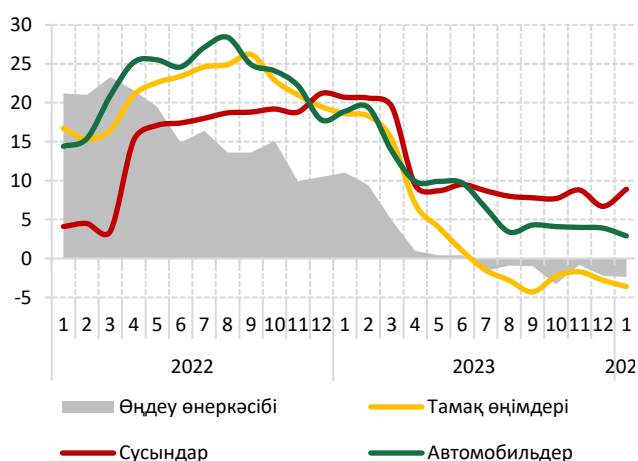
3.4. Өндіріс шығасылары

Өңдеуші өнеркәсіп өнімдерін өндірушілердің бағаны төмендету үрдісі және ауыл шаруашылығында баға өсудің бәсеңдеуі азық-түлік және дәнді дақылдар бағасының төмендеуі аясында жалғасты.

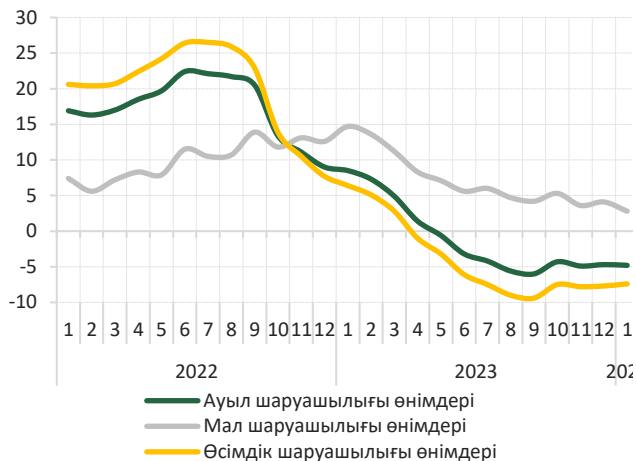
Азық-түлік өндірушілерінің бағасының төмендеуі нәтижесінде өңдеу өнеркәсібінде жылдық мәнде бағаның төмендеуі жетінші ай қатарынан жалғасуда. Биыл қаңтарда азық-түлік өндірушілерінің бағасы 3,6%-ға ж/ж төмендеді. Атап айтқанда, ет, ұн-жарма өнімдерін, майлар мен тоңмайларды, консервіленген жемістер мен көкөністерді өндірушілердің бағасының төмендеуі байқалды. Сүт өнімдері мен нан-тоқаш, макарон өнімдерін өндірушілер бағасының өсуі баяулады. Сонымен қатар, сусын өндірушілердің бағасы өсті.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар құрылымында 2024 жылғы қаңтарда машиналар мен жабдықтарды, тоқыма бұйымдарын, сондай-ақ дайын металл бұйымдарын өндірушілер бағасының жылдық өсу қарқыны баяулады (52-график).

52-график. Өңдеу өнеркәсібіндегі өндірушілердің бағасы, ж/ж, %

53-график. Ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілердің бағасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

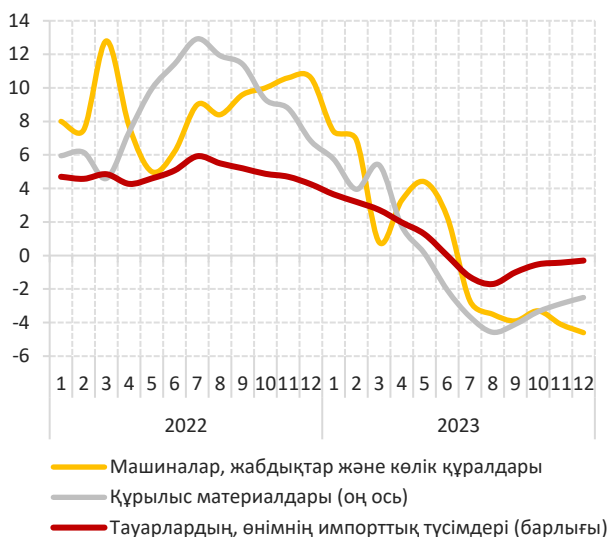
2023 жылдың екінші жартыжылдығынан бастап ауыл шаруашылығы өнімдеріне бағаның төмендеуі байқалды, бұл өсімдік шаруашылығы өнімдеріне бағаның төмендеуіне және мал шаруашылығы өнімдеріне бағаның өсуінің баяулауына байланысты болды. Биыл қаңтарда ауыл шаруашылығындағы өндірушілердің бағасы 4,8%-ға ж/ж төмендеді (53-график). Өсімдік шаруашылығында жаңа піскен көкөністердің, атап айтқанда қызанақ пен пияздың жылдық өсу қарқыны баяулады. Сонымен қатар, дәнді дақылдардың жекелеген түрлеріне бағаның төмендеуі байқалды. Мал шаруашылығында мал мен сүт бағасының жылдық өсуі баяулады, үй құстарының құны жылдық мәнде төмендеді. Жемшөп дақылдарына бағаның төмендеуі жағдайында өндірушілердің шығасыларының төмендеуі байқалды. Сонымен қатар, жұмыртқа өндірушілердің бағасының өсуі импорттық құрамдас бөліктердің, атап айтқанда витаминдер мен вакциналардың қымбаттауы аясында жалғасты.

2023 жылғы тамыздан бастап импорттық бағалардың төмендеуі тоқыма бұйымдарының, асыл тастардың, дайын тамақ өнімдерінің қымбаттауы, сондай-ақ минералдық өнімдер мен құрылыс материалдары бағасының бір айлық өсуі жағдайында жылдық мәнде баяулады (54, 55-графиктер).

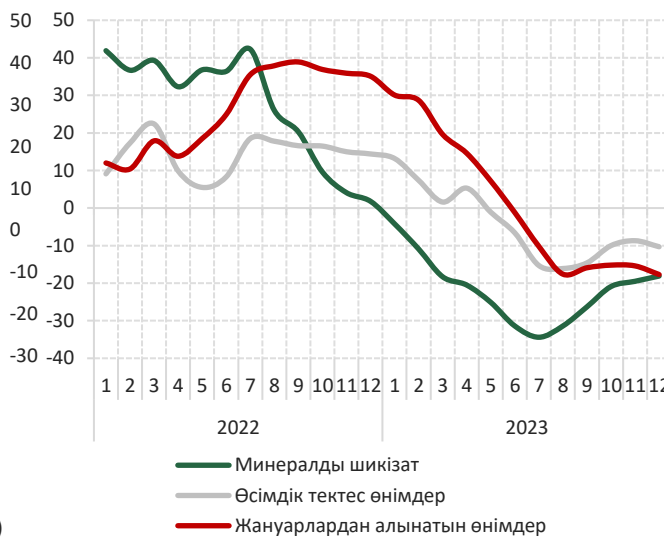
Құрылыс материалдарының импорттық бағасының жылдық төмендеуі құрылыс материалдары импортының негізгі үлесін құрайтын Ресейдегі құрылыс өнімдерін өндірушілер бағасының өсуі аясында баяулады (2023 жылғы қаңтар-желтоқсан – 38,2%).

Өсімдік тектес тауарлардың импорттық бағасы да төмендеу қарқынын бәсеңдетті. Құрылымда көкөністер бағасының өсуі байқалды. Бұл ретте ұн-жарма өнімдерінің импорттық бағасы жылдық мәнде төмендеуді баяулатты. 2023 жылдың қыркүйегінен бастап минералды өнімдерге, атап айтқанда көмір, мұнай және мұнай өнімдеріне импорттық бағалардың бір айлық өсуі байқалды.

54-график. Жекелеген тауарларға импорттық бағалардың динамикасы, ж/ж, %

55-график. Аралық тауарларға импорттық бағалардың динамикасы, ж/ж, %

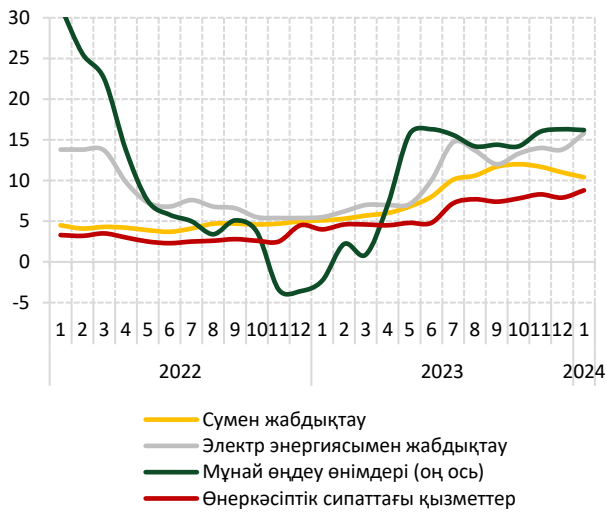
Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Инвестициялық және аралық тауарлардың жекелеген түрлеріне импорттық бағалардың төмендеуіне қарамастан, өндірістің ішкі шығасылары жоғары болып қала берді. Коммуналдық қызметтердің қымбаттауы байқалды, бұл соңғы тұтынушылар үшін бағаларға жоғары қысым көрсетуі мүмкін.

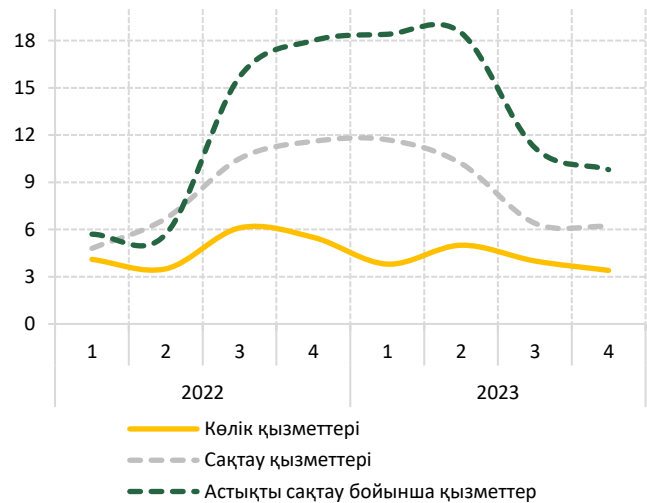
Сүмен жабдықтау, электрмен жабдықтау, өнеркәсіптік сипаттағы қызметтер мен мұнай өнімдерін өндірушілердің бағалары өткен жылдың басынан бастап жылдық өсуді көрсетті. Сүмен жабдықтау және электрмен жабдықтау өндірушілерінің бағасының айтарлықтай өсуі «Тарифті инвестицияға айырбастау» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру аясында орын алуда (56-график).

Сақтау және қоймада сақтау қызметтері, оның ішінде астық бағасының жылдық өсу қарқынының баяулауына қарамастан, қызметтер құнының өсу қарқыны инфляция бойынша нысаналы көрсеткіштерден асып, жоғары болып қала берді. Бұл сонымен қатар өндіріс шығасыларының өсуіне ықпал етеді (57-график).

56-график. Өнеркәсіп өнімдері мен қызметтерінің жекелеген түрлерін өндірушілердің бағасы, ж/ж, %

57-график. Көлік және сақтау қызметтерін өндірушілердің бағасы, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

3-бокс. «Тарифті инвестицияға айырбастау» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде Қазақстанның коммуналдық инфрақұрылымының жай-күйі мен даму перспективалар

Қазақстандағы тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықтың (ТКШ) негізгі қорларының тозуы еліміздің көптеген өңірлерінде кездесетін күрделі мәселе болып табылады. Бұл проблема инфрақұрылымның тозуына, қызмет көрсету мен модернизацияға инвестициялардың

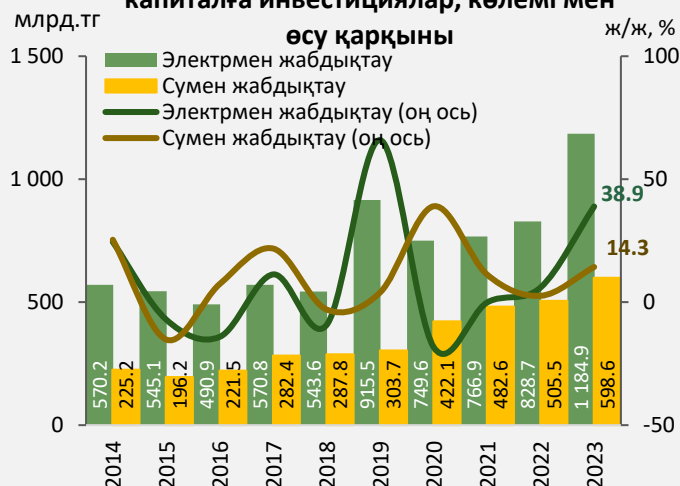
1-график. Негізгі құралдардың тозу дәрежесі, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

жеткіліксіздігіне, ресурстарды тиімді басқару мен бақылаудың болмауына байланысты. СЖРА ҰСБ деректері бойынша, «Электр энергиясымен, газбен, ыстық сумен жабдықтау» (бұдан әрі – Электрмен жабдықтау) саласындағы негізгі құралдардың тозу дәрежесі 2014 жылдан 2022 жылға дейінгі кезеңде 50%-дан асады, бұл экономика бойынша орташа мәннен (42%) жоғары. Бұл ретте, саладағы негізгі қорлардың тозуының күрт өсуі 2019 жылдан бастап байқалады. «Сумен жабдықтау: жинау және өңдеу» (бұдан әрі – Сумен жабдықтау) саласында негізгі құралдардың тозу деңгейі экономика бойынша орташа көрсеткіштерден әлдеқайда жақсы. Сонымен, орта есеппен тоғыз жыл ішінде ол 25,8% құрады. Алайда, бұл салада 2018 жылдан бастап негізгі құралдардың тозу деңгейі 2022 жылы 22,4%-дан 27,1%-ға дейін өсті (1-график).

2-график. ТКШ салаларындағы негізгі капиталға инвестициялар, көлемі мен өсу қарқыны

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

3-график. Номиналды жалақы, орташа

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Осы салалардың дамуы, оның ішінде негізгі құралдарды жаңарту, инвестициялардың төмен деңгейімен, ең алдымен жекеменшікпен шектеледі. Көп жағдайда салалардың инвестициялық тартымдылығының төмендігі еңбек өнімділігінің төмен болуы және бәсекелестіктің жеткіліксіздігі аясында кәсіпорындардың төмен рентабельділігіне байланысты. 2018 жылдан бастап 2022 жылға дейінгі кезеңде электрмен жабдықтау саласында орташа рентабельділік 6,2%, сүмен жабдықтауда – 4,7% құрайды, ал жалпы экономика бойынша бұл көрсеткіш 21% - дан асады.

ТКШ салаларының өнімділігін арттыру үшін ресурстарды басқарудың тиімді жүйелерін және жаңа технологияларды, атап айтқанда "ақылды" есептегіштерді, энергия, су және басқа ресурстарды тұтынуды оңтайландыруға көмектесетін мониторинг және басқару жүйелерін енгізу қажет. Бұдан басқа, жоғары деңгейдегі кәсіпқойлық пен қызмет көрсету сапасын қамтамасыз ету үшін ТКШ саласында персоналды оқыту және оның біліктілігін арттыру қажет. Бұл ретте, ТКШ салаларындағы жалақы тарихи тұрғыдан экономика бойынша орташа мәннен төмен қалыптасты (электрмен жабдықтауда 2023 жылғы төртінші тоқсанда жалақы экономика бойынша орташа деңгейден асып түсті) (3-график).

ТКШ салаларының дамуын тежейтін және компаниялардың инвестициялық мүмкіндіктерін шектейтін тағы бір фактор ТКШ кәсіпорындарының қызметтеріне баға мен тарифтерді әкімшілік реттеу болып табылады.

Тозу мәселесін шешу ТКШ инфрақұрылымын жаңартуға және жаңғыртуға инвестицияларды ұлғайтуды талап етеді. Бұған ескірген коммуналдық желілерді, құбырларды, сүмен жабдықтау және кәріз жүйелерін жөндеу және ауыстыру, сондай-ақ жылыту жүйелерін жаңарту және т.б. жатады. Соңғы он жылда коммуналдық қызмет көрсету секторларына негізгі капиталға инвестициялардың өсуі байқалады (2-график). Сонымен қатар, негізгі капиталға салынған инвестициялар құрылымында ТКШ салаларының үлесіне барлық инвестициялардың шамамен 10%-ы ғана келеді (2023 жылғы деректер бойынша), бұл басқа салаларға қарағанда айтарлықтай төмен (тау-кен өндіру өнеркәсібі - 26,3%, жылжымайтын мүлікпен жасалатын операциялар - 17,9%, көлік - 14%). Бұл, соның ішінде, ТКШ салаларының төмен рентабельділігіне байланысты. Бұл ретте, әдетте, инвестициялардың негізгі бөлігі бюджет қаражаты есебінен қаржыландырылады.

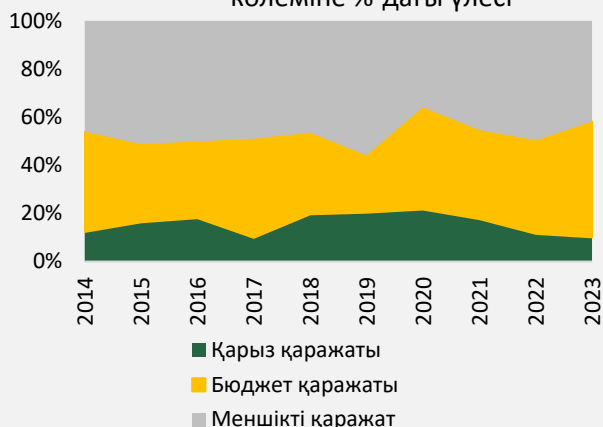
Мәселен, сүмен жабдықтауда негізгі капитал бюджет қаражаты есебінен (он жыл ішінде орта есеппен 82%) жаңартылады. Электрмен жабдықтау саласында инвестицияларды қаржыландыруда кәсіпорындардың меншікті қаражаты үлкен үлеске ие. Сонымен қатар, 2023 жылы саладағы инвестициялар құрылымындағы бюджет қаражатының үлесі 2014 жылдан бастап ең жоғары мәнге жетті (48,1%), бұл ТКШ инфрақұрылымын жаңарту және жаңғырту саласындағы мемлекеттік саясаттың басымдылығының артқанын көрсетеді (4, 5-графиктер).

2023 жылы қабылданған «Тарифті инвестицияға айырбастау» мемлекеттік бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) жеке инвесторлардың елдің ТКШ-ны жаңғыртуға және дамытуға қатысу

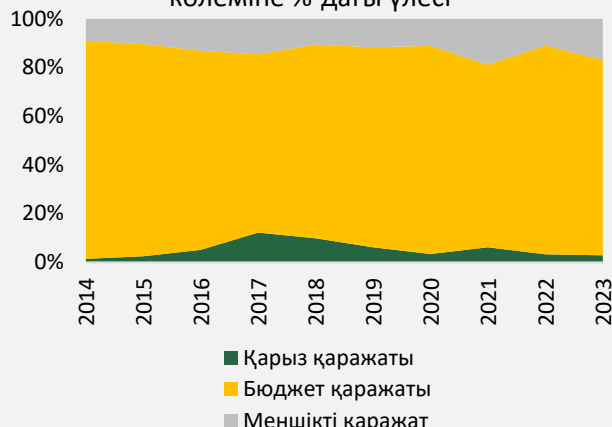
мүмкіндігін көздейді. Бағдарлама шеңберінде ТКШ реттелетін қызметтеріне тарифтерді арттыру көзделген.

Қаржыландыру көздері бойынша негізгі капиталға инвестициялар

4-график. Электрмен жабдықтау, салаға инвестициялардың жалпы көлеміне %-дағы үлесі

5-график. Сумен жабдықтау, салаға инвестициялардың жалпы көлеміне %-дағы үлесі

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ

Бұл бағдарламаны іске асыру қысқа мерзімді кезеңде реттелетін нарықтағы баға мен тарифтердің өсуіне әкелуі мүмкін. Дегенмен, орта мерзімді кезеңде бұл инфрақұрылымды айтарлықтай жақсартуға, негізгі қорларды жаңартуға, кәсіпорындар қызметінің тиімділігін арттыруға және көрсетілетін қызметтердің сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

3.5. Инфляция

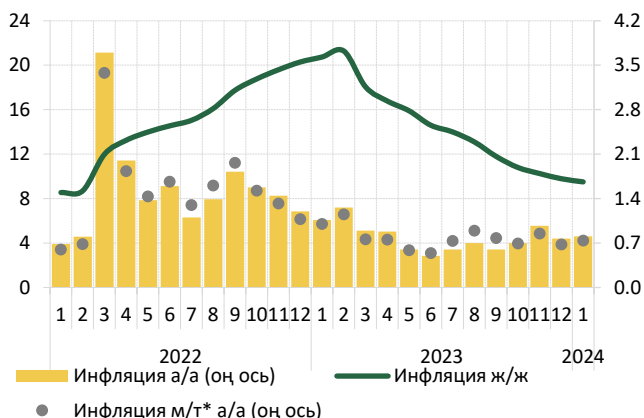
Инфляциялық процестер баяулайды. Бірақ инфляцияның тұрақты бөлігі жеделдей түседі. Жылдық инфляция баяулауды жалғастыруда, бірақ ол әлі де мақсатты мәннен айтарлықтай асып түседі. Қызметтердің қымбаттауы инфляцияға негізгі үлес қосады.

2024 жылғы қаңтарда жылдық инфляция баяулады және 9,5% құрады (58-график). Жылдық инфляцияның баяулауы өткен жылғы бір айдағы инфляцияның жоғары мәндері есебінен шығуына, жаһандық инфляциялық қысымның әлсіреуіне, азық-түлікке әлемдік бағаның тұрақты төмендеуіне, сондай-ақ жүргізіліп жатқан ақша-кредит саясатына байланысты. Өндіріс шығынының төмендеуі және импорттық бағалардың өсу қарқынының төмендеуі байқалады, бұл елдегі бағаның қалыпты өсуіне ықпал етеді.

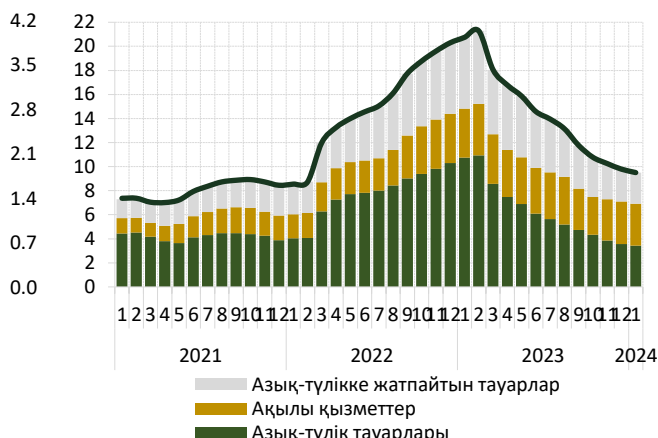
Инфляция құрылымында инфляцияның барлық негізгі компоненттері бағасының жылдық өсу қарқынының баяулауы байқалады. 2023 жылғы ақпаннан бастап жалпы инфляцияға азық-түлік және азық-түлік емес компоненттердің үлесінің біртіндеп төмендеуі байқалады. Сонымен қатар, сервистік компоненттің инфляцияға қосқан үлесі реттелетін коммуналдық қызметтерге тарифтердің өсуі, сондай-ақ нарықтық қызметтердің қымбаттауы жағдайында 2023 жылғы қарашадан бастап артып келеді. 2024 жылғы қаңтарда халық үшін ақылы қызметтердің қымбаттауы азық-түлік инфляциясының (3,4 п.т.) үлесінен асып, тұтынушылық инфляцияға (3,5 п.т.) негізгі үлес қосты (59-график).

Бағаның бір айдағы өсу қарқыны жоғары болып қала береді. Ағымдағы жылдың қаңтарында бір айдағы инфляция 0,8% деңгейінде қалыптасты, бұл орташа тарихи мәндерден (2017-2021 жылдардағы орташа 0,6%) асып түсті. Маусымға қарай түзетілген бір айдағы инфляция 2024 жылғы қаңтарда өндірушілер бағасының өсуі аясында нан-тоқаш өнімдері мен жармалардың, жеміс-көкөніс өнімдерінің, сүт өнімдері мен жұмыртқаның қымбаттауы нәтижесінде 0,73%-ға (2023 жылғы желтоқсан - 0,68%) дейін аздап жеделдеді.

58-график. Инфляция динамикасы, %

59-график. Инфляция мен оның негізгі құрауыштары салымдарының динамикасы, % п.т.

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

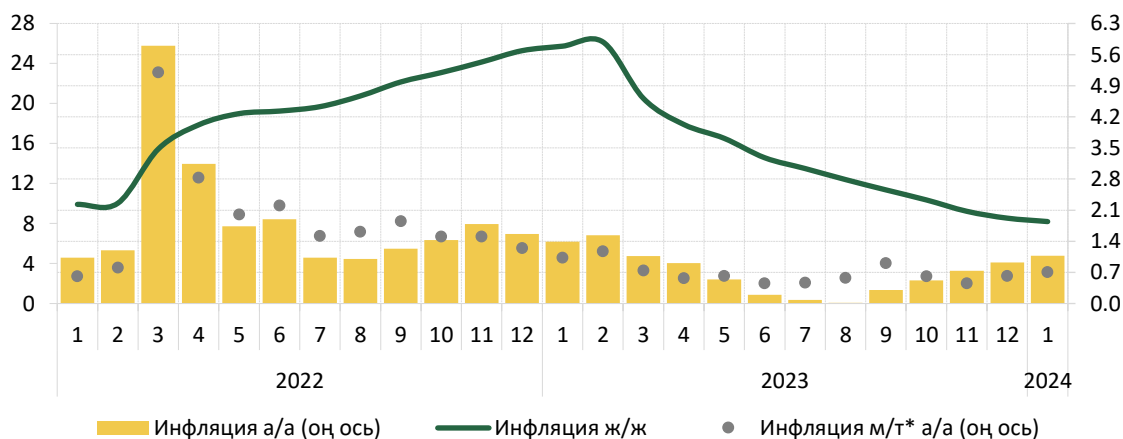
* маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісімен жүргізілді

Азық-түлік тауарлары бағасының жылдық өсуі дақылдардың жекелеген түрлерін ұсынудың өсуі аясында әлемдік азық-түлік бағасының, өңдеу өнеркәсібі мен ауыл шаруашылығындағы өндірушілердің ішкі бағасының төмендеуі жағдайында баяулауды жалғастырды.

Азық-түлік бағасының жылдық өсуі 2024 жылғы қаңтарда 8,2%-ға дейін баяулады (60-график). Сыртқы және ішкі факторлар азық-түлік инфляциясының баяулауына ықпал етеді. 2023 жылдың соңында теңгенің номиналды айырбас бағамының нығаюымен қатар дәнді дақылдарға әлемдік бағаның төмендеуі өсімдік тектес өнімдерге импорттық бағаның төмендеуіне ықпал етті. Азық түлік өндірушілерінің бағасы 2023 жылдың шілдесінен бастап жылдық мәнде төмендеуді жалғастырды.

Жылдық азық-түлік инфляциясының баяулауына қарамастан, бағаның айлық өсуі жеделдеуін жалғастырды және 2024 жылғы қаңтарда 1,1%-ға жетті, бұл 2017-2021 жылдардағы орташа тарихи көрсеткіштерден жоғары. Инфляцияға қысым көрсеткен негізгі фактор ауыл шаруашылығындағы жаңа піскен көкөніс өсірушілер бағасының өсуі және импортталатын көкөністер бағасының өсуі аясында жемістер мен көкөністер бағасының маусымдық өсуі болды. Бұл ретте 2024 жылғы қаңтарда жемістер мен көкөністерсіз азық-түлік тауарларына бағаның өсуі 0,6% құрады.

60-график. Азық-түлік инфляциясының динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

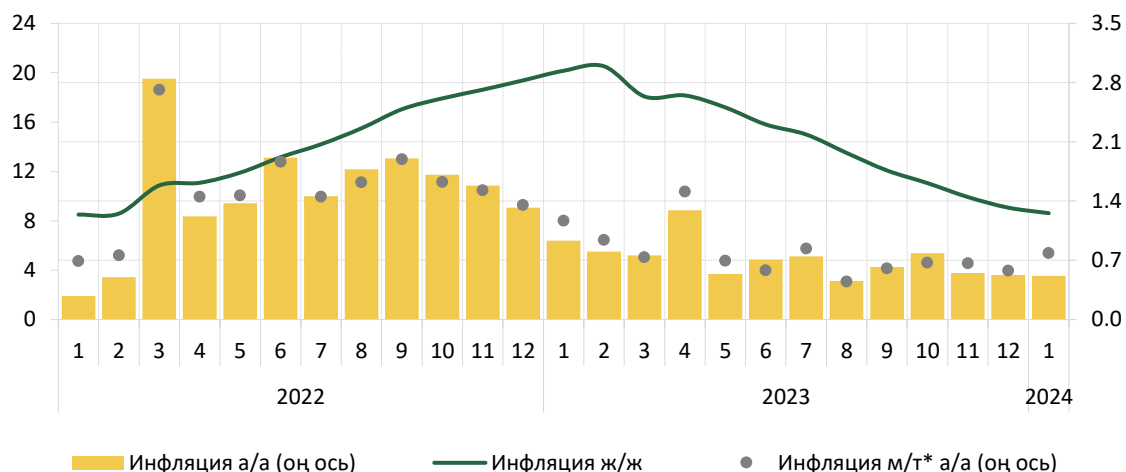
* маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісімен жүргізілді

Жылдық азық-түлікке жатпайтын инфляция өткен жылғы инфляцияның жоғары айлық мәндері есебінен шығу, сауда әріптес елдердегі инфляцияның баяулауына және теңгенің неғұрлым берік нақты бағамына байланысты импорттық бағалардың төмендеуі, сондай-ақ жекелеген азық-түлікке жатпайтын тауарларды өндірушілер бағасының төмендеуі жағдайында баяулайды.

Ағымдағы жылдың қаңтар айында азық-түлікке жатпайтын емес тауарлар бағасының жылдық өсуі 8,6%-ға дейін баяулады (61-график). Азық-түлікке жатпайтын тауарлар құрылымында киім мен аяқ-киімге, тоқыма бұйымдарына, жуғыш және тазартқыш құралдарға бағаның айтарлықтай баяулауы байқалады. Сонымен қатар, тұрмыстық техниканың бағасы жыл сайын төрт ай қатарынан төмендеуді жалғастырды. Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасы өсуінің жылдам баяулауы нақты жалақы өсуінің қалпына келуі және тұтынушылық кредит берудің жоғары өсу қарқыны аясында тұрақты сұраныспен теңестірілді.

Азық-түлікке жатпайтын тауарлар бағасының айлық өсуі 2023 жылғы қарашадан бастап 0,5% деңгейінде сақталды. Бұл ретте, маусымдық мәндер қамтылмаған бағаның өсуі 2024 жылғы қаңтарда 0,79%-ға дейін жеделдеді. Бағаның өсуін жеделдету қатты отынға, автомобильдерге, электр аспаптарына байқалады.

61-график. Азық-түлікке жатпайтын инфляцияның динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

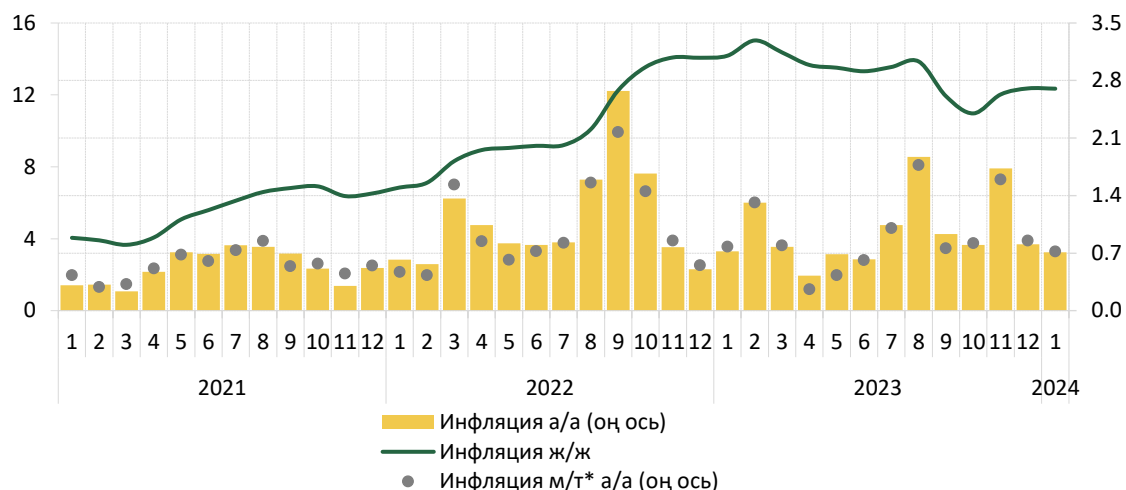
* маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісімен жүргізілді

ТКШ тарифтерінің өсуі инфляцияның сервистік компонентіне инфляциялық қысым көрсетуді жалғастыруда.

2024 жылғы қаңтарда халық үшін ақылы қызметтер бағасының жылдық өсуі 12,3% құрады. Бұл ретте 2023 жылғы қазанмен салыстырғанда сервистік компонент бағасы өсуінің жеделдеуі байқалады. Бір айлық мәнде бағаның өсуі 2024 жылғы қаңтарда 0,7% құрады (62-график).

«Тарифті инвестицияға айырбастау» бағдарламасын іске асыру жағдайында реттелетін коммуналдық қызметтерге тарифтердің үздіксіз өсуі ақылы қызметтер бағасының өсуіне жоғары қысым көрсетті. Мәселен, өткен жылдың қараша айынан бастап 2024 жылғы қаңтарда 20,5% ж/ж құрап, реттелетін ЖКҚ бағасының жылдық өсуінің жеделдеуі байқалады. Тұруға жайлы, дайын тұрғын үйді жалдау ақысы 2023 жылғы қазандағы 4,5%-дан 2024 жылғы қаңтардағы 7,9%-ға дейін өсуі байқалады. Нарықтық қызметтер бағасының өсуі табыстың өсуімен және халықты тұтынушылық кредиттеумен қамтамасыз етіледі.

62-график. Ақылы қызмет инфляциясының динамикасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

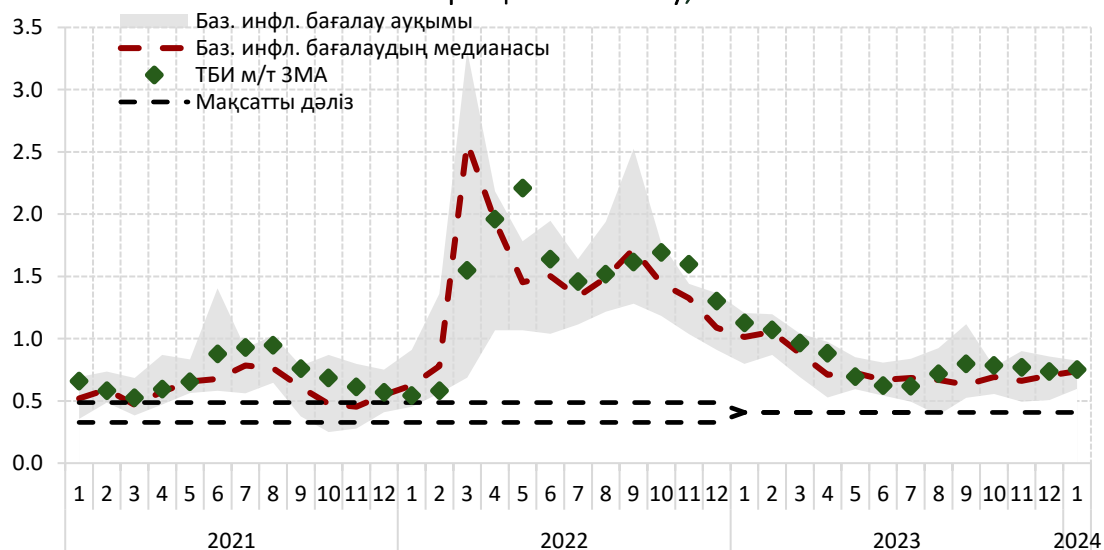
* маусымдық түзету 2011 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін X-12-ARIMA әдісімен жүргізілді

Маусымдық мәндер қамтылмаған және базалық инфляцияны бағалау инфляцияның тұрақты бөлігінде бағаның тұрақты өсуін көрсете отырып, нысаналы мәннен жоғары қалыптасуды жалғастыруда.

Маусымдық мәндер қамтылмаған базалық инфляцияның орташа бағасы өткен жылдың қазан айымен салыстырғанда 2024 жылғы қаңтарда 0,74%-ға дейін жеделдеді (аннуализацияланған мәнде 9,2%), бұл инфляцияның тұрақты бөлігінде тауарлар мен қызметтердің кең ауқымы бойынша баға өсуінің жеделдеуін көрсетуі мүмкін (63-график).

Сонымен қатар, үш айда реттелген маусымдық мәндер қамтылмаған инфляция 2023 жылғы қазан-желтоқсанда біршама баяулағаннан кейін, 2024 жылғы қаңтарда 0,75%-ға дейін жеделдетілгенін (аннуализацияланған түрде - 9,4%) көреміз, сондай-ақ, 2017-2021 жылғы қаңтарда тауарлар мен қызметтерге бағаның нысаналы мәннен және орташа мәннен едәуір жоғары өсуінің сақталуын көрсетеді.

63-график. Тұтыну бағаларының маусымдық мәндер қамтылмаған индексі және базалық инфляцияны бағалау, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

Көптеген тауарлар мен қызметтердің бағасы олардың орташа тарихи мәндерінен, сондай-ақ инфляцияның мақсатты деңгейінен жоғары өсуді жалғастыруда.

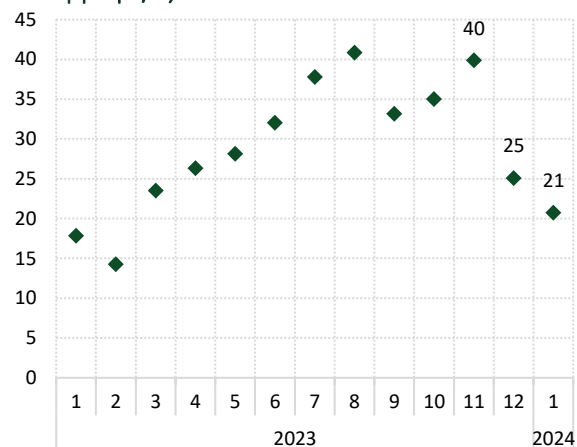
2024 жылғы қаңтарда бағаның маусымдық мәндер қамтылмаған жылдық өсуі тауарлар мен қызметтердің 66 кіші тобының 40-ы 2017-2021 жылдардағы қаңтардағы мақсатты көрсеткіштен және орташа тарихи өсімнен асып түсті. Тауарлар мен қызметтер арасында бағаның ең үлкен өсуін электр аспаптары, қаржылық қызметтер, атап айтқанда карточкаларға қызмет көрсету және ақша аударымдары көрсетті (64-график).

Бұл ретте 2023 жылғы қарашадан бастап тауарлар мен қызметтердің азаюы (олардың ТБИ құрылымындағы салмағы бойынша) бағалардың нысаналы мәннен төмен өсуін көрсетеді, бұл тұтыну тауарлары мен қызметтерінің көпшілігіне бағалардың өсуінің жеделдеуін көрсетеді (65-график).

64-график. Тауарлардың әртүрлі топтарына бағаның өсуі, жылдық а/а, %

65-график. Бағалары 5% деңгейінде және одан төмен өсетін тауарлар мен қызметтерге арналған таразылардың динамикасы, жылдық а/а, %

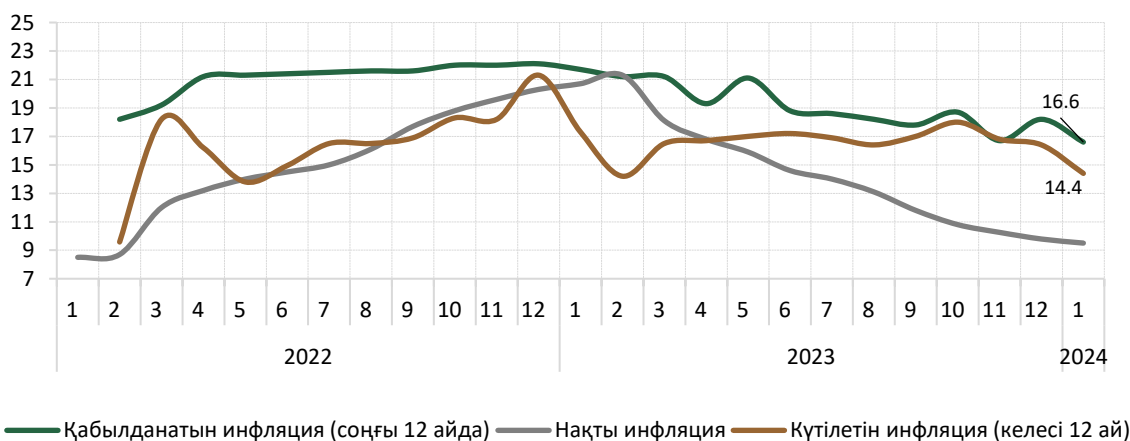

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ-ның есептеуі

Халықтың инфляциялық күтулері төмендеді, бірақ әлі де жоғары.

Өткен жылдың қараша айынан бастап күтілетін инфляцияның орташа бағасы 2024 жылғы қаңтарда 14,4%-ды құрап, төмендегенін көрсетеді. Қабылданған инфляцияны бағалау 2023 жылғы желтоқсандағы 18,2%-дан 2024 жылғы қаңтарда 16,6%-ға дейін баяулады (66-график).

66-график. Күтілетін және қабылданатын инфляцияны медианалық бағалау, ж/ж, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, FusionLab: халық сауалнамасы

Тұтыну тауарлары мен қызметтерінің ішінде респонденттер азық-түлік өнімдеріне, атап айтқанда сүт және ет өнімдеріне бағаның айтарлықтай өскенін атап өтуді жалғастыруда. 2024 жылдың қаңтарында жемістер мен көкөністер, жұмыртқа бағасының маусымдық өсуін атап өткен респонденттер саны артты. Сонымен қатар, ағымдағы жылғы қаңтарда 2023 жылғы қазанда күрт өскеннен кейін нан және нан-тоқаш өнімдеріне бағаның өскенін атап өткен респонденттер саны азайды. Сонымен қатар, респонденттер ТКШ бағасының өсуін атап өтуді жалғастыруда, бұл «Тарифті инвестицияға айырбастау» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде тарифтердің өсуіне байланысты. 2024 жылғы қаңтарда ЖКҚ, сондай-ақ интернет және ұялы байланыс қызметтеріне бағаның өскенін атап өткен респонденттер саны тарихи ең жоғары деңгейге жетті.

Басқа реттелмейтін қызметтердің қатарында 2024 жылғы қаңтарда 2023 жылғы қазанмен салыстырғанда медициналық және тұрмыстық қызметтердің, жолаушылар көлігі қызметтерінің қымбаттағанын атап өткен респонденттердің үлесі ұлғайды. Сонымен қатар, азық-түлікке жатпайтын тауарлар құрылымында дәрі мен дәрі-дәрмектердің, тұрмыстық химияның, киім мен аяқ киімнің қымбаттағанын атап өткен халықтың үлесі аздап төмендеді.

4-бокс. 2023-2024 жылдардағы жылдық инфляцияның баяулауы және «базалық әсерді» бағалау

Инфляцияның әртүрлі көрсеткіштерінің және «базалық әсердің» «Ақша-кредит саясаты туралы баяндамада. 2023 қараша» «Инфляция» бөлімінде басталған жылдық инфляцияның баяулауына әсерін талдауды жалғастыру, бұл бокста айырмашылықтар мен оларды қолдану мақсаттары толығырақ сипатталған. Экономикадағы бағаның өсу динамикасын талдау үшін инфляцияның әртүрлі балама көрсеткіштері қолданылады.

Инфляцияның айлық көрсеткіштері, оның ішінде маусымдық тазартылған және базалық инфляция неғұрлым ақпараттық көрсеткіштердің бірі. Инфляцияның айлық көрсеткіштері экономикадағы ағымдағы инфляциялық жағдай туралы қорытынды жасауға, бағалар өсуінің негізгі факторларын анықтауға және қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективаға инфляцияның болжамды траекториясын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Жылдық инфляция соңғы 12 айдағы айлық деректерді жинақтау арқылы есептеледі. Тиісінше, жылдық инфляция ағымдағы айлық инфляциямен, сондай-ақ «база әсері» деп аталатын алдыңғы кезеңдердегі бағалардың құбылмалылығымен негізделген.

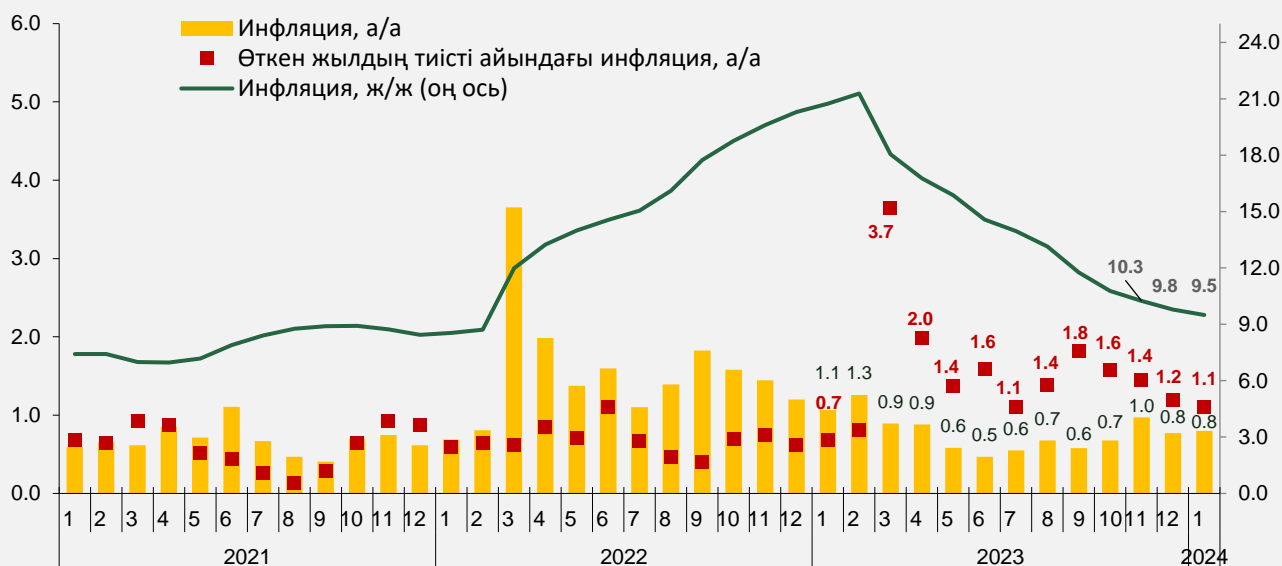
Мәселен, 2024 жылғы қаңтарда жылдық инфляция 2023 жылғы желтоқсандағы 9,78%-дан 9,50%-ға дейін баяулады. Баяулауы 0,28 пайыздық тармақты құрады, бұл 2023 жылғы қаңтардағы айлық инфляция айырмасына 1,06% және 2024 жылғы қаңтардағы айлық инфляция айырмасына 0,80% сәйкес келеді¹². Осылайша, 2024 жылғы қаңтардағы жылдық инфляцияны есептеу үшін өткен жылғы қаңтардағы айлық инфляция (базаның әсері) алынып тасталады және ағымдағы жылғы қаңтардағы айлық инфляция қосылады.

2023 жылғы наурыздан бастап инфляцияның баяулау үрдісі байқалады. Жылдық инфляция 2023 жылғы ақпанда ең жоғары 21,3% мәнінен баяулады, ол кезде ағымдағы кезеңде бағаның айлық өсуі (сары түсті бар) өткен жылдың тиісті айында бағаның айлық өсуінен төмен қалыптасты (қызыл түсті шаршы) (1-график).

2022 жылы қалыптасқан жоғары базаның 2023 жылы айлық инфляцияның неғұрлым төмен мәндерімен жиынтықтағы жылдық инфляция есебінен шығуы 2023 жылдың соңына қарай жылдық инфляцияның баяулауына себепші болды. Бұл ретте әлемдік азық-түлік инфляциясының, сауда әріптес елдердегі инфляцияның баяулауы, өнеркәсіптің әртүрлі салаларындағы отандық өндірушілер бағаларының өсу қарқыны, 2022 жылғы ақпаннан бастап монетарлық жағдайлардың қатаңдануы сияқты факторлармен қатар 2023 жылы және 2024 жылғы қаңтарда өткен кезеңнің тиісті мәнімен салыстырғанда неғұрлым төмен инфляциялық жағдайдың қалыптасуына ықпал етті.

¹² 2023 жылғы және 2024 жылғы қаңтарда инфляция мәндері арасындағы айырмашылық 0,26 п.т. құрады. Кішігірім статистикалық айырмашылық (0,02п.т.) жылдық инфляцияны есептеу үшін соңғы 12 айдағы инфляцияның айлық индекстерін қоспай, олардың көбейтілуімен байланысты.

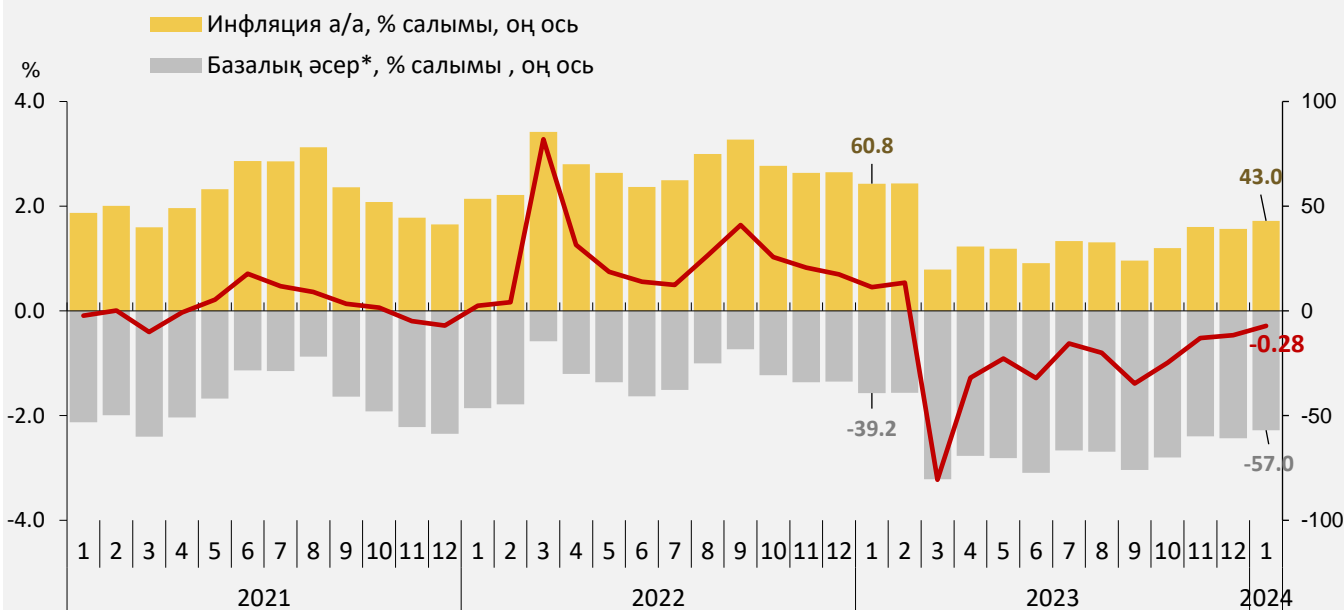
1-график. Инфляцияның айлық және жылдық қарқынының арақатынасы, %

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеуі

Мәселен, 2023 жылы жылдық инфляцияның баяулауына база әсерінің үлесі орта есеппен айына 1,6 пайыздық тармақты немесе 65%-ды құрады. 2024 жылғы қаңтарда жылдық инфляцияның баяулауына база әсерінің үлесі 1,1 пайыздық тармақты немесе 57,0%-ды (2023 жылғы қаңтарда – 39,2%) құрады (2-график).

2-график. Жылдық инфляцияға база әсерінің үлесі

Дереккөзі: СЖРА ҰСБ, ҚРҰБ есептеуі

*Өткен жылдың тиісті кезеңіндегі айлық инфляция Inf_{t-12} (ағымдағы айда жылдық инфляцияны есептеу кезінде ағымдағы айдағы айлық инфляция қосылады Inf_t және өткен жылдың тиісті айындағы айлық инфляция, яғни база әсері алынып тасталады Inf_{t-12}). База әсерінің салымы мынадай формула бойынша есептелген:

$$\text{База әсерінің үлесі} = \frac{Inf_{t-12}}{Inf_t + Inf_{t-12}}$$

2023 жылы бағаның өсу қарқынының төмендеуіне қарамастан, жылдық және айлық көрсеткіштер 2022 жылмен салыстырғанда, айлық инфляция орташа тарихи мәннен әлі де асып түсетінін айта кету керек. Сәйкесінше, ол мақсатты көрсеткіштен едәуір асып түседі.

Базаның әсері 2023 жылы және 2024 жылғы қаңтарда жылдық инфляцияның баяулауына айтарлықтай әсер етті. Сонымен қатар 2023 жылдың басында айлық инфляция жоғары болғанын ескере отырып, базаның әсері 2024 жылдың бірінші тоқсанының соңына дейін жылдық инфляцияда сақталатын болады. Бұдан басқа, инфляциялық процестердегі жоғары инерциялылықты назарға алу керек, яғни инфляцияның «баяулауы» баяу жүреді.

2024 жылғы екінші тоқсаннан бастап жылдық инфляцияның баяулауы Ұлттық Банктің монетарлық саясатын жұмсартумен (базалық мөлшерлемені 2023 жылғы тамыздан бастап төмендету) шектелуі мүмкін. Жылдық инфляцияның баяулауы неғұрлым баяу қарқынмен жүретін болады.

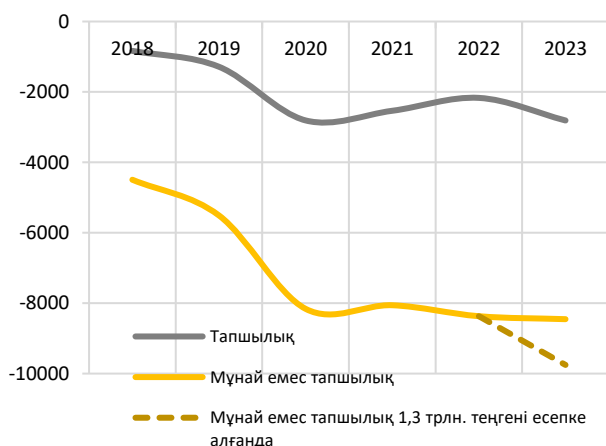
3.6. Фискалдық саясат

Мемлекеттік бюджет тапшылығы нашарлады

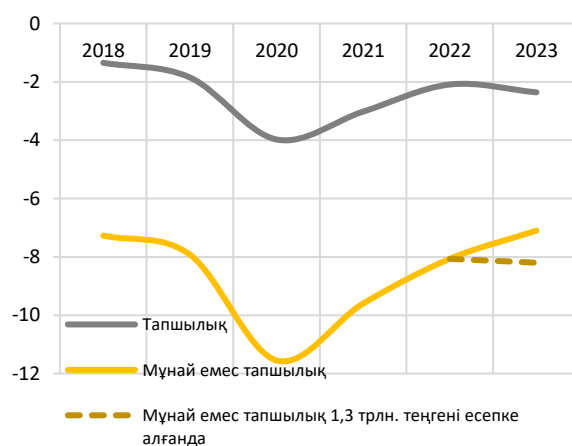
2023 жылдың қорытындысы бойынша мемлекеттік бюджет тапшылығы 2,8 трлн теңгені (67-график) немесе ЖІӨ-ге 2,4%-ды (68-график) құрады, бұл 2022 жылғы деңгейден 29,6%-ға жоғары (ЖІӨ-ге 2,1%). Бұл кірістермен және қаржы активтерін сатып алудың ұлғаюымен салыстырғанда шығындардың неғұрлым жоғары өсу қарқынына негізделген.

Ұлттық қордың қаражатын белсенді тартуға байланысты жалғасып отырған жоғары фискалдық ынталандыру аясында (соңғы бес жылда жалпы кірістерден мұнай түсімдерінің орташа үлесі 31,6%-ды құрайды) мұнайға жатпайтын тапшылық деңгейі жоғары болып қалуда. Мәселен, 2023 жылы мемлекеттік бюджеттің мұнайға жатпайтын тапшылығы 8,4 трлн теңгені (республикалық бюджетке дивидендтер ретінде түскен «ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ акцияларын Ұлттық қорға сатып алуды есептегенде 9,7 трлн теңге) (67-график) немесе ЖІӨ-нің 7,1% (ЖІӨ-нің 8,2%) құрады (68-график). 2022 жылмен салыстырғанда өсу 83 млрд теңгені (1,4 трлн теңге) құрады.

67-график. Мемлекеттік бюджет тапшылығы, млрд теңге

68-график. Мемлекеттік бюджет тапшылығы, ЖІӨ-ге %-бен

Дереккөзі: ҚР Қаржымині, ҚР ҰБ есептеуі

* 2023 жылы Ұлттық қорға 1,3 трлн теңге сомасына «ҚазМұнайГаз» ҰК АҚ акцияларын сатып алу республикалық бюджетке дивидендтер түрінде түсті, бұл «Салықтық емес түсімдер» бабында белгіленген, талдамалық мақсаттар үшін бұл сома Ұлттық қордан трансферттерге ұқсас мұнайға жатпайтын тапшылықты есептеу кезінде алынып тасталды.

2023 жылы салық түсімдері 27,4%-ға өсті. Салықтар құрылымында түсімдердің барлық ірі түрлері екі мәнді қарқынмен өсуде. Өсуге ең көп үлес қосылған құн салығы (ҚҚС), корпоративтік табыс салығы (КТС) және жеке табыс салығы (ЖТС) қосылады. Салықтардың өсуі әкімшілендірудің жақсаруына, экономикалық белсенділіктің, мұнайға жатпайтын сыртқы тауар айналымының, ішкі сауданың, бағаның жалпы деңгейінің өсуіне және жалақы қорының кеңеюіне байланысты болды. Ұялы байланыс операторларының 5G үшін радиожиіліктер

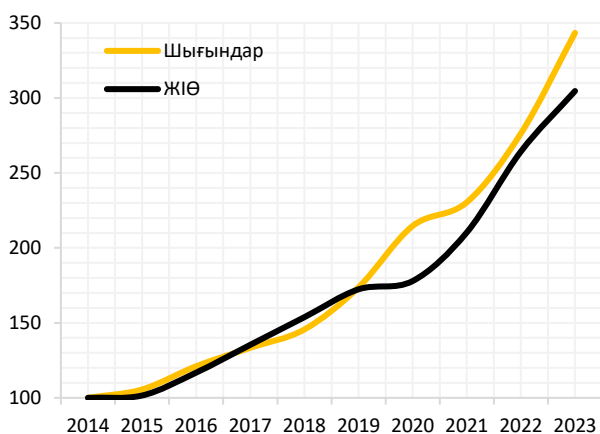
бойынша төлемдер жүргізуі аясында «Радиожилік спектрін пайдаланғаны үшін төлем» бабы бойынша түсімдер 160 млрд теңгеге жуық өсті. Бұдан басқа, кәсіпкерлік және кәсіби қызметті жүргізгені үшін тіркеу алымы, сондай-ақ заңдық маңызы бар іс-әрекеттер және жергілікті бюджетке есептелетін құжаттарды бергені үшін мемлекеттік баж салығы 80 млрд теңгеден астам ұлғайды. Бұл факт көршілес елдердегі кәсіпқойлар мен бизнестің орнын ауыстыруымен байланысты болуы мүмкін.

700 млрд теңгеден астам сомаға салықтарды толық орындамау байқалады, жоспардан ең көп ауытқу корпоративтік табыс салығы мен қосылған құн салығы бойынша байқалады.

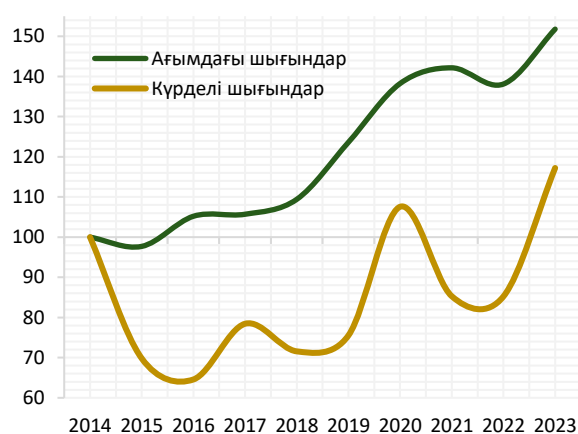
Шығындарда негізінен ағымдағы шығыстар өсуде

2023 жылғы қаңтар-желтоқсанда шығындардың өсуі 24,3%-ды құрады. Шығындар құрамында қорғаныс пен өнеркәсіпке жұмсалатын шығыстардан басқа, қалған салалар айтарлықтай қарқынмен өсуде. Шығындардың өсуіне педагогтардың жалақысының, студенттердің стипендияларының, оқуға арналған гранттар санының артуы себебінен білім беруге; зейнетақының, жәрдемақының және атаулы әлеуметтік көмектің ұлғаюы аясында әлеуметтік қамсыздандыруға; Инфрақұрылымды дамытуға арналған шығындардың өсуіне байланысты ТКШ-ға арналған шығыстар негізгі үлес қосады. Бұдан басқа, Үкіметтің ішкі борышының ұлғаюы аясында оған қызмет көрсету өсуде.

69-график. Мемлекеттік бюджет шығындары мен ЖІӨ өсу қарқыны, 2014=100

70-график. Мемлекеттік бюджет шығындарының нақты көріністегі өсу қарқыны, 2014=100

Дереккөзі: ҚР Қаржымині, ҚР ҰБ есептеуі

2020 жылдан бастап шығындар экономиканың өсуімен салыстырғанда озыңқы қарқынмен өсуде, бұл фискалдық саясаттың ынталандырушы сипаты туралы куәландырады (69-график). 2020 жылы экономикалық белсенділіктің төмендеуі жағдайында бюджет саясаты шығындардың күрт өсуі ақталған кезде контрциклдік сипатта болды. Алайда, кейінгі жылдары бюджет саясаты проциклдік сипатқа ие болды, бұл инфляцияға қарсы процестер үшін кеңістік құрады.

Шығындар құрылымында нақты көріністе негізінен ағымдағы шығыстар өседі (70-график). Бұл фискалдық саясаттың әлеуметтік бағыттылығын көрсетеді және мемлекет тарапынан тұтынушылық сұранысты ынталандыруды көрсетеді. Негізгі құралдарды сатып алуды, оларды жөндеуді және дамытуға жұмсалатын шығындарды қамтитын күрделі шығындарға келетін болсақ, 2020 жылы коронавируспен кең ауқымды күрес кезеңіндегі, сондай-ақ 2023 жылы ТКШ-ға инвестициялардың айтарлықтай өсуі жағдайындағы айтарлықтай өсуді атап өткен жөн.

Ақша базасы – Ұлттық Банктің кассаларындағы қолма-қол ақшаны қоспағанда, Ұлттық Банк айналымға шығарған қолма-қол ақша, банктердің аударылатын және басқа да депозиттері, банктік емес қаржы ұйымдарының аударылатын депозиттері және Ұлттық Банктегі теңгедегі мемлекеттік және мемлекеттік емес қаржылық емес ұйымдардың ағымдағы шоттары.

Ақша массасы (М3) Ұлттық Банк пен банктер баланстарының шоттарын шоғырландыру негізінде айқындалады. Ол айналыстағы қолма-қол ақшадан және ұлттық және шетел валютасындағы банктік емес заңды тұлғалар-резиденттер мен халықтың аударылатын және басқа депозиттерінен тұрады.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігінің пайыздық арнасы – пайыздық мөлшерлемелерді реттеу арқылы орталық банктің экономикаға әсерін сипаттайтын трансмиссиялық тетік арнасы.

Ақша-кредит саясатының трансмиссиялық тетігі – ақша-кредит саясаты құралдарының экономиканың өсуі, инфляция сияқты соңғы макроэкономикалық көрсеткіштерге әсер ету процесі.

Аударылатын депозиттер – бұл барлық депозиттер, олар: 1) кез-келген уақытта номиналы бойынша айыппұлсыз және шектеусіз ақшаға айналдыруға болады; 2) чек, тратта немесе май тапсырмасы арқылы еркін аударылады; 3) төлемдерді жүзеге асыру үшін кеңінен қолданылады, аударылатын депозиттер тар ақша массасының бөлігі болып табылады. Басқа депозиттерге, негізінен, белгілі бір уақыт өткеннен кейін ғана алынуы мүмкін жинақ және мерзімді депозиттер жатады немесе оларды қарапайым коммерциялық операцияларда пайдалану үшін ыңғайлы етпейтін және негізінен жинақтау механизмдеріне қойылатын талаптарға жауап беретін әртүрлі шектеулер бар. Бұдан басқа, басқа депозиттерге аударылмайтын салымдар мен шетел валютасында көрсетілген депозиттер де кіреді.

Әлеуетті шығарылым – экономикадағы өндіріс деңгейін көрсетеді, оған өндіріс факторлары толық жүктелген және толық жұмыспен қамтылған кезде қол жеткізуге болады. Бағаның өсу қарқынының өзгеруіне алғышарттар жасамай өндіруге және іске асыруға болатын өнім көлемін көрсетеді.

Базалық мөлшерлеме – ақша нарығында номиналды банкаралық пайыздық мөлшерлемелерді реттеуге мүмкіндік беретін Ұлттық Банктің ақша-кредит саясатының негізгі құралы. Ұлттық Банк базалық мөлшерлеменің деңгейін белгілей отырып, орташа мерзімді кезеңде баға тұрақтылығын қамтамасыз ету мақсатына қол жеткізу үшін ақша нарығының таргеттелетін (нысаналы) банкаралық қысқа мерзімді мөлшерлемесінің нысаналы мәнін айқындайды.

Еркін өзгермелі айырбастау бағамы. ХВҚ-ның өзгермелі валюта бағамы режимі шеңберіндегі қолданыстағы жіктеуі бойынша орталық банк бағамның нарықтық факторлардың әсерінен қалыптасуына мүмкіндік беретін бағамның деңгейі немесе өзгеруі үшін бағдарларды, оның ішінде операциялық бағдарларды белгілемейді. Бұл ретте орталық банк ұлттық валюта бағамының құбылмалылығын тегістеу немесе оның шамадан тыс өзгеруінің алдын алу үшін, сондай-ақ қаржы жүйесінің тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін ішкі валюта нарығына тұрақты емес әсер етуді жүзеге асыру мүмкіндігін өзіне қалдырады.

Жалпы ішкі өнім (ЖІӨ) – пайдаланылған өндіріс факторларының ұлттық тиістілігіне қарамастан тұтыну, экспорт және жинақтау үшін мемлекет аумағындағы экономиканың барлық салаларында бір жыл ішінде өндірілген барлық түпкілікті тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін көрсеткіш.

Инфляция – тауарлар мен қызметтер бағасының жалпы деңгейін арттыру. Қазақстанда инфляция тұтыну бағаларының индексімен өлшенеді.

Инфляциялық таргеттеу – бұл инфляцияның мақсатты деңгейіне жетуге бағытталған ақша-кредит саясатының режимі.

Кері РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сату міндеттемесімен бағалы қағазды сатып алу мәмілесі, Ұлттық Банк Ұлттық Банктің кепілмен қамтамасыз ету тізбесіне сәйкес бағалы қағаздар кепілімен банктерге теңгедегі өтімділікті беру мақсатында кері РЕПО операцияларын жүргізеді. Ашық нарық операциялары – базалық мөлшерлемеге жақын пайыздық мөлшерлемелердің деңгейін қалыптастыру мақсатында ақша нарығындағы өтімділікті ұсыну немесе алып қою үшін Ұлттық Банктің аукциондар нысанындағы тұрақты операциялары.

Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы – өндіріс процесінде ұзақ уақыт бойы пайдаланылатын қаржылық емес активтердің өсуі. Негізгі капиталдың жалпы жинақталуы мынадай құрауыштарды қамтиды: а) істен шығуды шегергендегі жаңа және қолданыстағы негізгі қорларды сатып алу; б) өндірілген материалдық активтерді ірі жақсартуға арналған шығын; в) өндірілмеген материалдық активтерді жақсартуға арналған шығын; г) өндірілмеген шығынға меншік құқығын беруге байланысты шығыс.

Нақты айырбастау бағамы – екі елде өндірілетін тауарлардың салыстырмалы бағасы: елдер арасындағы тауарлар алмасуының пропорциясы. Нақты бағам номиналды бағамға, валюта бағамдарының арақатынасына, ұлттық валютадағы тауарлар бағасына байланысты.

Тұтыну бағаларының индексі – халық жеке тұтыну үшін сатып алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген қоржынына бағаның орташа деңгейінің уақыт бойынша өзгеруін сипаттайды. Инфляцияны есептеуге арналған Қазақстанның тұтыну қоржыны үй шаруашылықтары шығысының құрылымын көрсетеді және халықты тұтынуда ең көп үлес салмақты алатын тауарлар мен көрсетілетін қызметтерді қамтиды. ТБИ ағымдағы кезең бағаларындағы тауарлар мен көрсетілетін қызметтердің тіркелген жиынтығы құнының алдыңғы (базистік) кезең бағаларындағы оның құнына қатынасы ретінде есептеледі. Индекс Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросымен есептеледі.

Тұрақты қол жеткізу операциялары – ашық нарық операцияларының нәтижелері бойынша қалыптасқан өтімділік көлемдерін түзету жөніндегі ақша-кредит саясатының құралдары, тұрақты тетіктер екі жақты мәмілелер шеңберінде жүзеге асырылады, мұнда мәміленің бір тарабының субъектісі Ұлттық Банк болып табылады. Бұл операциялар банктердің бастамасы бойынша жүргізіледі.

Тұтынушы қоржыны – бұл адамның немесе отбасының айлық (жылдық) тұтынуының типтік деңгейі мен құрылымын сипаттайтын тауарлар мен қызметтер жиынтығы. Мұндай жинақ қолданыстағы бағалардағы тұтынушы қоржынының құнына сүйене отырып, ең төменгі күнкөріс деңгейін есептеу үшін қолданылады. Тұтынушы қоржыны сонымен қатар тұтынудың есептік және нақты деңгейлерін салыстыру базасы, сондай-ақ валюталардың сатып алу қабілетін анықтауға негіз болады.

Тікелей РЕПО – алдын ала белгіленген баға бойынша белгілі бір мерзімнен кейін кері сатып алу міндеттемесімен бағалы қағазды сату мәмілесі, Ұлттық Банк артық теңгедегі өтімділікті алу мақсатында тікелей РЕПО операцияларын жүргізеді.

TONIA мөлшерлемесі – мемлекеттік бағалы қағаздармен автоматты РЕПО секторында биржада жасалған, бір жұмыс күні мерзіміне репо ашу мәмілелері бойынша орташа алынған пайыздық мөлшерлемені білдіреді.

Шығарылым алшақтығы – Әлеуетті шығарылымның пайызымен көрсетілген ЖІӨ ауытқуы. Белгілі бір уақыт аралығында нақты ЖІӨ мен әлеуетті ЖІӨ арасындағы айырмашылықты білдіреді. Елде пайдаланылатын ресурстардың тиімділігін көрсететін индикатор ретінде қызмет етеді. Нақты шығарылым әлеуетті шығарылымнан асып кеткен жағдайда (оң алшақтық), өзге де тең жағдайларда, экономиканың қызып кетуіне байланысты бағаның өсу қарқынын жеделдету үрдісін қалыптастыру күтіледі.

Экономиканы долларландыру – бұл шетел валютасы (көбінесе АҚШ доллары) ел ішінде немесе оның экономикасының жекелеген секторларында операцияларды жүзеге асыру үшін қолданыла бастайтын жағдай, ұлттық валютаны ішкі ақша айналымынан шығарып, жинақтау құралы, құн өлшемі және төлем құралы ретінде әрекет етеді.

- б.т.** – базистік тармақ
EIA – Energy Information Administration
ЕМ – дамушы нарықтар
ЕО – Еуропалық одақ
ЕОБ – Еуропалық орталық банк
ЕТЖ – ең төменгі жалақы
Ж – жалақы
ЖЖМ – жанар-жағармай материалдары
ЖІӨ – Жалпы ішкі өнім
ҚДКҚ – «Қазақстанның депозиттерге кепілдік беру қоры» АҚ
ҚҚБ – Қазақстан қор биржасы
ҚОҚ – «Қазақстанның орнықтылық қоры» АҚ
ҚР Қаржымині – Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі
ҚР ҚМ МКК – Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті
ҚРҰБ – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
ҚРҰҚ – Қазақстан Республикасының Ұлттық қоры
ККЖ ҰЕҚБЖ – Келешекте кеңейту жобасы / Ұңғыма ернеуінің қысымын басқару жобасы
МАЭК – Маңғыстау атом энергетикалық комбинаты
МБҚ – мемлекеттік бағалы қағаздар
Млн – миллион
Млрд – миллиард
МӨЗ – мұнай өңдеу зауыты
Мың – мың
НӨҚ – негізгі өндірістік қорлар
ОПЕК – Мұнай экспорттаушы елдер ұйымы
п.т. – пайыздық тармақ
Ресстат – Ресей Федерациясы мемлекеттік статистикасының федералдық қызметі
РФ ОБ – Ресей Федерациясының Орталық Банкі
СЖРА ҰСБ – Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы
ТБИ – тұтыну бағаларының индексі
ТКҚ – тұрғын үй-коммуналдық қызметтер
ТКШ – тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық
Трлн – триллион
ТШО – Теңізшевройл
ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі
ХВҚ – Халықаралық валюта қоры
ФАО – Біріккен Ұлттар Ұйымының Азық-түлік және ауыл шаруашылығы ұйымы
ФРЖ – АҚШ федералды резервтік жүйесі
ЭДМ – Ресей Федерациясының Экономикалық даму министрлігі
ЭҚТ – экономикалық қызмет түрлері